

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Rigorózní práce z oboru politologie

TRANSFORMACE A ŠTĚPENÍ KSČ/M PO ROCE 1989

TRANSFORMATION AND SPLITTING OF THE KSČ/M SINCE 1989

Autor: Mgr. Hynek Roleček

2011

Vedoucí práce: PhDr. Jan Bureš, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci vypracoval samostatně a že jsem uvedl
všechny použité prameny a literaturu.

V Praze dne..... Podpis.....

Anotace

Práce popisuje vývoj KSČ a její nástupkyně KSČM po roce 1989 a analyzuje proces transformace této strany; detailně se přitom zaměřuje na období 90. let. Text vychází z teoretických předpokladů pojetí transformace vládnoucí strany v komunistickém režimu na stranu nástupnickou. Analýza vývoje strany se dotýká jak vnitřní organizace, tak členské základny, ale i otázek spojených s voličstvem, programem a ideovými základy, ostatními stranami či organizacemi spolupracujícími. Práce zachycuje složitý proces odštěpení drobných politických subjektů a jejich následný vývoj a ovlivňování politiky KSČM; zabývá se také otázkou případné antisystémovosti strany.

Klíčová slova

KSČ, KSČM, komunismus, politologie, česká politika, levice, transformace, stranický systém, politická strana

Obsah

Úvod	6
1. Základní rysy transformace komunistických stran	10
2. Transformace KSČ, vznik a vývoj KSČM	15
2.1 Léta 1989–1990. Strana se zachraňuje	15
2.2 Léta 1990–1992. Strana hledá tvář	22
2.3 Léta 1992–1993. Strana míří k rozhodnutí	27
2.4 Léta 1993–1996. Strana se stabilizuje	42
3. Strany odštěpené a „obnovená“ KSČ	56
3.1 Demokratická strana práce	56
3.2 Strana Levý blok	59
3.3 Strana demokratické levice	65
3.4 Strana demokratického socialismu	71
3.5 Strana československých komunistů (Komunistická strana Československa)	73
4. Důsledky nedokončené transformace KSČM	83
4.1 Vnitřní organizační struktura	84
4.2 Postavení ve stranickém systému	87
4.3 Přidružené a spolupracující subjekty	92
4.3.1 Satelitní organizace KSČM a subjekty spolupracující	92
4.3.2 Nakladatelství a tiskoviny	99
4.4 Členská základna a postoje voličů	100
4.4.1 Členská základna	100
4.4.2 Voliči KSČM	102
4.5 Program a ideové základy	109
4.5.1 Programatika	109
4.5.2 Ideové základy	116
4.5.3 Otázka vztahu KSČM k vlastní minulosti	123
4.6 KSČM jako antisystémová strana?	129
4.6.1 KSČM ve světle Sartoriho pojetí antisystémové strany	129
4.6.2 Tribunská funkce politické strany a KSČM	137
Závěr	139
Resumé	144
Summary	146

Seznam zkratek.....	148
Přílohy	150
Literatura a prameny.....	166

Úvod

Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM) se stala bezesporu jedním z nejdůležitějších hráčů na české listopadové politické scéně. Nutno poznamenat, že velmi zvláštním hráčem. Tato strana s sebou totiž nese velké břímě minulosti, se kterým se od počátku 90. let specifickým způsobem snaží vypořádat. Obyčejně se tento proces označuje jako transformace.

Ve své práci se chci zaměřit na důležité aspekty, které s sebou tento fenomén v českém prostředí nesl. Transformace komunistických stran je specifickým jevem, který doprovází přeměnu celé společnosti od komunistické totality k pluralitní demokracii. Mé otázky proto nebudou směřovat pouze k samotnému procesu přeměny jedné politické strany, ale také k problémům, které tento proces vyvolal při transformaci celé společnosti a v politickém systému České republiky.

Nejdříve se pokusím o zasazení konkrétní české zkušenosti do mozaiky obecných systémových otázek. Půjde mi o vyjasnění některých základních pojmů a vysvětlení obecných faktorů ovlivňujících proces transformace nástupnických stran.

Dále bude základem práce shrnutí historických souvislostí, které doprovázely vznik a vývoj KSČM. Záměrně nechci obsáhnout celý časový úsek od revoluce po současnost, a to ze dvou důvodů. Zaprvé si myslím, že pro vyhodnocení takřka současných dějů je třeba časového odstupu, zadruhé se domnívám, že klíč k pochopení procesu přeměny leží v období, kterému se věnuji výhradně, tedy v první polovině 90. let minulého století. Podrobné srovnávání situace v komunistické straně ve druhé polovině 80. let se stavem po listopadové revoluci by si vyžádalo mnohem více prostoru, než kolik je ho určeno pro mou práci. Myslím si však, že problémy, které se

snažím uchopit, se i bez tohoto historického exkurzu dají v základu postihnout.

Ve třetí kapitole zdánlivě mírně odbočím. Zaměřím se na složitý proces štěpení KSČM, tedy spíše na odštěpené subjekty, o kterých se zmiňuji krátce zvláště v souvislosti s jejich vlivem na KSČM již v kapitole druhé. Jejich vnitřní vývoj je však také z mnoha důvodů zajímavý. Nejenže ukazuje hledání nových cest, jak se chopit levicové politiky v České republice, dokresluje také, jak byly snahy o integraci levicové části politického spektra neúspěšné a od začátku velmi nereálné. Vedle procesu samotné transformace hlavního aktéra KSČM je ukázka paralelních snah o formulaci levicové politiky u nás charakteristická pro širší „boj o levici“. Přestože klíčovým obdobím jsou také léta devadesátá, dopustím se drobných přesahů, aby byl pohled na věc komplexní.

Ve čtvrté části se dotýkám důsledků, které s sebou proces transformace KSČM přinesl. Zde se snažím propojit dopady událostí první poloviny 90. let a stavu následného na úroveň postavení strany ve stranicko-politickém systému, na vývoj spřízněných organizací nebo tiskovin, na formulování stranických stanov a především programu a ideových základů. Neopomenu ani otázku antisystémovosti strany ve srovnání s pojetím Giovanniho Sartoriho. Je to v českém prostředí velice diskutované téma a tento malý exkurz by měl přinejmenším vyjasnit několik pojmových nejednoznačností. Ač samy závěry nebudou zcela jednoznačné, myslím si, že detailnější precizace otázky antisystémovosti KSČM může mnohdy emotivně vyhrocenou debatu vrátit spíše na rovinu odbornou. Podotýkám, že tato kapitola není na rozdíl od kapitoly druhé striktně časově ohraničena. Šlo mi o podstatu jevů, tudíž nebylo možné vyhnout se přesahům transformačního procesu z první poloviny 90. let. Sleduji tedy problém, nikoli přesně vymezené časové období.

Ve své práci jsem se snažil vycházet jak z odborné teoretické literatury, tak z dokumentů či z dobových periodik. Asi nejpodstatnější prací, kterou jsem využil, byla kniha Petra Fialy, Jana Holzera, Miroslava Mareše a Pavla Pšejji *Komunismus v České republice*. Výhodou je její ucelenost, nevýhodou pak datum vzniku – rok 1999. Události hodnotí z krátkého odstupu, a přesahy klíčového období poloviny 90. let proto nemůže postihnout. Dále jsem vycházel z práce Michala Kubáta *Postkomunismus a demokracie*. Přestože je to práce v mnohých ohledech zjednodušující a nedostačující, pro formulaci některých základních teoretických poznatků posloužila dobře. Při práci na kapitole popisující historický nástin souvislostí vzniku a počátečního vývoje KSČM jsem vycházel zejména ze shrnujícího článku Petra Fialy a Miroslava Mareše *KSČM a koalice Levý blok* a ze sborníku *Rudí a růžoví*, které přehledně tento těsně polistopadový vývoj popisují.

Z další klíčové literatury mohu jmenovat například knihu Martina Bastla *Radikální levice v České republice*. Spolu s internetovými stránkami některých radikálně levicových uskupení jsem s ní pracoval v kapitole týkající se organizací spřízněných s komunistickou stranou. V této souvislosti jsem využil i shrnující statě Michala Mazela *Oponenti systému* ze sborníku *Politický extremismus a radikalismus*. Při posuzování antisystémové povahy KSČM jsem vycházel z klasického díla Giovanniho Sartoriho *Strany a stranické systémy* a ze studie Michala Kubáta *Teorie antisystémovosti a Komunistická strana Čech a Moravy*, která se pokusila teorii srovnat s praxí české komunistické strany. Důležitým posunem však v tomto rozboru je Kubátova novější práce *Politická opozice v teorii a střeoevropské praxi*, v níž přináší nové pohledy na pojem antisystémová strana.

Co se týká pramenů, nejlépe mi pomohla periodika *Haló noviny* a *Naše pravda*, vydávané redakcemi spřízněnými s KSČM.

Abych se seznámil i s pohledem z nitra strany, pročetl jsem alespoň několik regionálních tiskovin vydávaných členy KSČM. Naopak pro pohled z vnějšku jsem použil alespoň pro klíčovou dobu první poloviny 90. let i nekomunistický tisk. Interní popisy vnitrostranických bojů, problémů a jejich vyústění mi pomohly pohlédnout na věci z jiných úhlů. Mnohdy bylo nutné oprostít se od zaujatosti pisatelů, což však při takové práci bývá pochopitelným úkolem. Rovněž jsem použil dokumenty z komunistických sjezdů, z nichž jsem zjišťoval posuny v programech, v navolení stranických orgánů a ve stanovách strany.

Nakonec nesmím zapomenout na rozhovory, které jsem vedl s bývalým stranickým předsedou Jiřím Svobodou, bývalou poslankyní za KSČM a posléze za stranu Levý blok Marií Stiborovou, současným europoslancem Miloslavem Ransdorfem či poslancem Jiřím Dolejšem. Jsem přesvědčen, že jejich názory pomohly rozkrýt pozadí některých dějů, které by byly bez poznání osobních zkušeností aktérů těžko pochopitelné i vysvětlitelné. Příklad jednoho z rozhovorů uvádím v příloze.

Další články či rozsáhlejší studie jsem použil jako podklad pro některá obecnější shrnutí. Jejich plný výčet je možné najít v seznamu literatury.

1. Základní rysy transformace komunistických stran

Jednou z důležitých podmínek v procesu přechodu k demokracii je konsolidace stranického systému. Důležitým faktorem, který může tranzici ovlivnit, je rychlost vzniku silných politických stran a stabilního stranického systému. Zůstává otázkou, zda v podmínkách středovýchodní Evropy je vůbec možné předpokládat vznik stabilního systému za tak krátkou dobu, jakou byla 90. léta 20. století. Západoevropské demokratické systémy vznikaly totiž v obdobích mnohem delších.

Pro lepší pochopení procesu vzniku a konsolidace stran po listopadu 1989 u nás si nové stranické subjekty můžeme rozdělit do čtyř skupin. Zaprvé jsou to nové strany vzniklé z hnutí typu fórum. V Československu to byly subjekty pocházející z Občanského fóra (OF) a Verejnosti proti násilí. Taková hnutí lze považovat spíše za všeobjímající uskupení bez ambic stát se plnohodnotnou stranou. Zahrnovala v sobě mnoho proudů a jako bloky šla také do voleb, ve kterých hlas pro ně reprezentoval rozhodnutí srovnatelné s rozhodnutím v referendu. Typickým příkladem strany vzniklé z takového hnutí je v československém případě Občanská demokratická strana (ODS). Zadruhé jde o stranická uskupení vzniklá zcela nově, aniž by se odtrhla od hnutí typu fórum, jako například Strana zelených. Třetím příkladem jsou strany historické, které navázaly na dřívější předkomunistickou činnost. U nás to byla především Československá sociální demokracie, později přejmenovaná na Českou stranu sociálně demokratickou (ČSSD). Konečně čtvrtou skupinu tvoří strany vzniklé ze stranických subjektů působících v československém případě v Národní frontě. Specifickým příkladem v bazénu střední a východní Evropy může být Komunistická strana Čech a Moravy, pokud si

ponechala svůj ortodoxní komunistický charakter.¹ Nakolik a zda vůbec – to je předmětem této práce.

Je zřejmé, že hned na začátku bude třeba si ujasnit terminologii. Slovo postkomunistický, termín v této souvislosti důležitý, lze stěží použít jen k úzce vymezenému jevu, jakým je specificky vzniklá Komunistická strana Čech a Moravy. Toto slovo se podle politologa Jana Holzera hodí ke kterémukoli fenoménu v posttotalitních zemích střední a východní Evropy. Příliš vhodný by nebyl ani termín nekomunistická strana, protože ten by se spíše hodil pro politické subjekty vzniknuvší bez přímé návaznosti na původní státostranu. Proto brněnský politolog nabízí vlastní pojem exkomunistická strana. Na jedné straně tento termín poukazuje na totalitní minulost vlastní i celého státu a na straně druhé reprezentuje strukturu, která má otevřeně za cíl zlikvidovat stávající společenské vazby. Jiný relevantní pojem, který můžeme použít, je nástupnická strana, jež označuje subjekt úzce spojený se svým komunistickým předobrazem. Jeho současná identita však na rozdíl od exkomunistické strany může být úplně odlišná.²

S dalším terminologickým problémem se setkáme u pojmu transformace. Někdy se v případě nástupnických stran používá termín sociáldemokratizace.³ Je pravda, že většina nástupnických subjektů v postkomunistických státech střední a východní Evropy směřovala ke změně v levicovou stranu sociálnědemokratického typu. Některé pokusy o transformaci komunistické strany se však v českém případě podle mého názoru ubíraly jiným směrem. A argumentem pro toto tvrzení nemusí být jen přítomnost životaschopné konkurenční sociálně demokratické strany v první polovině 90. let. Zdá se mi proto

¹ Kubát, M.: *Postkomunismus a demokracie*, Praha 2003, s. 75–76.

² Hloušek, V., Kopeček, L. (ed.): *Rudí a růžoví. Transformace komunistických stran*, Brno 2002, s. 12–13.

³ Tamtéž, s. 14.

vhodnější používat pojem transformace, tedy přeměny v obecném slova smyslu, neboť to nevytváří příliš úzký koridor možných závěrů.

Podívejme se nyní na obecné faktory ovlivňující podobu nástupnických stran a jejich úspěch ve stranickém systému. Tyto dva aspekty jsou úzce provázány. Na tom, jak strana uspěje v konkurenčním prostředí stranického systému, má nesporný podíl nově se vytvářející profil strany. Konečným cílem nástupnických stran přitom je prosadit se právě ve stranickém spektru. Svůj vliv má i následujících pět hledisek.

Zprvce se jedná o připravenost stranické elity k proměně strany. Na začátku 90. let se do popředí KSČM dostávali lidé, kteří deklarovali změny, jež by se měly promítnout do nového ideového zaměření strany, odlišného oproti období dřívějšímu. Tyto snahy však končily, jak si ukážeme v následující kapitole, odtržením reformně smýšlejících lidí od nástupnické strany, potlačením jejich aktivit, nebo osobní rezignací na tyto snahy. Svůj vliv na to mělo i dědictví stranických předchůdců, jejichž nadřazené složky dbaly na striktní dodržování ideologických pravidel marxismu-leninismu.⁴ Důležitým faktorem, který se stal oporou pro toto tvrdé ortodoxní jádro, byl záporný postoj členské základny k jakýmkoli změnám v ideologické rovině. Tento druhý vliv, tedy akceptace, respektive v českém případě neakceptace transformace strany členskou základnou, sehrál ve formování nástupnické strany KSČM v první polovině 90. let několikrát důležitou roli. Asi nejviditelnějším příkladem je referendum o změně názvu strany z přelomu podzimu a zimy roku 1991.⁵

Dalším klíčovým jevem, který ovlivňuje podobu a úspěch nástupnické strany, je otázka historické relevance levice

⁴ Tamtéž, s. 26.

⁵ Viz následující kapitolu.

v daném prostoru.⁶ Pokud se podíváme do české, nebo chcete-li do československé historie, dá se hovořit o silné podpoře sociální demokracie, potažmo z ní vzniklé komunistické strany. Levice měla v meziválečné době zejména v českých zemích pevné a důležité postavení v politickém systému. V tomto případě, který se však - nutno podotknout - vymyká svou povahou ze zkušenosti většiny států střední a východní Evropy, lze počítat s předpokladem, že za úspěchem nástupnické komunistické strany se může skrývat i úspěch levice v minulosti. Toto tvrzení se opírá o přesvědčení některých politologů, že události na přelomu 80. a 90. let způsobily obnovení významu starých cleavages⁷ procházejících společností.⁸

Čtvrtým hlediskem je finanční a majetková otázka. KSČM se podařilo získat část původního majetku, který patřil Komunistické straně Československa (KSČ). Strana tak získala určitou výhodu před ostatními politickými subjekty, a to nejen levicovými. Je jistě diskutabilní, nakolik materiální faktory ovlivnily první politické kroky nástupnické strany na počátku 90. let, nicméně i s nimi je třeba počítat, podobně jako se souvisejícím jevem, kterým je organizační kontinuita. Obé totiž dokumentuje fakt, že nástupnická strana měla ve svých začátcích před ostatními určitý náskok.⁹

A konečně je třeba zmínit dopad konfliktu centrum-periferie.¹⁰ V případě Československa se jednalo především o konflikt mezi Komunistickou stranou Československa a Komunistickou stranou Slovenska (KSS). K rozvolňování vztahů v asymetricky uspořádané organizaci, kdy slovenským

⁶ Hloušek, V., Kopeček, L. (ed.): *Rudí a růžoví. Transformace komunistických stran*, Brno 2002, s. 27.

⁷ S teorií cleavages poprvé vystoupili norský politolog Stein Rokkan (1921-1979) a americký politolog Seymour Martin Lipset (1922-2006) v roce 1967. Teorie cleavages (angl. rozpor, štěpení, rýha) se zabývá tím, podle jakých kritérií se voliči rozdělují do skupin, jaká kritéria jsou pro voliče při hlasování významná.

⁸ Tamtéž, s. 27.

⁹ Tamtéž, s. 29.

¹⁰ Tamtéž, s. 30.

protějškem nebyl český, nýbrž československý subjekt, došlo záhy po listopadu 1989. Celý problém šel ruku v ruce s procesem emancipace Slovenska, přestože zpočátku stála KSS na straně zastánců zachování federace. Součástí tohoto konfliktu, jenž rovněž dopomáhal utvářet podobu nástupnické strany, byl i rozdíl v pohledu na potřebu reforem, tedy celý proces transformace. Vnější projevem se stala na rozdíl od českého protějšku změna názvu Komunistické strany Slovenska na Stranu demokratickej ľavice (SDL).

2. Transformace KSČ, vznik a vývoj KSČM

2.1 Léta 1989–1990. Strana se zachraňuje

Vývoj událostí uvnitř KSČ, které odstartoval 17. listopad, byl překotný. Je možné dokonce pochybovat, zda strana ve dnech bezprostředně následujících fungovala jednotně. Dne 21. listopadu se sešel premiér federální vlády Ladislav Adamec s představiteli opozičního Občanského fóra. Už 19. listopadu se k tomuto opozičnímu hnutí přihlásilo několik členů komunistické strany. V pátek 24. listopadu, po rezignaci nejzkompromitovanějších členů ÚV KSČ včetně Miloše Jakeše, byl novým generálním tajemníkem jmenován Karel Urbánek. O dva dny později na dalším zasedání ÚV KSČ, na kterém mimo jiné odstoupil někdejší vedoucí tajemník Městského výboru KSČ Miroslav Štěpán, účastníci rozhodli o svolání mimořádného sjezdu na 26. leden následujícího roku. KSČ začala jednat s klubem Obroda, který vystupoval jako součást OF. Nikdo z vedení komunistické strany neměl důvěru širší veřejnosti. Ladislav Adamec zbytky její důvěry ztratil po vystoupení na pražské Letné, kdy se postavil proti připravované generální stávce. V den, kdy se uskutečnila generální stávka, tj. 27. listopadu 1989, vzniklo Demokratické fórum komunistů (DFK), které nesouhlasilo s dosavadní politikou vedení strany. Zakladateli se stali lidé kolem Miroslava Grossmana ze Společnosti Bohumila Šmerala, což byla neformální diskuzní skupina vytvořená v létě 1989 ve stranické organizaci Kabinet politické výchovy v Praze. Udržovala kontakty mimo jiné i s Obrodou. Členové DFK dodnes popírají spekulace, že jejich působení mělo vytvořit dojem nejednotnosti reformních sil.¹¹

Další den - úterý 28. listopadu - již naznačil změnu postoje uvnitř strany. Předsednictvo ÚV KSČ vyslalo vnitrostranickou informaci nižším složkám, ve které

¹¹ Tamtéž, s. 87.

naznačovalo potřebnou změnu strategie. Vedení si uvědomilo, že dosavadní formát strany jako strany s vedoucí úlohou bude jen těžko udržitelný a že je třeba i ve vztahu k opozici přijmout za dané situace pozici partnera. Předsednictvo si rovněž uvědomilo hrozbu rozpadu strany a počítalo již s novými volbami, ve kterých by mohlo dojít ke snížení nadějí na úspěch, pokud nebudou rychle přijata odpovídající opatření.¹²

Dne 29. listopadu Federální shromáždění rozhodlo o vypuštění čtvrtého ústavního článku o vedoucí úloze strany. Další kroky předsednictvo ÚV KSČ činilo spíše ve vleku událostí. Po zasedáních z 27. a 30. listopadu se snažilo veřejnost zaujmout objektivním zhodnocením událostí z let 1968 a 1969. Lepší pozici při vyjednáváních s OF se KSČ snažila získat i vyloučením Miloše Jakeše a Miroslava Štěpána z vlastních řad, které se uskutečnilo 7. prosince. Ve dnech 9. a 10. prosince se uskutečnily okresní a obvodní konference KSČ. Zúčastnili se jich i někteří bývalí členové, kteří byli vyloučeni ve stranické čistce po roce 1968. Po dohodě s OF se 10. prosince chopila výkonu funkce federální vláda Mariána Čalfy, ve které ještě zasedalo devět komunistických ministrů. O dva dny později se rozhodlo, že mimořádný sjezd proběhne již před Vánocemi, tj. 20. až 21. prosince.¹³

Ještě před sjezdem uveřejnilo DFK stanovisko, jímž přiznávalo podíl na vytváření socialisticky zaměřené politiky i jiným stranickým subjektům, mezi které patřily například Československá sociální demokracie, Československá strana socialistická nebo Strana zelených. Pro toto své rozhodnutí měli údajně 60 000 stoupenců. Jednání mimořádného sjezdu měla podle stanoviska DFK navázat na vysočanský sjezd z roku 1968. Kromě zrušení lidových milicí, příchodu nových lidí do vedení strany nebo zrušení pozice generálního tajemníka a jeho

¹² Suk, J.: *Labyrintem revoluce*, Praha 2003, s. 382.

¹³ Hloušek, V., Kopeček, L. (ed.): *Rudí a růžoví. Transformace komunistických stran*, Brno 2002, s. 87.

nahrazení předsedou měla komunistická strana směřovat k aktivnímu spoluutváření celoevropské levice. To vše však při zachování spojení se SSSR a členství ve Varšavské smlouvě, pouze s perspektivou rozpuštění vojenských bloků v Evropě.¹⁴

Mimořádný sjezd KSČ rozhodl mimo jiné o rozpuštění lidových milicí, zvolil nové orgány strany, přičemž radikálně snížil počet členů aparátu, když zrušil krajské výbory. Předsedou se stal bývalý předseda federální vlády Ladislav Adamec a místopředsedou někdejší předseda Ústředního výboru Socialistického svazu mládeže Vasil Mohorita. Sjezd rovněž schválil akční program s názvem *Za demokratickou socialistickou společnost v ČSSR*, ve kterém se komunisté distancovali od stalinského modelu strany a společnosti, odmítli „dělení společenského bohatství a jeho návrat do soukromých rukou, jakož i výprodej národního majetku“, omluvili se celé společnosti za stav, do něhož ji KSČ přivedla, a rozhodli o ustavení své územní organizace v Čechách a na Moravě.¹⁵ KSČ se také rozhodla klást důraz na dodržování lidských práv. Požadovala tak různé nové zákonné záruky, mezi které patřily zákony sdružovací, shromažďovací, tiskový, o petičním právu, vysokoškolský atd. Delegáti sjezdu se dohodli, že *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ* se stane neplatným dokumentem. Sjezd pak rehabilitoval všechny neprávem vyškrtuté členy strany.¹⁶

Vzniklo již zmíněné Demokratické fórum komunistů. Část jeho představitelů, zejména těch s kritickými připomínkami k průběhu mimořádného sjezdu KSČ a sdružených okolo osoby

¹⁴ Tamtéž, s. 87-88.

¹⁵ Fiala, P., Mareš, M.: *KSČM a koalice Levý blok. Formování české levice a otázka transformace komunistické strany*, in *Politologický časopis* 2/1999, s. 184.

¹⁶ Hloušek, V., Kopeček, L. (ed.): *Rudí a růžoví. Transformace komunistických stran*, Brno 2002, s. 88.

Jiřího Kofránka, se ze strany vyčlenila. V únoru 1990 tak započalo svou činnost samostatné politické hnutí Československé demokratické fórum (ČSDF). V březnu mělo svůj ustavující sjezd. Po zakladateli, již zmíněném Jiřím Kofránkovi, se druhým předsedou stal Milan Taraba. Podle svého programu vycházelo DFK z listopadové revoluce, z procesů uvnitř komunistické strany a jednoznačně stavělo proti totalitě demokracii, proti násilí humanismus, proti zaostávání prosperitu. V červnových volbách téhož roku však dosáhlo ČSDF jen minimálních zisků; byly dokonce v porovnání s ostatními stranickými subjekty úplně nejnižší. V České republice dostalo hnutí jen 0,32 % hlasů do SL FS, 0,44 % hlasů do SN FS a 0,33 % hlasů do ČNR. Jednalo se tedy o velký neúspěch prvních reformátorů. Druhá část DFK v KSČM zůstala a pokusila se o reformu zevnitř. Do této platformy patřil například i Miloslav Ransdorf.¹⁷

Dne 31. března 1990 vznikla na popud sjezdu, konaného v budově Vysoké školy politické ÚV KSČ v Praze, Komunistická strana Čech a Moravy. Do voleb 1990 šla ještě pod hlavičkou Komunistická strana Československa, ale se zkratkou KSČS.¹⁸ Období mezi listopadovými událostmi a červnovými volbami můžeme nazvat obdobím konsolidace a stabilizace pozic, zejména směrem dovnitř strany. Hned po listopadu revolučního roku dochází k mohutnému poklesu členské základny,¹⁹ ze strany odešla řada odborníků, především ekonomů.

V první polovině roku 1990 se v KSČS diskutovalo na téma vnitřní konsolidace, dále o otázkách politické odpovědnosti členů bývalého vedení strany za těžkou krizi ve straně a společnosti. ÚV KSČS zejména projednával míru provinění

¹⁷ Tamtéž, s. 89; Srov. Fiala, P., Mareš, M.: *KSČM a koalice Levý blok. Formování české levice a otázka transformace komunistické strany*, in *Politologický časopis* 2/1999, s. 185.

¹⁸ Tato zkratka vyjadřovala federalizaci strany.

¹⁹ Dne 1. ledna 1989 čítala KSČ v celé federaci 1 701 085 členů. K 30. červnu 1990 to bylo už pouze 756 120 členů. (Hloušek, V., Kopeček, L. /ed./: *Rudí a růžoví. Transformace komunistických stran*, Brno 2002, s. 89.)

každého člena, jehož členství ve straně mimořádný sjezd pozastavil. Na zasedáních tohoto orgánu se také řešily přípravy na blížící se parlamentní volby a otázky související například s volebním systémem.²⁰ Strana se mohla v těchto podmínkách opřít o rozvinutý aparát a zkušenosti. Snažila se analyzovat problémy minulosti a zároveň se připravovala na nové podmínky.

Strana se též negativně vymezovala vůči ostatním subjektům. Cítila, že samotná její existence je ohrožena. Situaci dynamizovala i diskuze o zákazu komunistické strany, která v tu dobu probíhala na politické scéně.²¹ Ve vedení KSČ panoval strach i z médií. Komunisté proto hledali vhodná řešení, jak se s nastalou situací vyrovnat. V *Doporučení č. 2 k postupu v předvolebním období* popsalo vedení strany jako prioritu blíže neidentifikovaných politických subjektů

²⁰ Strana obnovuje své poslání, in Rudé právo, 19. 2. 1990, č. 42, s. 1, 3.

²¹ Situace vznikla na základě dopisu zaslaného ÚV KSČM městským prokurátorem pro území hlavního města Prahy Tomášem Sokolem. Autor v dopise upozorňoval, že 1. května 1990 bude veškerá politická činnost KSČS na území Prahy ukončena z důvodu naplnění skutkové podstaty trestného činu podpory a propagace fašismu a podobného hnutí ve smyslu § 260, odstavec 1, případně 2 trestního zákona. (*Plné znění dopisu městského prokurátora*, in Rudé právo, 19. 4. 1990, č. 92, s. 5.) Generální prokuratura České republiky se od tohoto dopisu distancovala. V jeho prohlášení se uvádí, že „právní hodnocení činnosti KSČ obsažené v dopise JUDr. Sokola by... mělo spíše být adresováno zákonodárným sborům jako podnět k eventuálnímu legislativnímu posouzení. Česká prokuratura sice chápe emocionální postoje řady občanů vyvolané totalitní minulostí v naší zemi, ale nepovažuje za přípustné, aby takové emocionalitě podléhali i odpovědní zástupci státních orgánů při výkonu své funkce.“ (*Prohlášení Generální prokuratury České republiky*, in Rudé právo, 19. 4. 1990, č. 92, s. 3.) Přesto se na podporu prohlášení Tomáše Sokola sešlo několik tisíc lidí na Václavském náměstí. Kromě zákazu KSČ demonstranti požadovali i zabavení majetku KSČ. (-val-: *Demonstrace v Praze*, in Rudé právo, 24. 4. 1990, č. 96, s. 2.) Za požadavek zákazu KSČ se postavili i předsedové čtyř historických politických stran: Československé sociální demokracie, Československé strany socialistické, Československé strany lidové a Demokratické strany Slovenska, ke kterým se přidalo i pražské koordinační centrum Strany zelených. Občanské fórum slovy Jana Urbana považovalo tento akt za politicky nedospělý a postavilo se proti zákazu strany. (*Požadavek pozastavení činnosti KSČ*, in Rudé právo, 18. 5. 1990, č. 115, s. 1, 2; Mácha, D.: *OF je proti zákazu KSČ*, in Rudé právo, 19. 5. 1990, č. 116, s. 4.) V obraně vůči těmto požadavkům souhlasili komunisté na IV. zasedání ÚV KSČS v dubnu 1990, že navrátí státu nemovitosti, které KSČ získala v komunistickém období. (Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 102.)

v jejich předvolební kampani komunistickou stranu co nejvíce oslabit na třech úrovních.

Zaprvé paralyzovat fungování KSČ omezením přístupu do sdělovacích prostředků, zabavením budov a vybavení i financí strany. Zadruhé skandalizovat činnost KSČ morální diskreditací výkonných představitelů strany a zatřetí kriminalizovat KSČ. Vedení strany nabídlo řešení v radě, aby se na podobné snahy odpovídalo uvážlivě, korektně, ale i zásadově, nikoli uzavřeně, militantně, či poráženecky. Podle jeho záměru šlo především o to, aby byl uhájen operační prostor v politickém systému a aby se zabránilo extremismu.²²

Vytváření dojmu vyhrocené atmosféry mohlo způsobit i další efekty: prohloubení identifikace členské základny se stranou. Mohla to být jedna z možných cest, jak si zajistit podporu tradičních členů nebo i voličů, ve kterých vytváření pocitu nespravedlnosti a křivdy mohlo vybudit větší podporu „své“ straně.

Na přelomu let 1989 a 1990 došlo k výměně několika nejzkompromitovanějších poslanců KSČS ve Federálním shromáždění. Kooptacemi se tak dostali do vyšších pozic osobnosti méně zatížené minulostí, lidé, kteří však dodržovali linii politiky určenou mimořádným sjezdem. Mezi ně patřil i budoucí předseda strany Miroslav Grebeníček. Na ustavujícím sjezdu KSČM se jejím předsedou stal Jiří Machalík. Vedle DFK se ve straně začaly brzy vytvářet i další platformy. V květnu 1990 spatřila světlo světa ortodoxní marxisticko-leninská skupina kolem Ivana Hruzy. Dalším názorovým uskupením se stal i Samosprávný klub komunistů.²³

²² Doporučení č. 2 k postupu v předvolebním období (zpracováno z diskuze v konzultační skupině volebního štábu ÚV KSČ), (interní materiál KSČ) 1990.

²³ Hloušek, V., Kopeček, L. (ed.): *Rudí a růžoví. Transformace komunistických stran*, Brno 2002, s. 89. V následujících měsících se počet platform zvyšoval. Fungovala např. Zelená platforma, Dělnická platforma KSČM, Platforma zemědělců nebo Křesťanskodemokratický proud sympatizujících s KSČM. (Vzniká zelená platforma KSČM, in *Rudé právo*, 8. 8. 1990, č. 183, s. 2; /jan/: *Nové platformy v KSČM*, in *Haló noviny*, 2. 10. 1991, č. 103, s. 2.)

Na jaře započal tedy výrazný proces krystalizace dobrovolných spolupracujících platforem, z nichž každá byla vedena jinou politickou reprezentací, vytvořila si vlastní organizační strukturu i svůj vlastní ideový profil. Vznikala půda pro konkurenci ve vztahu k potenciálním voličům či jiným politickým subjektům a společenským organizacím.²⁴ Komunisté se i tímto způsobem učili novým možnostem komunikace uvnitř strany. Proces krystalizace pocházel zdola členské základny a byl v polovině roku 1990 velmi silný, což byl významný krok od dřívější praxe demokratického centralismu.²⁵

Na druhou stranu však každá z platforem měla na fungování strany odlišný pohled. Zmíněná marxisticko-leninská skupina vydala prohlášení *O co nám jde*.²⁶ V něm především kritizovala snahy napadat celou historii KSČ, které se objevovaly uvnitř strany, a upozorňovala na to, že podpora takového stanoviska není nahodilá. Platforma ve svém prohlášení vyjadřovala obavy z likvidace strany jako komunistického subjektu, přičemž takovou možnost označovala za větší nebezpečí než útoky zvenčí. Názorový proud se stavěl jak proti vytvoření tzv. nové ideologie KSČ, zastřešujícímu prvku, který by potlačil různorodost myšlenkových proudů, tak proti návrhu na „konfederalizaci strany“ a de facto jejímu organizačnímu rozkladu zevnitř.

Samosprávný klub komunistů zveřejnil na stránkách *Rudého práva* své ideové pozice.²⁷ V nich se opíral zejména o snahu syntetizovat soudobý výklad Marxe i s nemarxistickým socialismem moderního typu. Podobně jako výše zmíněná platforma marxisticko-leninská se klub negativně vymezil vůči snahám o přeměnu názvu strany. Jak už z názvu klubu vyplývá, těžiště svého fungování položil do boje za samosprávu.

²⁴ Valenčík, R.: *Konfederace v rámci KSČ?*, in *Rudé právo*, 16. 6. 1990, č. 137, s. 3.

²⁵ Viz kapitolu *Vnitřní organizační struktura*.

²⁶ Hrůza, I., Vejvoda, J., Weber, J.: *O co nám jde*, in *Rudé právo*, 27. 6. 1990, č. 149, s. 3.

²⁷ Formánek, M.: *Samosprávný klub komunistů - další názorová platforma?*, in *Rudé právo*, 18. 6. 1990, č. 141, s. 3.

Platforma ji považovala za základní princip demokracie a vadilo jí, že taková idea není obsažena v žádném z dokumentů strany.

O tom, že záchrana strany byla úspěšná, hovoří i poměrně vysoké volební zisky v červencových volbách. Komunisté získali v roce 1990 ve volbách do SL FS 13,48 % hlasů, do SN FS 13,80 % hlasů a do ČNR 13,24 % hlasů.²⁸ Období vnitřní krystalizace dodalo některým překvapivou vzpruhu. KSČ se stala počtem získaných hlasů druhou nejsilnější stranou ve státě. Jedna změna tu však byla: potenciál pro přístup k výkonným funkcím neexistoval. Komunisté díky velké podpoře voličů zaujímali silné postavení na zákonodárném poli, dveře do vlády se jim však zavřely, protože s nimi ostatní strany odmítly spolupracovat.

2.2 Léta 1990–1992. Strana hledá tvář

Tehdejší předseda KSČS Ladislav Adamec mluvil po volbách v červenci 1990 o třech proudech ve straně: zaprvé o reformním, který představovali především mladí lidé; šlo jim o rozhodný rozchod s minulostí i po personální stránce, přikláněli se ke konfederaci KSČS a odmítali tehdejší název. Druhý a nejpočetnější - centristický proud - odmítal absolutní negaci uplynulých čtyřiceti let a opíral se o marxismus bez deformací. Konečně třetí proud tvořili podle Ladislava Adamce ti, kteří se nesmířili s výsledky 17. listopadu a trvali na dogmatických poučkách.²⁹ Shrnující slova tehdejšího předsedy, jimiž reagoval na setkání s předsedy okresních výborů, naznačovala pnutí, se kterým se KSČS a její odnože v Česku a na Slovensku musely napříštit

²⁸ Hloušek, V., Kopeček, L. (ed.): *Rudí a růžoví. Transformace komunistických stran*, Brno 2002, s. 89.

²⁹ Pergl, V.: *Tři proudy v KSČS*, in *Rudé právo*, 24. 7. 1990, č. 170, s. 1, 2.

vypořádávat. Na jedné straně zde hrozilo totální rozštěpení, na druhé straně se skupiny snažily o dobytí převahy.

První sjezd KSČM se konal 13. a 14. října 1990 v Olomouci. Novým předsedou zde byl zvolen Jiří Svoboda.³⁰ Základem stranického programu se stala idea demokratického socialismu, jehož jádro spatřovali komunisté především v „úsilí o demokratickou sociálně spravedlivou společnost a sociálně právní stát“.³¹

Jiří Machalík, muž vedoucí stranu od ustavujícího sjezdu, poznamenal, že KSČM má upřímnou snahu stát se součástí evropské levice, a je proto jejím bytostným zájmem spolupracovat se všemi levicovými a demokratickými silami v naší zemi.³² Nový předseda strany, filmový režisér Jiří Svoboda, naznačil své priority v odpovědi na telegram profesora filozofie Ivana Svitáka. Jeho přání, aby se levice v Československu sjednotila, považoval Jiří Svoboda za prvořadý úkol. Nový předseda v odpovědi uvedl, že si uvědomuje společenská rizika, která roztržitost levice pro společnost představuje.³³

V této době začínaly na povrch vyplouvat vnitrostranické spory týkající se uspořádání mezi českomoravskou a slovenskou částí komunistické strany. Na XVIII. sjezdu KSČS, který se konal 3. a 4. listopadu 1990, odešel z vedení strany po Ladislavu Adamcovi i Vasil Mohorita. Jako určitý spojovník byla vytvořena Federální rada KSČM a KSS. Jejím předsedou se stal Pavol Kanis, místopředsedou Miroslav Grebeníček s tím, že se po roce měli ve funkcích vystřídat. Posléze došlo k doplnění názvu slovenské části na KSS-SDL (později jen SDL), následně k rozdělení poslaneckého klubu. Tehdejší

³⁰ Jiří Svoboda byl zvolen ve druhém kole volby 387 hlasy od 648 delegátů. Jeho protivník, dosavadní předseda Jiří Machalík, dostal 248 hlasů. (*Předsedou KSČM Jiří Svoboda*, in *Rudé právo*, 15. 10. 1990, č. 241, s. 1.)

³¹ *Program Komunistické strany Čech a Moravy*, in *Dokumenty I. sjezdu Komunistické strany Čech a Moravy* (interní materiál KSČM), s. 17.

³² Tamtéž, s. 4.

³³ Tamtéž, s. 55.

předseda Strany demokratickej ľavice Peter Weiss uvedl, že se změnou názvu uvolnili od odpovědnosti za minulost.³⁴ Gesto, kterým chtěla vykročit k rozvázání pout s minulostí KSČ, korunovala strana v prosinci 1991, kdy proklamovala své odtržení od KSČM. Československé uskupení komunistických stran formálně zaniká 7. dubna 1992.³⁵

Další vnitrostranické spory na sebe nenechaly dlouho čekat. Uvnitř KSČM se vytvořila názorová platforma - tzv. Demokratická levice v KSČM (DL KSČM), jejímiž členy byli mimo jiné Vasil Mohorita nebo Michal Kraus. Toto uskupení se hned od počátku setkávalo s velkou kritikou, a to i ze strany DFK, tedy křídla, které se samo snažilo o reformy. Mluvčí DFK Víta Jurásek upozornil, že se vším přišla již dříve jejich platforma, dokonce i s návrhem na přejmenování, a to na KSČM - Strana demokratického socialismu.³⁶ Na rozdíl od většinového proudu KSČM, který prosazoval alternativní návrhy ekonomické reformy, DL KSČM souhlasila s radikální ekonomickou reformou. Přicházeli s požadavkem změny názvu strany a zásadní reformy, přičemž se nechtěli opírat jen o komunistickou minulost, ale i o sociálnědemokratické kořeny z doby před první světovou válkou. Toto uskupení předpokládalo, že se KSČM rozdělí, část půjde s reformátory a část zůstane s proudem tradičním.³⁷

Diskuze o změně názvu strany však byla již dávno otevřená. Otevřel ji někdejší předseda KSČ Ladislav Adamec a probíhala již v roce 1990.³⁸ Ještě na konci téhož roku nepovažoval Jiří Svoboda otázku referenda o názvu strany za

³⁴ Podzimek, M.: *Peter Weiss: „Nie sme už revolučnou, ale reformátorskou stranou“*, rozhovor s Peterem Weissom, in *Mosty* 11/1991, s. 2.

³⁵ Fiala, P., Mareš, M.: *KSČM a koalice Levý blok. Formování české levice a otázka transformace komunistické strany*, in *Politologický časopis* 2/1999, s. 187; Bradáč, V., Krýl, P., Pergl, V.: *KSČS je federací*, in *Rudé právo*, 5. 11. 1990, č. 259, s. 1, 2.

³⁶ Jurásek, V.: *Demokratická levice v KSČM - Proč?*, in *Mosty* 27/1991, s. 3, 4.

³⁷ Janouškovec, J.: *Rozpačitá DL KSČM*, in *Rudé právo*, 21. 6. 1991, č. 17, s. 1.

³⁸ Rozhovor s Miloslavem Ransdorfem ze dne 21. 11. 2008. Viz přílohu.

aktuální. „Už před sjezdem jakási malá referenda v okresních organizacích byla. Rozhodla název neměnit. Výkonný výbor ÚV KSČM se shodl, že referendum nyní není aktuální. Nepřineslo by nic nového.“³⁹

Nakonec však ke stranickému referendu došlo.⁴⁰ Rozhodl o něm ÚV KSČM na svém VI. zasedání v Nymburce 7. září 1991. Uskutečnilo se mezi 15. říjnem a 31. prosincem roku 1991. Členové v něm odpovídali na otázku: „Jsem pro změnu názvu strany?“, přičemž byly dvě možné odpovědi: „Ano“, nebo „Ne“.⁴¹

Výsledky byly zveřejněny na mimořádném sjezdu strany 1. února 1992.⁴² Referenda se zúčastnilo 82,3 % členů. Takřka 76 %⁴³ členů si přálo název zachovat. Ještě před skončením referenda DL KSČM, ke které se podle jejích prohlášení hlásilo až na 13 000 lidí, ze strany vystoupila a spolu s Konventem demokratické levice, Československým demokratickým fórem a Nezávislou levicí utvořila Demokratickou stranu práce (DSP).⁴⁴

³⁹ Pergl, V.: *Referendum k názvu není aktuální*, rozhovor s Jiřím Svobodou, in *Rudé právo*, 28. 12. 1990, č. 302, s. 2.

⁴⁰ Stranické referendum bylo podle čl. 12 organizačního řádu, schváleného na sjezdu v Olomouci roku 1990, možné uspořádat „o zásadních otázkách politiky KSČM, včetně jejího názvu, uspořádání a ukončení činnosti...“ Rozhodovala nadpoloviční většina všech členů. Viz též kapitolu *Důsledky transformace KSČM*. (*Program Komunistické strany Čech a Moravy*, in *Dokumenty I. sjezdu Komunistické strany Čech a Moravy* /interní materiál KSČM/, s. 26.)

⁴¹ Viz přílohu.

⁴² O svolání tohoto mimořádného sjezdu rozhodl ÚV KSČM na svém zasedání 14. prosince 1991. Kromě vyhlášení oficiálních výsledků referenda však měl jako hlavní úkol změnit organizační řád strany ve smyslu nového zákona o politických stranách. Sjezd musel ustanovit ústřední rozhodčí komisi, vymezit statutární orgány a zástupce strany apod. (Moučková, M.: *Strana a zákon*, rozhovor s Hanou Entlerovou, in *Haló noviny*, 8. 1. 1992, č. 6, s. 1, 3.)

⁴³ Z celkového počtu 354 545 členů, kterými strana v době referenda disponovala, se referenda zúčastnilo 291 783 straníků, tedy 82,3 %. Pro změnu názvu hlasovalo 69 007 členů, tj. 23,65 %, proti bylo 221 575, tedy 75,94 % členů. Neplatné hlasovací lístky odevzdalo 1201, tedy 0,41 % členů KSČM. (*Referendum: Komunistická strana Čech a Moravy*, in *Haló noviny*, 3. 2. 1992, č. 28, s. 1.)

⁴⁴ Fiala, P., Mareš, M.: *KSČM a koalice Levý blok. Formování české levice a otázka transformace komunistické strany*, in *Politologický časopis* 2/1999, s. 188; *Neformální mimořádný sjezd KSČM*, in *Naše pravda* 10/1992, s. 1. Viz také podrobněji kapitola 3. 1. Demokratická strana práce

V období mezi volbami v roce 1990 a vnitrostranickým referendem o názvu hledala komunistická strana vlastní tvář nejen v úzkém vedení, po budoucnosti se ptali i řadoví členové. Příkladem může být článek z „listu komunistů a sympatizujících středních Čech“ *Svobody* s názvem *Pohled z nitra strany*.⁴⁵ Autoři, členové základní organizace v Kladně, v něm upozorňovali, že v diskuzi o proměně strany často zaznívají hlasy, aby se strana zcela distancovala od své minulosti, jež byla charakteristická „proklamovanou jednotou, nekritickou důvěrou a oslavováním vůdců“. Požadovali, aby se vedení strany vyjadřovalo k probíhajícímu procesu nejen ve vedení, ale i v rámci okresů, měst a obcí. S tím si zároveň přáli, aby se vedení strany silněji zasadilo o odstranění okresních funkcionářů strany, těch, kteří se změnám bránili a „kteří až do posledního okamžiku (...) setrvali (...) na dogmatických tvrzeních a lžích“. Autoři se dále domnívali, že byly posíleny postoje konzervativně smýšlejících jednotlivců.⁴⁶

Rád bych v této souvislosti upozornil na konflikt probíhající uvnitř strany mezi dogmaticky uvažujícími členy, kteří se snažili posuzovat situaci ze zakonzervované myšlenkové pozice, a těmi, kteří se v komunistické straně snažili o radikálnější změny. Jak je patrné z výše zmíněného textu, spor probíhal na všech úrovních, nejen mezi stranickými elitami. Můžeme použít i slova Miloslava Ransdorfa, který upozorňuje, že hlavním „zájmem předsedů okresních organizací je stabilita“.⁴⁷ Mnozí členové byli frustrováni z politického zvratu, antikomunistické atmosféry a převládajícího liberálně-konzervativního diskurzu ve společnosti. Svou socializační platformu nacházeli členové především staršího věku na okresních výborech strany. V řadě

⁴⁵ Sezama, M., Matoušek, J.: *Pohled z nitra strany*, in *Svoboda*, 11. 6. 1991, č. 23, s. 1, 2.

⁴⁶ Tamtéž, s. 2.

⁴⁷ Rozhovor s Miloslavem Ransdorfem ze dne 21. 11. 2008.

okresních výborů již v této době převládala atmosféra „obležené pevnosti“ a vedení okresních organizací se ocitlo pod rostoucím konzervativním tlakem. Frustrace a obavy brzdily odhodlání ke kritické sebereflexi a otevření strany širší diskuzi bylo stále častěji vnímáno jako zrada a ohrožení vysoce ceněné jednoty a základů tradiční komunistické identity. Na druhé straně lidé produktivního věku, kteří ztratili důvěru ve změnu, stranu opouštěli.⁴⁸

2.3 Léta 1992–1993. Strana míří k rozhodnutí

Jako by tehdy došlo k chvilkovému vnitrostranickému uklidnění, ale ve skutečnosti tu vznikl velký problém. Toto uklidnění přišlo za cenu utvrzení se v tradičním směřování. Alespoň navenek to mohlo tak působit, když se strana takto jasně rozhodla pokračovat ve své politice pod stejným názvem a tím naznačit, že se nebude snažit o výraznější změny ve srovnání s minulostí. Místo slíbeného sbližování s dalšími levicovými subjekty došlo k dalším štěpením.

Cestou ze slepé uličky měla být spolupráce s Demokratickou levicí. V žádném případě se ovšem nejedná o stejnou Demokratickou levici, o jaké jsem se zmínil o několik řádků výše. Tato Demokratická levice vznikla v dubnu 1990 v Brně, především na popud Lotara Indrucha, středoškolského učitele, který nikdy do té doby nebyl členem žádné strany. Nutně je však potřeba dodat, že ve volbách v roce 1990 kandidoval právě za DFK. Hlavním cílem tohoto uskupení bylo sjednotit levici nejen organizačně, ale především názorově. V roce 1991 iniciovala Demokratická

⁴⁸ Handl, V.: *Transformace komunistické strany: Od „strategie levicového ústupu“ k evropeizaci*, in Gjuričová, A., Kopeček, M. (ed.): Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989, Praha - Litomyšl 2008, s. 99-100. Ve zmíněné okresní organizaci na Kladně dokumentují situaci tato čísla: starších 60 let byla více než polovina členů (56 %) a v období od počátku roku 1990 do poloviny roku 1991 bylo přijato jen 19 členů a devíti bylo členství obnoveno. (Vlčková, E.: *OV KSČM Kladno o plnění závěrů z Olomouce*, in Svoboda, 18. 6. 1991, č. 24, s. 1, 2.)

levice vznik Levicového sdružení ČSFR, na jehož půdě se měla uskutečnit spolupráce různých levicových skupin. Zde také došlo ke kontaktům obou subjektů s názvem Demokratická levice, přičemž však k významnější dohodě nedospěly. KSČM ovšem nabízené příležitosti využila. Dne 30. března 1992 podepsala Demokratická levice s KSČM dohodu o koaliční spolupráci a do voleb v roce 1992 šly oba politické subjekty společně pod hlavičkou Levý blok (LB).⁴⁹ V Radě Levého bloku, orgánu, který řídil spolupráci jednotlivých uskupení, zasedali mimo jiné zástupci Mladé levice, Demokratické strany práce, Demokratického svazu Romů, Levicových klubů žen, Politické strany žen a matek Československa, Levé alternativy, Hnutí za mír a lidská práva, Hnutí angažovaných Romů, Hnutí za sociální spravedlnost a lásku k bližnímu a Shromáždění politických stran, hnutí a sdružení sociální levicové orientace.⁵⁰

Široká koalice Levý blok spojila subjekty od středu až po radikální levici. Na tiskové konferenci u příležitosti podpisu dohody zástupci koalice uvedli, že Levý blok sdružuje přes půl milionu lidí různého smýšlení: „od národně socialistického, přes křesťanskosociální, sociálnědemokratické, komunistické, trockistické až po anarchistické“.⁵¹ O tomto širokém rozkročení se ve straně vedly četné diskuze. Podle sociologického průzkumu Klubu levicových sociologů tři čtvrtiny členů KSČM souhlasily s koaličním postupem KSČM s dalšími levicovými stranami a hnutími.⁵²

⁴⁹ Fiala, P., Mareš, M.: *KSČM a koalice Levý blok. Formování české levice a otázka transformace komunistické strany*, in *Politologický časopis* 2/1999, s. 189–190.

⁵⁰ Hloušek, V., Kopeček, L. (ed.): *Rudí a růžoví. Transformace komunistických stran*, Brno 2002, s. 91.

⁵¹ (sk, lem): *Šanci všem, ochranu slabým*, in *Haló noviny*, 31. 3. 1992, č. 77, s. 1, 3.

⁵² (ih): *Většina strany pro Levý blok*, in *Haló noviny*, 1. 4. 1992, č. 78, s. 2.

Formace Levý blok byla jednou z možností, jak nevystavovat přímo často dráždivou značku komunistické strany a zároveň při spolupráci dalších levicových uskupení a jednotlivých osobností formulovat levicovou politiku. Miloslav Ransdorf se domnívá, že by „Levý blok (...) vyšel vstříc potřebě expanzivní transformace“.⁵³ Snaha o vytvoření širokého levicového pole měla podle něj směřovat k využití tradičního levicového potenciálu českých voličů. Potenciálu, který přesahoval meze politického stranictví.⁵⁴ KSČM se pokusila vymanit z vnitřních problémů skrze vytvoření široké volební koalice. Na základě širokého levicového diskurzu by pak došlo k překonání problémů, které si s sebou komunistická strana nesla z minulosti.

Ve volbách v roce 1992 dosáhl Levý blok nesporného úspěchu. Nejenže se stal druhým nejsilnějším stranickým subjektem v Čechách a na Moravě,⁵⁵ ale hlavně počet jeho voličů předčil dvojnásobně počet členů KSČM, což můžeme považovat za znak omezení nedůvěry. Tato koalice byla přijatelnější pro více lidí, podle průzkumu Institutu pro výzkum veřejného mínění (IVVM) byly hlavními důvody pro volbu této koalice zejména důvěra lidí vůči jejím představitelům a vyhovující volební program, který odpovídal jejich světovému názoru, víře a přesvědčení.⁵⁶

Levý blok se tak stal hlavní opoziční silou. Postavil se do role hlavního oponenta ekonomické transformace, upozorňoval na závažné sociální, ekonomické a státoprávní důsledky s ní související. Úspěch ve volbách měl být důvodem další spolupráce v této koalici.

⁵³ Rozhovor s Miloslavem Ransdorfem ze dne 21. 11. 2008.

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ LB získal ve volbách do ČNR 14,05 % hlasů (což znamenalo v absolutních číslech 909 490), v SL FS 14,27 % (absolutně 926 228) a v SN FS 14,48 % hlasů (absolutně 939 197). (Fiala, P., Mareš, M.: *KSČM a koalice Levý blok. Formování české levice a otázka transformace komunistické strany*, in *Politologický časopis* 2/1999, s. 191.)

⁵⁶ Tamtéž, s. 192.

Dne 19. září 1992 byla v Ostravě podepsána *Dohoda o součinnosti Levého bloku*, která představovala vyvrcholení sjednocovacích snah. Signujícími stranami a hnutími byly vedle Demokratické levice ČSFR a KSČM také České národní hnutí za mír a lidská práva, Hnutí za spravedlivou společnost a lásku k bližnímu, Hnutí 90, Demokratická strana ČSFR a Levicová romská organizace. Pozorovateli, kteří se měli rovněž zúčastňovat zasedání LB, se stali zástupci Svazu volnomyšlenkářů, Klubu samosprávného lidového podnikání, Klubu českého pohraničí, Křesťansko-sociálního hnutí, Svazu ochrany nájemníků, Hnutí za demokratické Československo, Hnutí důchodců za životní jistoty, Hnutí za sociální spravedlnost, Klubu pokrokových architektů a Odborového svazu Čech, Moravy a Slezska.⁵⁷ Paradoxně k největšímu sblížení největšího počtu subjektů dochází v době, kdy se začal blížit bod zlomu uvnitř hlavní součástky Levého bloku, tedy KSČM, bez které celý tento konglomerát hnutí, klubů a dalších organizací, významem většinou politicky marginálních, neměl šanci se na politické scéně výrazněji prosadit.

Druhý řádný sjezd KSČM se konal 12. až 13. prosince 1992 v Kladně. Ve *Zprávě o činnosti ÚV KSČM o činnosti strany od I. sjezdu KSČM* se můžeme dočíst o vzniku čtyř základních ideově-politických proudů, chcete-li platforem, uvnitř strany. Jednalo se nejprve o proud tradicionalistický, který kladl důraz na kontinuitu a byl reprezentován marxisticko-leninskými kluby. Druhou platformou byla sociálnědemokratická skupina. Ta požadovala přerušeni kontinuity s minulým vývojem. Třetí proud specificky navazoval na teoreticko-metodologické zdroje a obracel se k přítomnosti a budoucnosti. Reprezentován byl Samosprávným klubem komunistů. A konečně čtvrtou platformu představovalo Demokratické fórum komunistů, jehož někteří představitelé postupně splynuli s pragmatickou politikou vedení KSČM.

⁵⁷ Tamtéž, s. 193.

Problémem však zůstala skutečnost, rovněž popsaná ve zmiňované zprávě, že nebyl nalezen „účinný způsob vzájemné inspirace a zhodnocování práce platformem“, a s větším ohlasem se nesetkala ani snaha „o zintenzivnění a prohloubení vzájemné komunikace“.⁵⁸

Zasedání nejvyššího stranického orgánu se nezúčastnil předseda strany Jiří Svoboda, na kterého byl několik dní předtím spáchán atentát. I v nepřítomnosti však byl opět zvolen předsedou. Místopředsedou se stal Miroslav Grebeníček. Ve svém úvodním projevu naznačil, že jediným problémem transformace strany není odmítnutí praktik a vlastností někdejší státostrany, ale také generační problém. Podle jeho slov „proces transformace (...) nebude dokončen, pokud strana nezíská sympatie a větší podporu příslušníků střední a mladé generace. V tom spočívá i měřítko její přijatelnosti na levém křídle politického spektra a v občanské veřejnosti.“⁵⁹

Za velmi zajímavý dokument, který byl uveřejněn na II. sjezdu strany, považuji *Zprávu ÚV KSČM o činnosti strany od I. sjezdu strany*, přesněji její bod *Možné alternativy vývoje KSČM v době po I. sjezdu*. Komunistické vedení vidělo v podstatě pět variant možného vývoje. Zaprvé to byla zásadní změna související se změnou názvu strany, snížením počtu členů, levicovým programem s výslovným odmítnutím jakékoli myšlenky komunismu, včetně uznání výlučné odpovědnosti za předchozí vývoj společnosti. Reálnost této alternativy zanikla vinou opuštění politiky národního porozumění a vinou eskalace antikomunismu. Druhou alternativou se mohlo stát utváření strany na základě jediné ideologie a za aktivního působení fundamentalisticky orientovaných skupin uvnitř strany, jejichž motivací byla především myšlenka odvety za pád předlistopadového režimu, který byl těmito skupinami

⁵⁸ Fiala, P., Mareš, M.: *KSČM a koalice Levý blok. Formování české levice a otázka transformace komunistické strany*, in *Politologický časopis* 2/1999, s. 194.

⁵⁹ *Dokumenty II. sjezdu KSČM (interní materiál KSČM)*, s. 4.

pocitován jako osobní porážka. Za nejméně pravděpodobnou možnost dalšího vývoje považovalo vedení variantu dobrovolného rozpuštění KSČM a přechodu členů do jiných politických stran. Čtvrtá alternativa předpokládala rozpad KSČM na několik samostatných subjektů, profilovaných podle názorových platforem. Poslední možnou cestou vývoje strany se stala její „transformace ve stranu jakožto společenství lidí organizovaně vyjadřujících svůj konkrétní specifický zájem, který působí jako organizačně jednotící prvek, moment či báze, na níž je možné se organizačně sjednocovat. (...) Tato alternativa, jejíž nespornou předností je nezátíženost ideologií, a tedy schopnost poskytnout poměrně široký organizační prostor nejen názorově různorodým proudům, ale i mnohočetným aktivitám a iniciativám nepolitického charakteru od kulturních až po podnikatelské, se ukazuje jako nejschůdnější.“⁶⁰

Zde vedení komunistické strany učinilo jistou sebereflexi. V případě poslední možnosti se nejjasněji ukazuje odlišný pohled na proces transformace. Největší její díl vidí spíše na organizační bázi než na základě vyrovnání se s minulostí na ideologickém poli. Zajímavé je, že za přednost se považuje „nezátíženost ideologií“ a vliv této „nezátíženosti“ na okolí strany, na subjekty, které by mohly s KSČM spolupracovat. Pojem transformace tu KSČM vnímala především jako vnitřní proměnu ze státostrany s přísnou linií, disciplinovanou, s jednotnou ideologií a demokratickým centralismem, unifikovanou strukturou a hierarchií funkcí, ve stranu veskrze demokratickou, vnitřně, tedy názorově i organizačně členitou, s vysokým stupněm tolerance. Domnívám se, že to byl jeden z problematických bodů, na nichž se neshodli stoupenci hlubší transformace a spojené levice s lidmi, kteří převzali vedení ve straně po III. sjezdu.

⁶⁰ Tamtéž, s. 7-8.

Nejdůležitějším bodem jednání se však stal program strany. Diskuze o něm se rozvinula již dlouho před začátkem sjezdu.⁶¹ Její účastníci se veskrze shodovali na konkrétnějším zaměření programu oproti programu olomouckému. Vyprofilovaly se dvě hlavní alternativy, jejichž zastánci se v předsjezdových jednáních tvrdě utkali. Jedna z těchto alternativ pocházela z pera tradicionalistů, ortodoxních marxistů, kteří posléze založili platformu Za socialismus, o které se zmíním níže. Druhá pocházela z okolí spřízněného s předsedou strany Jiřím Svobodou. Byla založena na prohloubení obecných základů olomouckého sjezdu a na požadavku změny identity strany v souvislosti se změnami společnosti.⁶² Oba koncepty však nebyly akceptovány. Kompromis vytvořila programová komise, ve které byli mimo jiné Miloslav Ransdorf, Zdeněk Hába či Jiří Dolejš.⁶³ Výsledkem byl program založený na komunistické identitě.⁶⁴

Jeho základní ideje platí do současnosti. Mimo jiné se v něm uvádí, že „KSČM programově navazuje na humanistické poselství zakladatelů socialismu, na pokrokové ideje minulosti a současnosti, na teoretický přínos Marxe a Engelse. (...) Programovým cílem KSČM je vybudování moderní socialistické společnosti, společnosti svobodných, rovnoprávných občanů, společnosti demokratické, samosprávné, politicky a hospodářsky pluralitní, prosperující a sociálně spravedlivé.“⁶⁵ Takové formulace charakterizují dobře následné procesy uvnitř strany. Utvořil se zde základ pro

⁶¹ Srov. Hába, Z.: *Jak jsem četl návrh*, in Haló noviny, 23. 9. 1992, č. 224, s. 5; Šafránek, P.: *O krizích, teorii, sporech a realitě života*, rozhovor s Jiřím Svobodou, in Haló noviny, 12. 10. 1992, č. 240, s. 1, 5, 13. 10. 1992, č. 241, s. 1, 5; -rf-: *DFK o programu KSČM*, in Haló noviny, 12. 10. 1992, č. 240, s. 2; Schwarz, O.: *Quo vadis, KSČM*, in Haló noviny, 23. 10. 1992, č. 250, s. 5; Smíšek, J.: *Je to nová strana*, in Haló noviny, 13. 11. 1992, č. 267, s. 5.

⁶² *Návrh programu KSČM*, in Haló noviny, 4. 9. 1992, č. 208, s. 4, 5.

⁶³ Rozhovor s Jiřím Dolejšem ze dne 11. 12. 2008.

⁶⁴ *Předsedou KSČM Jiří Svoboda*, in Haló noviny, 14. 12. 1992, č. 293, s. 1, 2.

⁶⁵ Fiala, P., Mareš, M.: *KSČM a koalice Levý blok. Formování české levice a otázka transformace komunistické strany*, in Politologický časopis 2/1999, s. 195.

budoucí zakonzervování postojů. Akcentování minulého vývoje nebo důraz kladený na „teoretický přínos Marxe a Engelse“ naznačovaly, že atmosféra ve straně je z větší části nakloněna tradiční linii kontinuity stranického vývoje a že jakékoli pokusy o kritické zhodnocení minulosti a případné odmítnutí některých jejích aspektů půjde prosadit jen velmi těžko.

Nově přijatý program se stal jen dalším problémovým momentem. Nejenže stranu nesjednocoval, ale naopak zde vznikla nová platforma Za socialismus, ke které se hlásili zejména předlistopadoví členové KSČ, například do strany znovu přijatý Miroslav Štěpán či Jaromír Obzina.

Jiří Svoboda považoval tuto platformu za nebezpečnou a nově přijatý program pokládal za výzvu k reformě strany. Není překvapivé, že jeho prvním krokem byl apel na změnu názvu strany. Postupně padaly návrhy na nové označení, jako například Strana demokratického socialismu, Strana radikální levice a Strana demokratické levice. Za vrchol jeho snah prezentovaných na veřejnosti lze považovat materiál *Strana na rozcestí* vydaný 12. února 1993, ve kterém Svoboda upozorňuje, že pojmy socialismus a komunismus, ale i politická levice, byly ve volbách v roce 1992 zdiskreditovány, a to zejména ve vazbě na politickou stranu, která má v názvu pojem „komunistická“. Název „komunistická“ podle něho ztratil politologické odůvodnění, neboť v programu se strana zřekla všech tezí a pouček, které se v minulosti staly důvodem pro historické štěpení socialistického a dělnického hnutí na orientaci komunistickou a nekomunistickou. Mezi ně řadil diktaturu proletariátu, komunistickou stranu jako předvoj dělnické třídy, převzetí moci revoluční cestou, demokratický centralismus nebo politické prostředí jediné státostrany. Svoboda se domníval, že „z úzce politologického hlediska je název ‚komunistická‘ tomuto programovému zaměření nepřiléhající a ve své podstatě brání úplnému a čitelnému

pochopení obrazu a praktické politiky strany". Úkoly radikální levice viděl jinde než ve straně ryze volebního typu. Strana se měla opírat o početnou základnu a její soudržnost. Kromě oblasti sociálně-ekonomické tak měla radikální levice vytvořit podmínky pro „kvalitativní změnu civilizační“. Na tiskové konferenci pak předseda strany navrhl, aby se KSČM přejmenovala na Stranu demokratického socialismu. V rozhovoru, který jsme spolu vedli o třináct let později, Jiří Svoboda řekl, že dnes „tady žádná autentická levicová síla není“, protože se pojem levice podle něho příliš zúžil na ekonomickou redistribuci, což nestačí pro levicové smýšlení, „které musí prostupovat i otázku kultury, informací atd. A ten sociálně-ekonomický aspekt je pouze jedním z plurality těch aspektů.“ S názvem chtěl něco udělat, protože věděl, „že to bude stále terčem strašení společnosti“.⁶⁶

Z kladenského sjezdu tedy strana nevyšla jednotná, ba naopak. Byla to teprve předehra k následnému rozuzlení. Vedle nové platformy Za socialismus a lidí kolem Jiřího Svobody, který otevřeně rozehrál politiku hluboké transformace a změny komunistické identity, zde stály další proudy.

Výrazným byl stále marxisticko-leninský názorový proud, stojící na neostalinských základech a sdružený kolem přispěvatelů časopisu *Dialog - Otázky - Odpovědi*. Patřili sem již zmíněný Ivan Hruza nebo Ilja Jihlavský, Marta Semelová a další. Na jeho stránkách se kladl důraz na hodnocení událostí let 1948 až 1989 v pojetí reálněsocialistickém. Reformní proces roku 1968 byl pojímán jako kontrarevoluční, listopad 1989 jako „antiúnor“. Kromě adorace Marxe a Lenina se časopis hlásil i k odkazu J. V. Stalina. V otázce teorie

⁶⁶ Lipavský, J.: *O straně, která je na rozcestí*, rozhovor s Jiřím Svobodou, in *Haló noviny*, 24. 2. 1993, č. 46, s. 1, 5; (sk): *Nejde o spor osob nebo osobností*, in *Haló noviny*, 27. 2. 1993, č. 49, s. 1, 2; Rozhovor s Jiřím Svobodou ze dne 21. 2. 2006.

marxismu je proti jakékoli jeho moderní revizi, kterou zastával například Miloslav Ransdorf a neokomunisté.⁶⁷

V první polovině roku 1993 se na stránkách listu rozvinuly diskuze o situaci ve straně. Kromě neokomunistů, o kterých bude řeč níže, se *Dialog* výrazně vymezoval proti platformě Za socialismus a proti vedení strany v čele s Jiřím Svobodou, a to zejména proti jeho snahám revidovat některá ustanovení kladenského programu.⁶⁸ Postavil se na obranu závěrů II. sjezdu a za zachování názvu strany a její komunistické identity.⁶⁹

Proti politice Jiřího Svobody se postavil i tzv. neokomunistický proud v čele s Miloslavem Ransdorfem; ten Svobodovy postupy označil za autoritářské. Se Svobodovými návrhy nesouhlasila ani platforma Demokratické fórum komunistů.⁷⁰

Ve chvílích pro KSČM rozhodujících, tedy v předsjezdovém období, tlak na tehdejší vedení strany rostl. Člen ÚV KSČM Miloslav Ransdorf proto navrhl, aby do jednání byl vřazen bod o vyslovení nedůvěry tehdejšímu předsedovi. Kvůli procedurálním kličkám ale Ransdorfův návrh neprošel. Na tomtéž zasedání však vystoupila ještě Marta Semelová, která ústřednímu výboru předložila návrh na odvolání Jiřího Svobody z funkce předsedy strany. Uvědomovala si, že tento orgán nemohl odvolání provést, chtěla však, aby se vše projednalo na úrovni okresních výborů, které podle ní takové možnosti měly.⁷¹ Miloslav Ransdorf vystoupil s kritikou ještě v článku

⁶⁷ Mazel, M.: *Oponenti systému*, in Fiala, P. (ed.): *Politický extremismus a radikalismus v České republice*, Brno 1998, s. 149-150; Hruža, I.: *Historie a náš dnešek*, in *Dialog - Otázky - Odpovědi* 45-46/1993, s. 1.

⁶⁸ *Kdo hájí jednotu strany a usnesení sjezdu?*, in *Dialog - Otázky - Odpovědi* 45-46/1993, s. 1; Jihlavský, I.: *Nastavené zrcadlo*, in *Dialog - Otázky - Odpovědi* 45-46/1993, s. 2.

⁶⁹ *Komunisté, braňme svou Stranu!*, in tamtéž, 47-48/1993, s. 1.

⁷⁰ Fiala, P., Mareš, M.: *KSČM a koalice Levý blok. Formování české levice a otázka transformace komunistické strany*, in *Politologický časopis* 2/1999, s. 195; *Jiří Svoboda: Mám nový název!*, in *Naše pravda* 9/1993, s. 1.

⁷¹ *Z jednání ústředního výboru KSČM - Krize zůstává otevřena*, in *Naše pravda* 10/1993, s. 1, 3.

Potřeba vnitřní síly. Využil k tomu i situace kolem vzniku nové platformy Za socialismus. Tvrdil, že její nástup je výsledkem neschopnosti vedení strany v oblasti koncepční, výsledkem její organizační slabosti a ochromení strany kvůli osobním ambicím. Obvinil vedení, že nebylo schopno dát do stanov náležitě pojistky proti „obrodné iniciativě“ těch, kteří už jednou uvrhli stranu do kritické situace. Politiku Jiřího Svobody z let 1990 a 1991 označil za „čitelnou, razantní, s tahem na branku“. Postupně se však podle Ransdorfa předseda KSČM stal zajatcem svého okolí. Celou situaci ve vedení komunistické strany popsal Miloslav Ransdorf jako vytvoření atmosféry nedůvěry, podezřívavosti, nejistoty, na čemž nesl prý velký podíl i tajemník strany Vratislav Novák. Jiřího Svobodu charakterizoval jako osobu, která padala pod tíž událostí.⁷² Ve středu 10. března 1993 Jiří Svoboda na tiskové konferenci ohlásil svou rezignaci na funkci předsedy KSČM. Tu však vzápětí odvolal.⁷³

A pak se zde nacházela skupina poslanců Levého bloku v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky, sdružená okolo Jaroslava Ortmana a Marie Stiborové. Podporovala kladenský program a snažila se dojít ke kompromisu, což se odráželo i v pokusu o zdvojený název strany.⁷⁴

Spory uvnitř strany se měly podle usnesení ÚV KSČM ze dne 27. března 1993 vyřešit na mimořádném sjezdu, který se nakonec nikoli jako mimořádný, ale jako řádný III. sjezd

⁷² Ransdorf, M.: *Potřeba vnitřní síly*, in Naše pravda 7/1993, s. 3.

⁷³ *Jak se ukázalo, bylo to jen divadlo*, in Naše pravda 11/1993, s. 1.

⁷⁴ Otázka zdvojeného názvu strany je však mnohem starší. Provázela celý proces snah o transformaci. Mluvil o něm již první předseda KSČM Jiří Machalík. Ten navrhoval v létě 1990 pojmenování Komunistická strana Čech a Moravy – Strana demokratického socialismu. Jako hlavní důvody, které ho k tomu přiměly, uvedl, že jde o to, aby se současně vyjádřil proces proměny strany. Chtěl tím i naznačit, že se komunisté rozešli s 21 podmínkami Komunistické internacionály, s marxismem-leninismem, s diktaturou proletariátu nebo s třídním bojem. Za názvem se tedy skrývalo více, než by se mohlo na první pohled zdát. Měl to být symbol přeměny v moderní levicovou stranu. (*Proč tu stranu nerozpustíš?*, in Naše pravda, zvláštní vydání 30. 8.–6. 9. 1990, s. 2.)

konal 26. června 1993 v Prostějově.⁷⁵ Takové rozhodnutí bylo logickým vyústěním sporů, které panovaly napříč celou stranou včetně nejvyššího orgánu mezi sjezdy ústředního výboru. Ten byl na zmíněném zasedání postaven před několik úkolů souvisejících se stranickou diferenciací. Při hlasování o vyslovení důvěry výkonnému výboru (VV ÚV KSČM) se dostal do patové pozice. Nebyla totiž vyslovena ani důvěra, ani nedůvěra. ÚV KSČM se proto nakonec rozhodl pro rekonstrukci VV ÚV KSČM. Byl z něj odvolán mimo jiné Václav Papež, člen platformy Za socialismus, jejíž aktivity měly být pozastaveny. Konečné rozhodnutí však mělo padnout na sjezdu.⁷⁶

Ještě před ním proběhla vnitrostranická diskuze, a to na popud II. zasedání ÚV KSČM dne 6. března 1993. Měla běžet do konce dubna a okresní organizace v ní měly odpovědět na čtyři otázky: 1. Jste pro změnu názvu strany? 2. Jste pro zavedení pojistky v přijímání bývalých vedoucích funkcionářů komunistické strany? 3. Jste pro vymezení působnosti platforem ve straně? 4. Jste pro vymezení vztahu poslanců a strany?

Komise zpracovávající výsledky této diskuze přednesla na sjezdu tyto závěry: „Všechny okresní organizace strany se přihlašují ke kladenskému programu a požadují jeho zachování v politice KSČM. Velká většina okresních organizací, základních článků i členů strany se vyjadřuje pro zachování celistvosti a soudržnosti strany. Všechny okresní organizace mají zájem na zachování LB a jeho politiky.“ V otázce změny názvu strany byla situace komplikovanější. Celkově se v celé České republice vysloвило 56 organizací pro zachování názvu strany, 25 bylo pro změnu, tři požadovaly dvojitý název, jedna se nevyslovila vůbec. Největší podporu tradičnímu názvu

⁷⁵ Fiala, P., Mareš, M.: *KSČM a koalice Levý blok. Formování české levice a otázka transformace komunistické strany*, in *Politologický časopis* 2/1999, s. 195.

⁷⁶ Lipavský, J., Skála, Z., Šafránek, P.: *Co vyřeší červnový sjezd KSČM*, in *Haló noviny*, 29. 3. 1993, č. 74, s. 1, 2.

strany ukázaly organizace v Praze, kde byl výsledek jednohlasný. Naopak největšími oponenty se staly střední a východní Čechy, kde pro zachování názvu strany nebyla více než polovina okresních organizací. Jasně však z výsledku vyplynula vůle neměnit dosavadní pojmenování.⁷⁷

Ze sociologického průzkumu provedeného na počátku června 1993 vyplynulo, že polovina dotázaných hodnotí kriticky činnost strany po II. sjezdu, 43 % ji posuzuje spíše negativně a 6 % velmi negativně. Nejčastějším důvodem k takovému hodnocení byly vnitřní rozbroje a nejednotnost, dále pak zahleděnost KSČM do sebe a málo vlastní aktivity.⁷⁸

Z okresních konferencí, které se v předsjezdovém období scházely, byla patrná tendence setrvat na tradičních základech a ve většině případů okresy stály proti snahám Jiřího Svobody. Dlouho před konáním sjezdu tak bylo jasné, že Jiří Svoboda šance na zvolení předsedou ztratil. Podle Miloslava Ransdorfa si své šance Jiří Svoboda uvědomoval: „On před sjezdem pochopil, že prohrál, že těch delegátů má jistých asi jenom 28, a že kdyby měl dobrý projev a strhl ty účastníky, tak že by mohl dosáhnout 80, takže on na sjezd ani nejel, protože věděl, že by byl poražen.“⁷⁹

Jednání samotného sjezdu bylo opravdu dramatické. Neúčastnil se ho dosavadní předseda Jiří Svoboda, který se zřekl jakéhokoli pokračování v politických diskuzích. Název zůstal nezměněn. Předsedou strany se stal Miroslav Grebeníček, místopředsedou pro komunální politiku Václav Exner, místopředsedou pro alternativní struktury Zdeněk Klanica a místopředsedou pro zahraniční styky Miloslav Ransdorf.⁸⁰ Ze strany byli definitivně vyloučeni členové platformy Za socialismus, tedy Štěpán a Obzina. Veškerá

⁷⁷ *Dokumenty III. sjezdu KSČM* (interní materiál KSČM), s. 13, 19.

⁷⁸ (Lk): *Zrcadlo činnosti KSČM*, in *Haló noviny*, 9. 6. 1993, č. 133, s. 5.

⁷⁹ Rozhovor s Miloslavem Ransdorfem ze dne 21. 11. 2008; *Žádají jasnou, otevřenou a čitelnou politiku*, in *Haló noviny*, 1. 6. 1993, č. 126, s. 3.

⁸⁰ Všichni místopředsedové byli zvoleni na I. zasedání ÚV KSČM po sjezdu.

činnost platformem byla ukončena a ze stanov byl vyškrtnut článek o jejich možném fungování. Na sjezdu se oddělila část straníků, kteří zasedali odděleně a iniciovali vznik Strany demokratické levice.⁸¹ Celostátní shromáždění delegátů tohoto subjektu se pak uskutečnilo 9. října 1993. Ve svém programu SDL uvedla, že je „nekomunistickou, avšak antikomunismu prostou stranou, oproštěnou od stínů minulosti a předsudků“.⁸² Odsoudili reálný socialismus, „kterému chyběla dynamika tržního hospodářství a ovzduší svobody a lidských práv“.⁸³

Podle Josefa Mečla byl nejdůležitější důvod rozchodu s politikou KSČM v tom, že po kladenském sjezdu se porušila kontinuita vývoje založeného zejména na sjezdu olomouckém. Tehdy byl hlavním cílem demokratický socialismus. Kladenský sjezd podle Mečla opustil identitu založenou na demokratickém socialismu a upustil od úvah začlenit se do Socialistické internacionály. „Za jeden z největších hříchů označil sociální demokratismus a jeho nebezpečné vlivy na KSČM,“ soudil Mečl. Strana se podle něj vrátila ke svému socialistickému charakteru, čemuž se jemu ani jeho kolegům nepodařilo zabránit. Mečl připustil, že však nadále hodlá s KSČM spolupracovat na platformě koalice Levý blok a nesnaží se tuto stranu rozbít.⁸⁴

Marie Stiborová viděla důvody výsledku sjezdového jednání a vítězství podle ní „konzervativního jádra“ v tom, že „lidé z těch progresivnějších skupin (myšlení lidé, kteří vzápětí vytvořili SDL a stranu Levý Blok - pozn. autora) odmítli nabídku, aby vedli komunistickou stranu“. Marie

⁸¹ Fiala, P., Mareš, M.: *KSČM a koalice Levý blok. Formování české levice a otázka transformace komunistické strany*, in *Politologický časopis* 2/1999, s. 196; *Delegáti sjezdu rozhodli: KSČM zůstává*, in *Naše pravda* 26/1993, s. 1, 3.

⁸² Fiala, P., Mareš, M.: *KSČM a koalice Levý blok. Formování české levice a otázka transformace komunistické strany*, in *Politologický časopis* 2/1999, s. 197.

⁸³ *Za demokratickou levicovou stranu*, in *Naše pravda* 26/1993, s. 4.

⁸⁴ Winkler, P.: *Není to cizí řešení. Rozhovor s Josefem Mečlem*, in *Haló noviny*, 28. 6. 1993, č. 149, s. 3.

Stiborová nabídku na funkci předsedkyně strany odmítla a následkem toho ze sálu odešly ony dvě skupiny, takže klíčová rozhodnutí sjezdu se uskutečnila v menším počtu delegátů.⁸⁵ Tento argument je však diskutabilní. Není jisté, zda by i přes setrvání měla „progresivní skupina“ navrch. Spíše o tom můžeme pochybovat, neboť by pak důvod odchodu byl nelogický.⁸⁶

Dosavadní předseda strany Jiří Svoboda z politiky úplně odešel. Podle něho nebyla KSČM schopna adaptovat se na prostředí pluralitní demokracie. Domníval se, že se v komunistické straně prosazují procesy návratu, že stranu opět získávají představitelé bývalých stranických aparátů.⁸⁷ To byl podle jeho vlastních slov velmi důležitý důvod pro odchod. Když usiloval o funkci předsedy na sjezdu v Olomouci, jedním z klíčových momentů byl fakt, že „v pozicích ústředního výkonného výboru a v pozicích místopředsedů nebyl ani jediný předlistopadový funkcionář“. Do strany v té době také přišla zvláště na okresní úrovni řada mladých a schopných lidí. Doslova uvedl: „Ti schopní a mladí lidé, kteří tam (myšleno do okresních výborů - pozn. autora) nastoupili v 90. letech, tak pochopili, že tohle obživa není. (...) Tak se tam začali objevovat ti staří lidé, kteří už neměli co jiného dělat, nebo lidi méně schopní.“ Jiří Svoboda podle svých slov „trpěl jistou deziluzí a únavou“. Měl vizi „federalizace levice“, kde komunistický proud bude představovat jen jeden z mnoha proudů. Hlavním úkolem levice by pak nebyla snaha dostat se k exekutivní moci, ale vykonávat kontrolu z pozic parlamentních.⁸⁸

⁸⁵ Rozhovor s Marií Stiborovou ze dne 20. 2. 2006.

⁸⁶ Po hlasování o změně názvu strany, ve kterém se pro zachování názvu vyslovilo 217 z 369 delegátů, se skupina členů s opačným názorem rozhodla ze sálu odejít. Šlo zhruba o 70 delegátů. (Šafránek, P.: *III. sjezd strany skončil rozštěpením strany*, in Haló noviny, 28. 6. 1993, č. 149, s. 1, 2.)

⁸⁷ *Jiří Svoboda chce být profesionální žvanil*, in Naše pravda 26/1993, s. 4.

⁸⁸ Rozhovor s Jiřím Svobodou ze dne 21. 2. 2006.

Velkou stranickou bouří dokumentuje i fakt, že v nově navoleném Výkonném výboru ÚV KSČM se objevila pouze čtyři jména z toho předsjezdového. Nové vedení považovalo za klíčový úkol udržení a rozvíjení Levého bloku. LB podle něj nelze považovat za dočasnou taktickou záležitost.⁸⁹ Realita však byla, jak se ukázalo zhruba o rok později, odlišná.

2.4 Léta 1993–1996. Strana se stabilizuje

Stranický rozkol ještě podtrhl v létě téhož roku vznik strany s názvem Levý blok (SLB - používám tuto zkratku záměrně, abych rozlišil tuto politickou stranu od koalice Levý blok), která se zaregistrovala 18. srpna 1993. Tento subjekt, který se pojmenoval stejně jako ještě stále existující koalice levicových uskupení v čele s KSČM, se zformoval kolem poslanců bývalé České národní rady.

Přípravný výbor vydal již 30. června prohlášení, ve kterém jeho členové vyjádřili nespokojenost nad tím, že KSČM odešla ze sjezdu rozštěpena. Výbor nabídl novou alternativu: „Rozvinout myšlenku Levého bloku a vytvořit z něj politický subjekt na principu individuálního členství.“ Levý blok se měl stát politickou stranou.⁹⁰ Smiřovací taktikou tak měla vzniknout nová strana, která by si uchovala úspěšnou značku Levý blok a snažila by se zastřešit strany rozhádané po sjezdu, tedy KSČM a připravovanou stranu SDL. Touto právníčkou kličkou se snažila SLB získat co nejvíce přívrženců, což se však nezdařilo. Zároveň tak byla napadena značka koalice Levého bloku.

⁸⁹ *Dokumenty III. sjezdu KSČM* (interní materiál KSČM), s. 10.

⁹⁰ *Stranu Levého bloku s individuálním členstvím*, in Haló noviny, 1. 7. 1993, č. 152, s. 2; Jaroslav Ortman se před sjezdem zasazoval o jednotu strany a vyřknul i prorocká slova: „Varuji před řešením kdo s koho... Mohou vzniknout subjekty, které budou svým významem daleko menší, než je současný Levý blok, současná KSČM. Na levici by zůstala jako nejsilnější ČSSD.“ (Nováček, P.: *Zpráva o stavu KSČM na prahu jejího rozkolu*, in Mladá fronta Dnes, 24. 6. 1993, č. 145, s. 6.)

Vhled do složité situace po prostějovském sjezdu nabídl rozhovor s Miroslavem Čapkem, členem přípravného výboru SLB. V bezprostředních chvílích po klíčovém setkání delegátů KSČM podle Čapka probíhal boj organizátorů SDL a KSČM o poslanecký klub. „Oba subjekty počítaly, že dojde k rozdělení strany s tím, že poslanecký klub zůstane neutrální a rozdělí se: část odejde k SDL, část se přikloní ke KSČM. (...) Nyní pod příslibem funkcí místopředsedů v té či oné straně se snaží oba subjekty získat přízeň klubu.“ Zakladatel SLB upřesnil, že jedním z důvodů, proč vzniká třetí politický hráč, má být nabídka alternativy těm, kteří by v nastalé situaci neměli ke komu se přiklonit.⁹¹

Jedna z vůdčích osobností připravované SLB Jaroslav Ortman se snažil přesvědčit členy koalice Levý blok, že myšlenka nově vznikající strany stejného jména je integrační, nikoli konkurenční. Nevěřil budoucí spolupráci SDL a KSČM, mimo jiné kvůli majetkovým sporům.⁹² Ortman prohlásil, že Levý blok jako koalice zanikne dnem voleb, a varoval, že pokud by se volební klauzule pro koalice pro příští volby měla zvýšit, bylo by riskantní udržovat koalici velkého počtu subjektů. Zdůraznil, že SLB nepovede závody o členy.⁹³ V každém případě to však souboj o členy byl. Nově vzniklý politický subjekt se pokoušel pod sebou touto cestou shora zastřešit co největší počet členů a zachovat potenciál hlasů získaných ve volbách. Vedení ostatních koaličních stran v Levém bloku, zejména KSČM, však včas vycítilo nebezpečí a SLB se nepodařilo získat velký vliv, o čemž se zmíním podrobněji dále.

Hlavními představiteli SLB se tedy stali Jaroslav Ortman a Marie Stiborová. Názorově se toto uskupení blížilo nejvíce

⁹¹ Kudrnovská, M.: *Volíme integrační cestu. Rozhovor s Miroslavem Čapkem*, in Haló noviny, 2. 7. 1993, č. 153, s. 4.

⁹² O těchto sporech se ještě krátce zmíním v kapitole o SDL. Šlo spíše o morálněpolitický nárok SDL bez větší šance na úspěch než o právní kroky.

⁹³ Marie Kudrnovská: *Poslední cesta k záchraně. Rozhovor s Jaroslavem Ortmanem*, in Haló noviny, 12. 8. 1993, č. 186, s. 1, 2.

SDL. Jejich bližší spolupráci však znemožňovaly neshody čelných představitelů obou stran.⁹⁴

V rozhovoru Marie Stiborová uvedla: „Myslela jsem si, že tu bude jedna levicová strana, která překoná některé problémy, které jsou už tradičně a historicky v sociální demokracii, a že tím vyplní část levicového spektra.“ Mělo to být podle jejích slov „něco podobného, co činil Olivovník v Itálii“. Počítala tak s vytvořením platformy, kde by se dala rozvíjet „teorie levicových myšlenek“. Dále řekla: „Já jsem se domnívala, že u mladých lidí po určité době - netušila jsem, že to může trvat více než dvacet let, ale teď si myslím, že to bude mnohem déle - (...) že se samozřejmě objeví opět to, co je typické pro mladou generaci: levicové smýšlení, ale bude už na jiné platformě. A tím jí pak můžeme být nápomocni. To bylo takové moje životní krédo.“⁹⁵

Za jednotu strany se naopak postavil někdejší marxisticko-leninský názorový proud. Plně respektoval zánik platformy a postavil se na obranu nově navoleného vedení. Ostře napadal kupříkladu SLB, jejíž představitele obviňoval z kariérismu, a upozorňoval na nebezpečí možnosti dvojího členství pro členy KSČM i SLB. V této souvislosti apeloval na ÚV KSČM, aby členy SLB nepovažoval dále za členy KSČM, a na SLB, aby podle jeho slov nemorálního konání zanechala. Dále stoupenci někdejší marxisticko-leninské platformy navrhovali, aby se zvážila možnost nového názvu koalice Levý blok a setrvání ve společném poslaneckém klubu.⁹⁶

KSČM stála po vnitrostranickém otřesu před otázkou, nakolik se rozdělení strany a její setrvání na tradičním poměru k minulosti, reprezentovaným vedle kladenského programu také nově navoleným vedením, odrazí ve voličské

⁹⁴ Fiala, P., Mareš, M.: *KSČM a koalice Levý blok. Formování české levice a otázka transformace komunistické strany*, in *Politologický časopis* 2/1999, s. 197. Viz podrobněji kapitola 3. 2. Strana Levý blok

⁹⁵ Rozhovor s Marií Stiborovou ze dne 20. 2. 2006.

⁹⁶ Vašků, J.: *Ještě jednou ke straně Levého bloku*, in *Dialog - Otázky - Odpovědi* 67-68/1994, s. 2.

podpoře. Bylo zřejmé, že po sjezdu České strany sociálně demokratické v Hradci Králové ve dnech 26. a 27. února 1993, kde byl do čela zvolen Miloš Zeman, získala tato strana mnoho preferencí levicových a středových voličů. Komunisté cítili největší oporu v široké členské základně, tempo jejího poklesu navíc zpomalovalo. KSČM dokázala stále oslovovat tradiční voliče a stranické struktury. Další spolupráce v koalici Levý blok se proto zdála být nadbytečná.⁹⁷ Z pohledu KSČM už nebylo potřeba bojovat o neradikálního levicového voliče či snad středového voliče prostřednictvím snah o co nejširší propojení levicových sil. Před stranou se tu rýsovala cesta nová nebo možná staronová, tedy strana, která se již nemusela zatěžovat rozdílností názorů na projekt nové spojené levice, jež se uvnitř strany objevovaly. Nový projekt se opíral o časem prověřené názory obsažené v kladenském programu a v jeho pozdějších doplňujících textech.

Roli ČSSD musím na tomto místě zdůraznit. Strana již od svého obnovovacího XXIV. sjezdu, který se konal na jaře 1990, ústy svého nově zvoleného předsedy Jiřího Horáka deklarovala, že se bude ucházet i o středového voliče, že chce být stranou levého středu.⁹⁸ Od počátku 90. let zůstali sociální demokraté konzistentní ve svém postoji tvrdé opozice vůči spolupráci s komunistickou stranou. ČSSD odsuzovala politické extrémity a po nástupu Miloše Zemana do funkce předsedy se tato linie udržovala.⁹⁹ Strana se vnitřně pevně zformovala a sebrala tak potřebný potenciál pro vybudování silné levicové strany, respektive uskupení sdružujícího i umírněné

⁹⁷ Fiala, P., Mareš, M.: *KSČM a koalice Levý blok. Formování české levice a otázka transformace komunistické strany*, in *Politologický časopis* 2/1999, s. 197.

⁹⁸ *Protokol XXIV. sjezdu ČSSD*, Praha 1990, s. 53.

⁹⁹ Tato linie se prolíná projevy, vystoupeními a usneseními sjezdů: např. Projev Jaromíra Kuči, in *Protokol XXVI. sjezdu ČSSD* (interní dokument ČSSD), 1993, s. 184; Srov. *Protokol XXV. sjezdu ČSSD* (interní materiál ČSSD), 1991; Srov. *Protokol XXVI. sjezdu ČSSD* (interní dokument ČSSD), 1993, s. 13.

subjekty s emancipační či sociální tematikou. „Formovatelem“ levice se tedy stala Česká strana sociálně demokratická.

Jak se k bouřlivým vnitrostranickým událostem stavělo vedení KSČM? Bezprostředně po prostějovském sjezdu se předseda Miroslav Grebeníček snažil situaci uklidňovat, po prvním posjezdovém zasedání ÚV KSČM uvedl, že „žádné dělení strany neprobíhá“.¹⁰⁰ Zvláště mezi členy se měl rychle šířit pocit, že situace je stabilizovaná, uklidněná. Hlavním politickým partnerem měla být Demokratická levice v čele s Lotarem Indruchem. Strana ústy svého předsedy proklamovala, že udělá všechno pro posílení Levého bloku.¹⁰¹ Od SDL a SLB se komunistická strana distancovala s tím, že v České republice je pouze jedna komunistická strana.¹⁰²

Se třemi konkurenčními politickými subjekty, tedy SLB, SDL a Demokratickou levicí (DL), se zástupci KSČM sešli ještě 21. července 1993, aby zjistili možnosti další spolupráce. Jednání sice přispělo k mírnému uklidnění rozjitřené situace těsně po sjezdu, ale i přes výzvy KSČM se nepodařilo zabránit vzniku SLB, a tím ani napadení koaliční značky Levého bloku.¹⁰³

Trnem v oku komunistů bylo zejména konstituování SLB. Zasedání ÚV KSČM z října 1993 bylo v tomto ohledu klíčové. Prostřednictvím stanoviska ke straně Levý blok nejvyšší stranický orgán mezi sjezdy navrhl vznik nové asociační dohody se subjekty koalice Levý blok, stranu Levý blok hodnotil jako samostatný politický subjekt, přičemž její aktivity považoval za oslabování levice, rezolutně odmítl snahy zastřešit politickou stranou ostatní členy celé

¹⁰⁰ (sk): *Chceme být racionální a přitažliví*, in Haló noviny, 7. 7. 1993, č. 155, s. 3.

¹⁰¹ Grebeníček, M.: *Neuhýbat před břemenem dějin*, in Haló noviny, 7. 7. 1993, č. 155, s. 3, 4.

¹⁰² (sk): *Levý blok patří všem*, in Haló noviny, 20. 8. 1993, č. 193, s. 1, 2.

¹⁰³ *Návrh dalšího postupu jednání se stranou LB, SDL a DL*, in Haló noviny, 11. 10. 1993, č. 237, s. 2.

koalice, odmítl jednoznačně dvojí členství a byl ochoten uvažovat i o novém názvu koalice.¹⁰⁴

Nejvýraznější tváře SLB - předseda poslaneckého klubu Ortman i poslankyně Stiborová - byly na zasedání ÚV KSČM odvolány z rady Levého bloku. Jako důvod bylo uvedeno, že tito poslanci aktivně budují SLB, s níž se komunisté odmítají ztotožnit. Většina diskutujících iniciativu SLB odmítla a na adresu poslanců hlásících se k SLB padala slova jako „parazitismus“, „rozbíječi levice“, „zloději názvu LB“ apod.¹⁰⁵

V diskuzi Stiborová uvedla myšlenku, které se pak její strana snažila držet po celou dobu své existence. SLB měla být podle ní vytvořena jako integrační a spojovací subjekt levice. Jejím hlavním cílem mělo být uchování volebního potenciálu více než 14 % z parlamentních voleb v roce 1992. O bouřlivosti vyhroceného konfliktu hovoří i fakt, že během projevu Marie Stiborové musel moderátor zasedání několikrát vyzvat členy ÚV KSČM ke klidu.¹⁰⁶

Ve svém projevu na tomto zasedání Miroslav Grebeníček pojmenoval vzniklou situaci: „... pravou podstatou iniciativy se založením SLB byla snaha některých představitelů poslaneckého klubu obejít a negovat výsledky sjezdu týkající se komunistické identity KSČM. Jde zřejmě o to, aby byly prostřednictvím budování nezastřešující strany vytvořeny takové podmínky, při kterých by členská základna KSČM byla fakticky podřízena malé skupině.“¹⁰⁷

Místopředseda KSČM Miloslav Ransdorf popsal snahu SLB jako taktický manévr, jak využít stanov KSČM k dosažení svého cíle, tedy spojit komunisty v subjektu s jinou značkou. Stanovy KSČM bylo totiž možné vyložit tak, že exkluzivní

¹⁰⁴ Stanovisko ÚV KSČM ke straně LB, in Haló noviny, 25. 10. 1993, č. 249, s. 2.

¹⁰⁵ (kou): ÚV KSČM odvolal Stiborovou a Ortmana z rady Levého bloku, in Rudé právo, 25. 3. 1993

¹⁰⁶ Tamtéž

¹⁰⁷ Grebeníček, M.: *Situace ve straně, společnosti a aktualizace dalších úkolů*, in Haló noviny, 27. 10. 1993, č. 251, s. 5.

členství je podmínkou pouze pro nově přijímané lidi, nikoli pro ty, kteří ve straně už jsou. „Právě na tom je celý manévr pana Ortmana a jeho kolegů založen,“ popsal Ransdorf.¹⁰⁸

V této době již nebylo reálné koalici Levý blok udržet. Strana demokratické levice, do níž na sklonku roku 1993 vplynula Demokratická strana práce, z koalice vystoupila už v březnu 1994. Dne 3. května se Rada Levého bloku rozhodla k 31. květnu 1994 svou činnost ukončit, přestože ještě počátkem roku se ÚV KSČM shodl, že v žádném případě nechce jednat o odchodu komunistické strany z existující koalice. Nastolil pouze potřebu blíže nespecifikované transformace Rady Levého bloku. Konstatoval, že se do činnosti Levého bloku negativně promítl spor mezi Demokratickou levicí a Stranou demokratické levice o nástupnictví po původním koaličním partneru, tedy po KSČM.¹⁰⁹ Funkčnost a akceschopnost Rady LB podle ÚV KSČM ochromil přístup vedení Strany demokratické levice, zejména jejího předsedy, který prý veřejně zpochybnil účast SDL ve sdružení a napadl KSČM a její politickou orientaci.¹¹⁰

Od sklonku roku 1993 přicházely ze všech rozhádaných subjektů v koalici LB náznaky, že jednota poslaneckého klubu bude ohrožena. Napětí se stupňovalo a vše vyvrcholilo koncem ledna 1994 odtržením deseti poslanců za KSČM od poslaneckého klubu Levého bloku, který čítal celkově 35 členů. Hlavní požadavek komunistických poslanců, aby klub nenesl jméno Levého bloku, ale jiné označení, totiž nebyl vyslyšen.¹¹¹

¹⁰⁸ Smetánka, T.: *Další strana nalevo*, in Respekt, 23. 8. 1995, s. 5.

¹⁰⁹ Toto hnutí se mezitím snažilo přetvořit v politickou stranu – Stranu demokratické levice. Nově vznikající strana se tak dostala do konfliktu s Mečlovou stranou SDL. Celá věc měla právní dohru. Po řadě komplikací byl celý spor uzavřen až v roce 1998 s tím, že přeměna DL v SDL zůstává v platnosti, přičemž samotná SDL v tu dobu už více jak rok neexistovala. (*Postkomunistické strany v ČR. Strana demokratické levice /SDL/, 24. 11. 2008 /http://www.sds.cz/docs/prectete/eknihy/kvcr/kvcr_82.htm/.)*

¹¹⁰ *Levý blok potřebuje změny*, in Naše pravda 3/1994, s. 1; *Stanovisko k situaci v Levém bloku*, in Naše pravda 3/1994, s. 3; (sk): *Mečl odmítá Levý blok*, in Haló noviny, 18. 12. 1993, č. 295, s. 2.

¹¹¹ (sk, zr): *KSČM má samostatný klub v Parlamentu ČR*, in Haló noviny, 21. 1. 1994, č. 17, s. 1, 2.

Parlamentní zastoupení KSČM tedy bylo dočasně velmi oslabeno. Jedním z důvodů bylo i jisté podcenění možnosti rozdělení Československa v roce 1992. Tehdy komunisté mnoho svých významných reprezentantů umístili na kandidátky do Federálního shromáždění, tudíž v České národní radě zůstala povětšinou jen „druhá garnitura“ komunistických politiků. Z nich mnozí náhlé nabytí významu přecenili a od základů strany se odtrhli, když vytvořili „parlamentní stranu“ SLB.

S parlamentním oslabením šlo vzhledem ke KSČM ruku v ruce i oslabení finanční. Novela 117/1994 Sb. zákona č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a politických hnutích, totiž ustanovila, že roční stálé příspěvky a roční příspěvky na mandát v Poslanecké sněmovně budou do konce volebního období dostávat i SLB a SDL.¹¹²

Rok po prostějovském sjezdu přesto hodnotil Miroslav Grebeníček situaci ve straně kladně. Programově strana stála na dokumentech kladenského sjezdu. Období po něm označil za dezinterpretaci těchto výsledků. „Uměle nastolená otázka ‚zda jsme vůbec komunistickou stranou‘ vedla k nekončícím diskuzím a odváděla od samého poslání strany, od jasného profilování její identity...“¹¹³ V Prostějově se podle Grebeníčka rozhodlo nejen o názvu, ale především demokratickou cestou o charakteru strany. Ta je podle něho skutečně moderní levicovou stranou. Kritizoval všechny odtržené subjekty a ocenil, že většina členů jejich demagogii nepodlehla.¹¹⁴ Přehled vývoje za poslední rok měl potvrdit správnost linie, kterou KSČM sledovala, a apelovat na aktivní politiku pro nejbližší komunální volby v roce 1994.

KSČM se na ně připravovala důsledně. Volby se měly stát prvním měřítkem úspěšné či neúspěšné konsolidace strany po prostějovském sjezdu. Ve 40-50 % menších obcí komunisté

¹¹² Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 128-129.

¹¹³ Grebeníček, M.: *Trpělivě a zásadově*, in Haló noviny, 25. 6. 1994, č. 149, s. 1, 2, 3.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 2.

neměli samostatnou kandidátku, ale ve více než 80 % se ve větších místech a městech ucházeli komunisté o voličskou přízeň samostatně. V tomto ohledu vedení KSČM nevyklučovalo spolupráci na místní úrovni ani s SDL, SLB či DL.¹¹⁵ Strana se snažila mobilizovat členskou i voličskou základnu, což se jí povedlo. Ve volbách do obecních zastupitelstev strana získala 14,7 % hlasů a obdržela 6292 mandátů, ve volbách do místních a obvodních zastupitelstev získala dokonce 15 % a 319 mandátů. Po KDU-ČSL a ODS se komunisté stali třetí nejsilnější politickou stranou a opoziční vůbec nejsilnější.¹¹⁶

Mezitím se na politické scéně objevil další rival. Již počátkem roku 1994 KSČM nepříznivě reagovala na vznik Lidové unie národní a sociální záchrany (LUNSZ), kterou založil jako občanské sdružení Miroslav Štěpán.¹¹⁷ Vedle útoku „zprava“ od SDL a SLB tak přišel útok „zleva“ od ortodoxních komunistů.

Po několika měsících existence občanského sdružení, kdy bylo stále jasnější, že LUNSZ není kromě „pravověrných komunistů“ schopna na svou stranu získat ani příznivce krajní pravice, ani jiné nespokojence, dosud politicky pasivní, se aktivity Miroslava Štěpána zaměřily na vytvoření politické strany, která by z ortodoxně marxisticko-leninských či neostalinistických pozic kritizovala vedení KSČM. Dne 22. dubna 1995 se konal tzv. sjezd obnovy, na kterém se ustavila Strana československých komunistů (SČK). Hlavním představitelem se stal Miroslav Štěpán. Jednoznačně se přihlásila k tradicím předlistopadové KSČ. Činnost LUNSZ

¹¹⁵ (sk): *Z tiskové konference KSČM*, in Haló noviny, 5. 9. 1994, č. 208, s. 1, 2.

¹¹⁶ Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 129.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 129; Občanské sdružení LUNSZ a jeho přípravný výbor byly Ministerstvem vnitra ČR registrovány 8. října 1993. Celostátní ustavující shromáždění se konalo 5. února 1994. Viz podrobněji kapitola 3.5. Strana československých komunistů (Mareš, M.: *Lidová unie národní a sociální záchrany a vývoj ortodoxně-komunistického proudu v České republice*, 24. 11. 2008 /<http://www.cepsr.com/tisk.php?ID=139/>.)

nebyla oficiálně ukončena, ale rozplynula se v činnosti SČK.¹¹⁸

KSČM se vůči SČK ostře vyhranila. Miroslav Grebeníček na adresu SČK poznamenal: „Od okamžiku, kdy začala být ze strany LUNSZ řeč o vzniku nové strany, aktivity tohoto uskupení získaly mezi členy KSČM převážně negativní odezvu, protože byly správně pochopeny i jako další snaha o přetahování voličů a členů KSČM. (...) V SČK nevidíme žádnou konkurenci. (...) Samozřejmě oceňujeme všechny pozitivní zkušenosti minulosti, nebojíme se však sami sobě říci, které chyby KSČM nechce opakovat. Politická strana, která toto nechce připustit, budoucnost nemá.“¹¹⁹

KSČM se vymezovala vůči SČK i v materiálech IV. sjezdu, kdy LUNSZ byla obviněna z toho, že se její členové pokoušeli vytvořit platformu, na jejímž základě by ovlivňovali politiku KSČM, a poté co se to nepodařilo, dále rozbíjeli jednotu komunistů založením SČK. Zajímavá je v této souvislosti snaha SČK o vytvoření společné platformy s KSČM Komunisté 96/97, čímž ji vyzývala ke spolupráci. Na toto gesto však KSČM významněji nereagovala. SČK se nepodařilo získat velkou podporu, ani přetáhnout členy z KSČM a ani nedokázala využít protestního potenciálu. Parlamentních voleb v roce 1996 se SČK vinou nesložení kauce nakonec nezúčastnila, v senátních volbách její kandidáti zcela propadli.¹²⁰ S útokem „zleva“ se KSČM tedy vyrovnala bez obtíží. Nepovedený pokus SČK rovněž naznačil, že prostor nalevo od ČSSD je plně v moci KSČM a že pro její voliče nebyla jiná ortodoxně levicová alternativa natolik přitažlivá, aby KSČM chtěli opustit.¹²¹

¹¹⁸ Mareš, M.: *Lidová unie národní a sociální záchrany a vývoj ortodoxně-komunistického proudu v České republice*, 24. 11. 2008 (<http://www.cepsr.com/tisk.php?ID=139>).

¹¹⁹ Grebeníček, M.: *Co říkáme zaregistrování SČK*, in *Naše pravda* 12/1995, s. 3.

¹²⁰ Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 236-240.

¹²¹ Viz podrobněji kapitola 3.5. Strana československých komunistů

Stále silnější, stabilizující se pozici KSČM potvrdila na svém IV. sjezdu 2. prosince 1995 v Liberci. V přijaté *Politické deklaraci IV. sjezdu* vycházela ze základů kladenského programu z roku 1992. Velmi tvrdě se postavila vůči odštěpeným stranám SDL a SLB. Předsedou byl zde znovu zvolen Miroslav Grebeníček. Ten sjezd považoval za skutečně první normální od listopadu 1989.¹²² Ve svém projevu mimo jiné zmínil: „Mohu s plnou odpovědností dnes prohlásit, že krize v naší straně byla překonána.“¹²³

Sjezd se konal na počátku volební kampaně, která měla rozhodnout o úspěchu či neúspěchu tříleté cesty, započaté sjezdem v Prostějově. Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky (PS PČR) v roce 1996 jednoznačně ukázaly sílu KSČM, neboť ta se umístila s 10,33 % a 22 mandáty na třetím místě za ODS a ČSSD. Mocensky prozíravým činem se tak ukázalo odmítnutí vytvořit širokou koalici „Socialistický blok“, která by zahrnovala i strany, jež odešly z KSČM.¹²⁴ Levý blok obdržel pouhé 1,4 %, a Strana demokratické levice dokonce ze všech kandidujících subjektů nejméně: 0,13 %.¹²⁵

I přes odpor k existenci druhé parlamentní komory¹²⁶ komunisté považovali za chybu se voleb do Senátu nezúčastnit. V historicky prvních senátních volbách se projevil charakter dvoukolového většinového volebního systému, který nahrává spíše umírněným kandidátům. I přes vysoký volební zisk KSČM

¹²² Moučková, M.: *Prosazujeme politiku v zájmu milionů prostých lidí*, in Haló noviny, 4. 12. 1995, č. 283, s. 1, 3.

¹²³ Grebeníček, M.: *Nabízíme alternativní cestu vývoje - vytváření moderní socialistické společnosti*, in Haló noviny, 6. 12. 1995, č. 285, s. 7.

¹²⁴ Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 129-130; Rozhodnutí o tom, že KSČM půjde do voleb samostatně, pocházelo již z první poloviny roku 1995. Spíše se strana stavěla kladně k možnosti vytvoření povolební sociální koalice, kde by spolu s KSČM našly uplatnění subjekty od středu doleva. (Cinka, I.: *Příprava na volby a IV. sjezd strany*, in Haló noviny, 19. 6. 1995, č. 142, s. 1, 3; Cinka, I.: *Věcnost, reálnost, odvaha a zdravý optimismus*, in Haló noviny, 4. 9. 1995, č. 206, s. 1, 3.)

¹²⁵ Fiala, P., Mareš, M.: *KSČM a koalice Levý blok. Formování české levice a otázka transformace komunistické strany*, in *Politologický časopis* 2/1999, s. 198.

¹²⁶ KSČM předložila dokonce návrh na vypuštění Senátu z Ústavy ČR. (/sk/: *Druhá komora zbytečná*, in Haló noviny, 1. 7. 1996, č. 153, s. 2.)

(14,3 % v celkovém počtu) v prvním kole, který byl dán mimo jiné nízkou volební účastí, se do druhého kola dostali jen čtyři komunističtí kandidáti a v něm uspěli jen dva: Ladislav Drlý v Chomutově a Antonín Petráš na Karvinsku. Výrazným momentem byla i levicová spolupráce s ČSSD při podpoře kandidátů ve druhém kole.¹²⁷

Na tomto stručném historickém přehledu dějů uvnitř i okolo Komunistické strany Čech a Moravy jsem se snažil demonstrovat složitost procesů, které s transformací komunistické strany u nás souvisely. Je zřejmé, že to nebyl proces přímočarý a zcela průhledný. Došlo k několikanásobnému štěpení, ke spojování, k tvorbě několika názorových směrů. Podle mého názoru bylo především období mezi prosincem roku 1989 a volebním rokem 1996 rozhodující pro konstituování Komunistické strany Čech a Moravy, jak ji známe dnes. V této době došlo ke konsolidaci strany po listopadovém převratu, ke stabilizaci členské základny, ideologickému vyhranění a vyjasnění vizí pro budoucí činnost. Pro větší přehlednost si dovoluji shrnout tuto klíčovou dobu.

První období - mezi sjezdem KSČ v prosinci 1989 a prvním sjezdem KSČM - charakterizuje hned několik faktorů. Ze strany už bezprostředně po listopadových událostech odešli odborníci zvláště ekonomického zaměření, mezi jinými to byli například Valtr Komárek nebo Vladimír Dlouhý. Strana tak přišla o potenciál, který v případě své důslednější ideové přeměny mohla využít ve vlastních návrzích hospodářské transformace a získat tak na svou stranu větší počet voličů. Strana se v tomto období snažila hlavně o záchranu sebe samé. Pokoušela se bojovat s hromadným odchodem členů, vypořádávala se s federalizací vytvořením dvou center - KSČM a KSS.

¹²⁷ Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 131-132; Srov. *K dalšímu postupu ve volbách*, in *Haló noviny*, 18. 11. 1996, č. 270, s. 1, 3.

Po relativním volebním úspěchu¹²⁸ a po sjezdu v říjnu 1990 započala druhá fáze. Ta se nesla v duchu pokusu změnit tvář. Transformační stranický proces však brzdily problémy spojené s rozpadem federace, tedy i s rozpadem KSČS, a dále pak s dalšími rozkoly, které kulminovaly odchodem Demokratické levice z KSČM. Za vrchol tohoto druhého období pak považují referendum o změně názvu strany a následné spojení strany v koalici Levý Blok. Stranická diskuze o budoucnosti ve spojené levici tehdy živě bujela a vypadalo to, že takové sjednocující snahy mají ve straně převahu.

Třetí období, trvající až do prostějovského sjezdu v červnu 1993, působilo velmi bouřlivě. Po úspěšných volbách se zdálo, že boj o spojené levicové síly bude mít úspěch. Kladenský sjezd však naznačil, že programově se KSČM nehodlá oprostít od minulosti. Reakcí se pak objevila celá řada. Předseda Jiří Svoboda po neúspěšném pokusu rozejít se definitivně s tradiční linií ve straně a změnit její název znechuceně odešel z politiky. Další reakce pak přišly na sjezdu, kde s konečnou platností vítězí „neokomunistické“ křídlo a končí tak snahy o vyvlečení komunistické strany z izolace. Přichází důraz na tradiční hodnoty a hledání místa na radikálně levé části stranického spektra. V boji o středového a středolevého voliče KSČM ustupuje a přenechává iniciativu ČSSD.

Čtvrté období - po prostějovském sjezdu - charakterizuje konsolidace, „očištění“ strany od názorových odchylek a nalezení opory v tradicionalisticky založeném stranickém členstvu. Strana se tak nezřekla plně minulosti, ve stranickém spektru se namísto cesty k větší otevřenosti ještě více zakonzervovala a izolovala, svoje pozice takto nabyté si však uhájila a přesvědčivě se, na rozdíl od subjektů, které

¹²⁸ V Čechách a na Moravě získala ve volbách 1990 KSČS (pod touto zkratkou strana tehdy vystupovala) 19,48 % hlasů do SL FS, 13,80 % hlasů do SN FS a 13,24 % do ČNR. (Fiala, P., Mareš, M.: *KSČM a koalice Levý blok. Formování české levice a otázka transformace komunistické strany*, in *Politologický časopis* 2/1999, s. 185.)

se od KSČM odtrhly, do Poslanecké sněmovny dostala. Stala se výraznou opoziční silou a své zástupce získala i v Senátu. V období, kdy se levice vzpamatovávala na jedné straně z velké roztržitosti a na druhé straně se zde objevil silný partner v podobě ČSSD, se KSČM podařilo v politickém systému etablovat a své pozice stabilizovat.

3. Strany odštěpené a „obnovená“ KSČ

3.1 Demokratická strana práce

Demokratická strana práce byl politický subjekt, jehož původ musíme hledat na několika místech. Záměrem formující se DSP totiž bylo začlenit do sebe skupiny odštěpené z KSČM od jara 1990. Jednou z takových skupin bylo i Československé demokratické fórum (ČSDF), které neuspělo ve volbách v roce 1990, jak jsem nastínil výše. DSP však hledalo i mezi nově vzniklými levicovými subjekty, jako byla například Levá alternativa nebo Nezávislá levice.¹²⁹

Samotný proces formování DSP započal již na sklonku roku 1991 kolem skupiny lidí nesouhlasících se zachováním názvu strany. Ustavující schůze se konala 8. prosince 1991, formálně byla DSP zaregistrována až 13. ledna následujícího roku. Předsedou byl zvolen bývalý levicový disident Petr Wurm, tedy člověk, který dosud nepatřil ke KSČM. Šéfem předvolebního štábu se stal tehdejší poslanec ČNR Michal Kraus.¹³⁰

Od počátku roku 1992, tedy v době, kdy v KSČM zuřil boj o její podobu, což dokumentovaly výsledky referenda o názvu strany a následné reakce, se DSP snažila vytvořit silný levicový blok, v jehož rámci by se mohla účastnit voleb. Za své nejbližší možné partnery tento subjekt označoval ČSSD a Liberálně sociální unii (LSU). Zejména ČSSD však o DSP stále hovořila jako o straně postkomunistické, nikoli sociálnědemokratické, čehož samotná DSP chtěla dosáhnout. Alespoň dílčí úspěchy mohla DSP před volbami v roce 1992 slavit. V únoru oznámilo ČSDF svůj zájem sloučit se s DSP a koncem března učinila totéž Nezávislá levice. Přesto však integrační snahy DSP nebyly natolik úspěšné, aby si strana

¹²⁹ Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 269.

¹³⁰ Tamtéž, s. 269

troufla jít samostatně do voleb. Díky umístění svých členů na kandidátky HSD-SMS a LSU získala DSP alespoň tři poslanecká místa.¹³¹

DSP navzdory malému vlivu setrvala ve své snaze stát se rozhodující silou v integraci nekomunistických subjektů. Na podzim roku 1992 přišla DSP s odvážným návrhem spojit se s LSU, Zemanovým křídlem ČSSD a Občanským hnutím (OH). Odezva však nebyla žádná. Na svém podzimním sjezdu v listopadu téhož roku vyhlásila DSP, že svůj sociálnědemokratický program chce rozšířit o liberální vlivy. Ve funkci předsedy byl stále Petr Wurm, prvním místopředsedou se stal Michal Kraus.

DSP však ostatními potenciálními partnery nebyla považována za relevantního aktéra. DSP se tak během roku 1993 rozhodovala, zda má samostatné fungování strany vůbec nějaký smysl. Navíc po zvolení Miloše Zemana do čela ČSSD se valná většina straníků včetně Wurma a Krause rozhodla z DSP odejít právě do ČSSD. V červnu tohoto roku sice ještě bylo zvoleno nové vedení DSP, které chtělo stranu udržet jako samostatný politický subjekt, samotná snaha však již soudržnost zachránit nemohla.

Na počátku června 1993, tedy těsně před prostějovským sjezdem KSČM, se sešel úřadující předseda DSP M. Ambrož na soukromé schůzce s Jiřím Svobodou. Ambrož se na schůzce svěřil s osobním názorem, že by bylo dobré navázat užší kontakty s reformním křídlem uvnitř KSČM. Konkrétně měl na mysli právě Jiřího Svobodu a Josefa Mečla. Předseda DSP se na této schůzce rovněž distancoval od skupiny v KSČM okolo Miroslava Štěpána, Václava Papeže a Jaromíra Obziny. „Je třeba dělat spoustu aktivit, aby došlo k revizi původního záměru vytvořit zde pro někoho nekomunistickou nebo postkomunistickou, ale čistě demokratickou levicovou stranu,

¹³¹ Tamtéž, s. 270

která by byla podpůrným pilířem sociální demokracii," uvedl po schůzce Ambrož.¹³²

Otázkou je zaprvé, nakolik byla schůzka spíše osobním setkáním nežli oficiálním politickým jednáním, a zadruhé, zda bylo reálné uvažovat o přetažení alespoň části reformního křídla KSČM k DSP. Vzhledem k tomu, že samotná DSP se nacházela ve velké krizi, je možné vnímat tento akt jako spíše osobní přání jednoho z představitelů této již téměř bezvýznamné strany.

V polovině července pověřený předseda DSP Jan Teplík uvedl, že hlavním důvodem, proč tato strana i přes odchod řady čelních funkcionářů k ČSSD stále fungovala, bylo především očekávání odštěpení skupiny reformních komunistů po sjezdu KSČM v Prostějově. DSP podle Teplíka očekávala, že se může pro tyto skupiny stát alternativou.¹³³ Jak se však ukázalo, pokud někteří členové KSČM opustili po prostějovském sjezdu stranu, primárním zájmem této skupiny byla spolupráce na bázi DL, respektive SDL.

DSP měla na jedné straně k SDL blízko, na druhé straně k ní měla i své výhrady. „Zatímco Josef Mechl počítá s členstvím v Levém bloku, a tím pádem se spoluprací s KSČM, pro mne a naši stranu to nepřipadá v úvahu," uvedl Teplík. Jeho strana nechtěla voličům nabízet komunistickou alternativu. Prostor mezi KSČM a ČSSD Teplík viděl a byl přesvědčen, že by strana mohla získat až 15 % voličů.¹³⁴

Názorová blízkost DSP a SDL nakonec byla stvrzena. Řešením stranické krize DSP se stalo spojení se Stranou demokratické levice. Sloučení schválili delegáti II. sjezdu DSP. Pověřený předseda Teplík k tomu uvedl, že končí fáze štěpení od komunistické strany a nastává doba, kdy se odštěpené strany měly integrovat do občanské levicové

¹³² (sk): *DSP otvírá dveře „reformistům“ z KSČM?* in Haló noviny, 10. 6. 1993, č. 134, s. 1, 2.

¹³³ František Hykeš: *Představa jednotné levice se vzdaluje. Rozhovor s Janem Teplíkem*, in Haló noviny, 19. 8. 1993, č. 192, s. 1, 2.

¹³⁴ Tamtéž.

strany.¹³⁵ Faktickou tečkou byla *Dohoda o sloučení s Demokratickou stranou práce*, kterou schválil celostátní výbor SDL. Formálně DSP končí k poslednímu dni roku 1993. Žádný faktický dopad to však na fungování SDL nemělo, neboť v té době již členská základna DSP již téměř neexistovala.¹³⁶

DSP sama o sobě nebyla příliš významným subjektem, předznamenala však proces štěpení KSČM, který byl pro vytváření levicového spektra české politické scény velmi důležitý. Jako důkaz klíčových událostí, které měly zanedlouho nastat, může sloužit například pozdravný dopis místopředsedy strany a předsedy poslaneckého klubu KSČM v ČNR Josefa Mečla ustavující konferenci DSP na počátku roku 1992. „Mezi zakladateli Demokratické strany práce je řada mých přátel a kolegů z České národní rady i federálního shromáždění. Proto můj pozdrav byl upřímný a osobní. Pokoušejí se vytvořit levicově orientovanou politickou stranu a k tomu je potřeba spousta práce i hodně štěstí, a to jsem jim také popřál,“ řekl Mečl o dopise na stránkách *Rudého práva*.¹³⁷ Na nějaký čas se pout' Josefa Mečla a DSP rozdvojila. Osud svůj s osudem čerstvě odštěpené strany od KSČM však měl zanedlouho opět spojit. Ovšem už také jako „odštěpený“.

3.2 Strana Levý blok

O této straně jsem se zmínil již v souvislosti s názorovým tříbením uvnitř KSČM po prostějovském sjezdu. Vznik SLB souvisí kromě rozdílných vizí také s různorodými ambicemi některých členů KSČM. Jak jsem naznačil výše, SLB na rozdíl od SDL hrála díky početnému parlamentnímu zastoupení relevantní roli na české politické scéně. V této kapitole se

¹³⁵ DSP součástí SDL, in Haló noviny 22. 11. 1993, č. 272, s. 3.

¹³⁶ Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 270-271.

¹³⁷ Dengler, R.: *Nepochybně existují rozdílné názory na vývoj v KSČM. Rozhovor s Josefem Mečlem*, in Rudé právo, 31. 1. 1992, s. 1, 13.

pokusím podívat na názory, program a cíle zejména z pohledu SLB.

Strana Levý blok byla u ministerstva vnitra zaregistrována 18. srpna 1993. Život strany se odehrával především na úrovni elit, tedy v poslaneckém klubu, který čítal 23 zástupců. SLB se snažila vymezit vůči KSČM a stát se její plnohodnotnou alternativou. Na rozdíl od mateřské strany se však nemohla od počátku opřít o členskou základnu. Dne 18. prosince 1993 se konal I. sjezd SLB. Zúčastnilo se ho více než stovka delegátů, přičemž každý z nich zastupoval 15 až 20 členů strany. Předsedkyní se stala Marie Stiborová, místopředsedou Jaroslav Ortman.¹³⁸

Vedení SLB si uvědomovalo svou slabinu a snažilo se od prvních měsíců vybudovat organizační strukturu a rozšířit členskou základnu. Do března 1994 strana zřídila na 50 okresních organizací, ale počet členů nepřesáhl dva tisíce. Poslanecký klub a jeho fungování bylo stále dominantní, strana o sobě dala více vědět až před komunálními volbami v listopadu 1994. Omezená členská základna však nedovolila straně kandidovat samostatně. Její členové kandidovali na společných kandidátkách s SDL, KSČM, ČSSD, LSU a Stranou zelených. Levý blok ve volbách získal mizivé procento hlasů i mandátů, konkrétně 0,3 % hlasů a ještě o desetinu méně mandátů.¹³⁹

Byl to jednoznačný neúspěch. Jaroslav Ortman proto vyzval, aby příště strana kandidovala samostatně. K tomu však chyběla vnitřní síla, pomoci tedy měla spolupráce s jinými politickými subjekty včetně ČSSD. Vzepětí stranické činnosti eskalovalo na II. sjezdu 25. února 1995. Sešlo se na něm 138 delegátů, kteří zastupovali 2934 členů z 55 okresů,¹⁴⁰ což

¹³⁸ (sk): *Levý blok jako levicová strana*, in Haló noviny, 20. 12. 1993, č. 296, s. 2.

¹³⁹ Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 260-261.

¹⁴⁰ (ob): *Poslanci zase v čele strany*, in Haló noviny, 27. 2. 1995, č. 49, s. 2.

dokresluje přece jen mírný nárůst členské základny za dobu fungování strany. Novým předsedou se stal Ortman. SLB oficiálně vyhlásila snahu integrovat celou levici, sama se definovala jako strana volebního typu.¹⁴¹

Z toho plynula řada úskalí. Zaprvé snaha o rozmnožení členské základny, která trvala bezmála dva roky od vzniku SLB, nevyústila v požadavek přiblížit se straně masové. Taktika tedy byla jednoznačně změněna. Na druhou stranu měla strana získat širokou podporu integračními snahami, ale i to se dařilo jen velmi omezeně. SLB po roce a půl fungování stála na rozcestí. Ortmanovo taktizování však ve stále se zužujícím prostoru na levici politického spektra nemělo příliš šancí na úspěch.

SLB sice zvýšila počet svých členů na 2900, v rozhodující moment však na další rozmnožení geografické i početní strana rezignovala. Nepříliš důsledně SLB postupovala i v integračních snahách. Na sjezdu účastníci přiznali, že by uvítali, kdyby členové SDL kandidovali na kandidátkách SLB. Právě tato strana se měla stát zastřešujícím subjektem. To potvrdil i předseda Ortman na sjezdu SDL, kde prohlásil, že do voleb v roce 1996 by měl jít jen jeden subjekt, a to SLB. K integraci se však soupeřící levicové politické subjekty pod podmínkami, které si SLB dávala, nepřiklonily, a tak se vedení SLB v květnu 1995 rozhodlo jít do voleb v roce 1996 samostatně. To potvrdil záhy i republikový výbor strany.¹⁴²

Nejenže SLB nebyla úspěšná ve snahách spojit síly s ČSSD nebo KSČM, což bylo od počátku téměř nemožné, nedokázala se však dohodnout ani s malou SDL, která vznikla podobným způsobem a z podobných pohnutek. V červnu roku 1995 se stal čestným předsedou SLB dlouholetý člen KSČ a posléze signatář Charty 77 Zdeněk Mlynář. Za svůj cíl si vytyčil překonat se svou stranou pětiprocentní volební klauzuli. Avšak spolupráci

¹⁴¹ Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 261.

¹⁴² Tamtéž, s. 261.

s ostatními levicovými subjekty vylučoval. „Levý blok půjde do voleb jako samostatná strana, rozhodně ne v koalici s nějakou jinou menší stranou,“ prohlásil v polovině roku 1995. Na druhou stranu se však nebránil širší spolupráci levice od ČSSD až po KSČM v konkrétních otázkách.¹⁴³ Na podzim téhož roku Mlynář viděl situaci skeptičtěji. Nezdar snah své strany o širší spolupráci vysvětloval nedostatkem zájmu případných partnerů. KSČM vedla podle něj konkurenční boj s ČSSD, do něhož se svým programem nedokázala SLB vstoupit a zmírnit její, SDL podle něj stále měnila postoje a názory. V této souvislosti je zajímavé připomenout, že vztahy SDL a SLB se začaly vyostřovat. Celostátní výbor SDL dokonce SLB obvinil, že se snaží namísto integrace jejich stranu rozložit zdola.¹⁴⁴

Poslední neúspěšný pokus dohodnout se se SDL proběhl na sklonku roku 1995. Ortman s Mlynářem jednali s předsedou SDL Josefem Mečlem. Ten navrhl, aby obě strany vytvořily tzv. socialistickou koalici. Zástupci SLB si však trvali na svém, a pokud chtěli integrovat levicová uskupení, tak jediné pod svou hlavičkou. Dohodu proto smetli ze stolu. Jediným drobným úspěchem se tak stala spolupráce s marginální Československou stranou socialistickou, tedy subjektem vzniklým v roce 1993 odštěpením minoritní skupiny od strany stejného jména, která se později přejmenovala na Liberální stranu národně sociální.¹⁴⁵

Hlavním cílem SLB před volbami bylo voličům ukázat, čím strana je, což vzhledem k její složité genezi nebylo jednoduché. Musela se jednoznačně vymezit vůči svým konkurentům. Ve svých programových východiscích pro volby v roce 1996 s názvem *Budoucnost má vyrůst z vlastních*

¹⁴³ 1. 3. 2011, http://www.sds.cz/docs/prectete/rozhovor/dos_mly.htm.

¹⁴⁴ Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 261. Srov. *Informační list Levého bloku*, 1995, č. 5, s. 15.

¹⁴⁵ Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 262.

zkušeností se snažila jasně ukázat, že KSČM a SLB jsou dva různé politické subjekty s odlišnými programovými představami. „LB ovšem není antikomunistickou stranou, jeho funkcionáři i členové zpravidla byli v nějakém období svého života komunisty. Neskřývají to a nestydí se za to,“ píše se v preambuli. SLB však deklarovala, že se rozešla s „protidemokratickou ideologií a praktikami někdejší KSČ“. Poválečný vývoj nechápala SLB „jako dobu temna a zločinného režimu, ale ani jako období socialismu a nejlepší léta našich novodobých dějin“. Podle jejího stanoviska to byla léta „dramatického střetání nejenom kapitalistických a socialistických tendencí a cílů, ale i léta boje o demokratické nebo naopak totalitní pojetí socialismu a vývoje společnosti“.¹⁴⁶ SLB se tak snažila o ekvilibristiku na hraně úplného odsouzení minulého režimu (což podle SLB činila pravice), jeho plného přijetí (což dělala KSČM) a jeho popření a ignorace (což podle těchto tezí ukazovala ČSSD). Strana nicméně jednoznačně deklarovala možnou povolební koaliční spolupráci levice.¹⁴⁷

Ještě krátce před volbami v roce 1996 se podle průzkumů veřejného mínění zdálo, že šance na vstup SLB do parlamentu je reálná. Podpora této strany se od jejího vzniku hodně měnila, nikdy však nebyla natolik výrazná, aby překonání pětiprocentní klauzule vypadalo jistě. Na konci roku 1993 se její preference pohybovaly kolem 3 %, posléze klesly na cca 1 %. Poté se začaly mírně zvyšovat až do jara 1996, kdy dosáhly 4–5 %.¹⁴⁸ Ukázalo se však, že voliči, kteří uvažovali o volbě malých stran, příliš nevěřili v překonání uzavírací klauzule. V případě SLB v překonání klauzule rozhodně věřilo

¹⁴⁶ 1. 3. 2011, <http://www.sds.cz/index2.htm>

¹⁴⁷ Tamtéž.

¹⁴⁸ Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 262, 271.

30 %, spíše věřilo 46 %, ale 23 % voličů SLB v překonání pětiprocentní klauzule nevěřilo či nevědělo.¹⁴⁹

Samotné výsledky voleb tak dopadly pro SLB drtivým neúspěchem. Uskupení získalo jen 1,4 % hlasů, sám předseda Ortman to označil za obrovský neúspěch. Jak již předtím avizoval čestný předseda SLB Zdeněk Mlynář, po nevydařených volbách ze strany odešel.¹⁵⁰

Z politického subjektu s významným zastoupením v parlamentu se SLB stala ze dne na den marginální. Do té doby se mohla opřít o silnou elitu volených zástupců, nyní, velmi slabá ve svých základech, ztratila téměř veškerý smysl existence. Strana přestala vyvíjet výraznější aktivitu. V únoru 1997 jednala s SDL. Obě strany se dohodly, že 24. května téhož roku se uskuteční paralelní sjezdy obou uskupení s cílem se sloučit.

Strana Levý blok nedokázala využít silného parlamentního zastoupení. Otázkou je, zda to bylo vůbec možné. Programové vymezení vůči oběma největším konkurentům - ČSSD a KSČM - bylo nedostačující. KSČM měla silné voličské jádro, ČSSD se úspěšně chopila možnosti jasně se vymezit vůči komunistické minulosti a nabídnout levicovou alternativu. Lavírování SLB v této chvíli mělo jen malou šanci na úspěch. Navíc této straně chybělo širší zázemí, na jehož budování brzy rezignovala. Integrační pokusy selhaly především na neústupnosti SLB a také velmi zúženému poli pro manévrování ze strany ČSSD i KSČM. V konečném důsledku voliči v roce 1996 volili jistotu, kterou jim SLB na hranici volitelnosti nemohla nabídnout.

¹⁴⁹ Brokl, L.: *Parlamentní volby 1996*, in Sociologický časopis 4/1996, s. 393 (http://sreview.soc.cas.cz/uploads/7c5d93651535a08f289ac3a81943ec6fa0229ec5_280_389BROKL.pdf).

¹⁵⁰ Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 262.

3.3 Strana demokratické levice

Z hlediska dějin stranicko-politického systému České republiky jsou v souvislosti s SDL možná nejzajímavější peripetie jejího vzniku. Na rozdíl od SLB se kořeny strany nenacházejí pouze u KSČM. Bezprostředním předchůdcem SDL byla DL, o které už tu také byla několikrát zmínka. Hnutí zaregistrované v dubnu 1990, jehož hlavní postavou byl především Lotar Indruch, dosáhlo největšího úspěchu spoluprací s KSČM a utvořením koalice Levý blok před volbami v roce 1992. Od dubna 1992 se měnil název na Demokratickou levici ČSFR a o osm měsíců zpět na původní označení. Události nabraly spád na sjezdu v Prostějově, kde – jak již bylo řečeno – skupina delegátů KSČM odešla z jednacího sálu. Vzápětí začalo intenzivní jednání o vzniku strany na bázi právě DL. Celostátní shromáždění DL, tedy nejvyšší orgán hnutí, na sklonku ledna 1993 odmítlo přeměnu hnutí ve stranu. Ovšem již 29. června téhož roku Celostátní výbor DL, tedy nejvyšší výkonný výbor strany, přijal usnesení, podle něhož se DL měla přeměnit v SDL, přičemž Josef Mečl, který vedl nespokojence uvnitř KSČM na prostějovském sjezdu, byl v tomto usnesení veden jako předseda přípravného výboru pro vytvoření spolupráce s DL.¹⁵¹

Na zasedání předseda DL prohlásil: „Jsem toho názoru, že Levý blok bude i nadále pokračovat. Jsme stejného názoru s reformními komunisty, abychom vytvořili společný levicový subjekt pod názvem Strana demokratické levice, a shodli jsme se také na dopisu, kterým se obrátíme na členy, aby dali odpověď, zda souhlasí s názorem celostátního výboru. Nic nebrání tomu, aby subjekt s tímto názvem již od září existoval.“¹⁵² Vzhledem k následujícím událostem se zdá být toto prohlášení přinejmenším velmi podivné.

¹⁵¹ Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 263.

¹⁵² (oš): *Otevřít se levicovým silám*, in Haló noviny, 30. 6. 1993, č. 151, s. 2.

Výraznou komplikací pro posouzení následujícího vývoje byl avizovaný dopis místopředsedkyně DL Marie Novotné, datovaný 30. června. List byl adresován několika členům DL, obdrželi jej však i nečlenové. V něm autorka žádala o vyslovení souhlasu se změnou. O dva týdny později byl na ministerstvo vnitra zaslán dopis, který konstatoval, že „usnesení celostátního výboru DL schválilo Celostátní shromáždění delegátů *per rollam* dne 12. července 1993 většinou hlasů“. O tři dny později ministerstvo změnu potvrdilo. Demokratická levice tím končí a vzniká Strana demokratické levice. Josef Mečl a skupina jeho stoupenců jsou na dalším zasedání Celostátního výboru SDL do něj kooptováni. Jenže proti tomuto postupu se ohradil dlouholetý předseda hnutí DL Lotar Indruch. Podle něj pod dopisem odeslaným místopředsedkyní Novotnou chybí jeho podpis (je uvedena pouze zkratka v. r.), navíc podle Indruchova tvrzení téměř 80 % členů hnutí dopis neobdrželo a mezi odesláním dopisu a vyhodnocením výsledků uplynula příliš krátká doba. Indruch v neposlední řadě namítl, že dopis Novotné obsahoval řadu věcných nepřesností měnících jeho smysl. Dne 25. září pak stoupenci zachování DL schválili nové stanovy a předložili je ministerstvu vnitra.¹⁵³

Ačkoli ještě na začátku září přemýšlel Indruch o budoucnosti Strany demokratické levice,¹⁵⁴ na konci měsíce už bylo všechno jinak. Na inkriminovaném zasedání Celostátního shromáždění DL byl Lotar Indruch zvolen předsedou DL. Kromě nových stanov zastánci zachování původní DL ostře vystoupili proti způsobu transformace subjektu na politickou stranu a její registrace na ministerstvu vnitra.

¹⁵³ Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 263-264.

¹⁵⁴ Indruch, L.: *Jaká bude Strana demokratické levice?* in Haló noviny, 7. 9. 1993, č. 208, s. 5.

Nové stanovy měly být podle Indrucha posunem k občanskému politickému subjektu, který není ani stranou, ani hnutím.¹⁵⁵

Ministerstvo vnitra však konstatovalo, že DL již neexistuje a spory DL a nové SDL jsou vnitrostranickou záležitostí. V únoru následujícího roku tak stoupenci zachování DL podali proti vzniku SDL žalobu. Konečný verdikt soudu však padl až v roce 1998 ve prospěch SDL. Přitom v té době tato strana již více než rok nefungovala. Nutno dodat, že skupina lidí kolem Lotara Indrucha se pokoušela ještě nějaký čas (až do roku 1995) fungovat bez oficiální registrace.¹⁵⁶

Dodnes nejasná změna názorů Lotara Indrucha v průběhu září roku 1993 má několik důvodů. Zaprvé to byla skutečnost, že ne všichni členové DL obdrželi od místopředsedkyně Novotné dopis a naopak jej dostali někteří lidé vně uskupení. Výsledky rozhodnutí o transformaci hnutí ve stranu pak mohly být pochopitelně zavádějící. Mohlo by to i potvrzovat, že setrvání DL jako nestranického uskupení koncem září podpořilo 10 ze 16 původních odboček. Důležitější však mohlo být, že nově vznikající SDL kolem Josefa Mečla se stále více odkláněla od politiky KSČM a dostávala se s ní do stále většího konfliktu, což Indruchovi, zastánci úzké spolupráce s komunisty na bázi Levého bloku, mohlo kazit dřívější představy. Podle Indrucha se navíc do SDL začali hlásit

¹⁵⁵ (sk): *Nechtějí být ani stranou, ani hnutím*, in Haló noviny, 27. 9. 1993, č. 225, s. 1, 2.

¹⁵⁶ Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 264–265. Demokratická levice se například v rozkolu uvnitř koalice Levý blok stavěla spíše na stranu KSČM. V lednu 1994 Celostátní výbor DL považoval situaci v poslaneckém klubu LB za neudržitelnou a apeloval, aby koalici LB zástupci KSČM a DL opustili. Výbor se vyjádřil pro ustavení poslaneckého klubu KSČM-DL a navrhoval uzavření nové asociační dohody se subjekty, které by měly o spolupráci zájem. Zároveň vyzval poslance, kteří byli členové SLB, aby se vzdali mandátu. (zas): *DL k poslaneckému klubu*, in Haló noviny, 17. 1: 1994, č. 13, s. 3.

bývalí funkcionáři KSČ, což ohrožovalo podobu nově vznikající strany.¹⁵⁷

Přípravný výbor SDL na počátku července 1993 uvedl, že zájem o vstup do strany má 38 000 lidí.¹⁵⁸ Toto číslo je však velmi nadsazené. Vzhledem ke slovům, která Josef Mečl a lidé z výboru použili na tiskové konferenci 9. července toho roku, to vypadá spíše jako čin, který měl vytvořit navenek dojem hlubokého rozštěpení KSČM, a nikoli jen odštěpení menší části. SDL tehdy ústy svého budoucího předsedy mluvila i o nutnosti změny přerozdělování státních příspěvků po volbách. Dosavadní praxe byla rozdělit příspěvek mezi DL a KSČM v poměru 1:9. Otázkou jednání měl být poměr 1:3 nebo 1:4. Přípravný výbor tvrdil, že do strany se hlásí celé základní organizace KSČM, že strana se rozštěpila a nadále se štěpí. Podle Mečla diferenciací byla v plném proudu a neodpustil si ani sebevědomé tvrzení: „Budeme usilovat o to, aby racionální reformní proud v KSČM našel své místo v SDL.“¹⁵⁹ Jen pár dní po rozkolu ve straně to sice byla tvrzení pochopitelná, avšak přehnaná, což bylo patrné z následujícího vývoje.

Přípravný výbor SDL se po dohodě s celostátním výborem transformoval na dva regionální orgány - tzv. společné výbory. V čele českého stál Josef Mečl, moravskoslezský vedl František Suchý. Zastřešujícím orgánem měl být celostátní výbor SDL pod vedením Lotara Indrucha. Po sjezdu plánovaném na začátek října měla SDL jednat o spolupráci především s KSČM, nejbližším zahraničním partnerem měla být Strana demokratickej ľavice. Nově vznikající politický subjekt si sebevědomě začal dělat nároky na majetek KSČM. Vedení strany

¹⁵⁷ (oš): *L. Indruch o situaci v DL a SDL*, in Haló noviny, 28. 9. 1993, č. 226, s. 1.

¹⁵⁸ (sk): *SDL ještě ve zrodu*, in Haló noviny, 10. 7. 1993, č. 158, s. 2. O šíři své členské základny psalo vedení strany svým členům i na sklonku července tohoto roku: „Síla naší strany není jen v početnosti členské základny, ale i v ideálech demokratické budoucnosti.“ *Dopis členům a příznivcům SDL*, in Haló noviny, 27. 7. 1993, č. 172, s. 2.

¹⁵⁹ (sk): *SDL ještě ve zrodu*, in Haló noviny, 10. 7. 1993, č. 158, s. 2.

si sice bylo vědomo toho, že není nástupnickou stranou KSČM, a tudíž na majetek nemá právo, SDL však apelovalo na KSČM s poukazem na morálně politické právo na materiální pomoc.¹⁶⁰

SDL (od začátku října 1993 pod vedením Josefa Mečla) měla ještě složitější postavení nežli SLB. Nejenže velmi těžce rozvíjela organizační a členskou strukturu a spory s KSČM pohlcoval velký díl aktivity členů SDL, strana se navíc nemohla opřít ani o zastoupení v parlamentu. V prosinci 1994 poslední poslanec hlásící se k SDL přestupuje do ČSSD a SDL tak formálně ztrácí pozici parlamentní strany. Zprávy o aktivitě SDL tak téměř žádné nejsou. SDL se navíc nevyskytuje ani v průzkumech veřejného mínění IVVM, jen společnost Factum jí připisuje zanedbatelné zisky kolem jednoho procenta. Jedinou alespoň trochu významnější akcí je rozhodnutí celostátního výboru SDL z listopadu 1993 o sloučení s DSP.¹⁶¹

Podobné ambice jako SLB měla i SDL, chtěla být integračním jádrem levice. Podobně jako SLB však neměla dostatečnou sílu, aby mohla levici spojit, natožpak pod svou hlavičkou. Navzdory snahám integračním však SDL na sklonku roku 1994 vystoupila ústy předsedy Mečla proti koalici Levý blok. Vyjednávání s KSČM uvnitř Rady Levého bloku viděl jako velmi komplikované. „Ukázalo se, že část vedení KSČM nechce, a podle mého názoru ani neumí, spolupracovat s jakoukoli jinou levicovou stranou, že části vedení KSČM asi vyhovuje dnešní situace na levici, kdy pokládají za daný stav, že existuje sociální demokracie a KSČM a vše ostatní, co je, od ďábla je,“ řekl Mečl.¹⁶² Předseda SDL odhadl rozdělení na

¹⁶⁰ (ici): *Předseda SDL: Žádná dohoda není*, in Haló noviny, 31. 7. 1993, č. 176, s. 1, 2.

¹⁶¹ Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 265, 272. Viz výše. Jednání mezi oběma subjekty probíhala již od počátku července 1993, náznaky názorové blízkosti byly patrné ještě z předchozích kontaktů, jak jsem naznačil výše. Viz také (sk): *SDL ještě ve zrodu*, in Haló noviny, 10. 7. 1993, č. 158, s. 2.

¹⁶² (sk): *Mečl odmítá Levý blok*, in Haló noviny, 18. 12. 1993, č. 295, s. 2.

levici správně, avšak dostatečně nereflektoval sílu a možnou vyjednávací pozici své strany. Snahy SDL o integraci po rozpadu koalice mířily primárně k jiným levicovým subjektům.

V říjnu 1994 jednala SDL s Křesťanskosociální unií Josefa Bartončíka. V komunálních volbách téhož roku uzavřela na různých místech koalice s KSČM, ČSSD, SLB, LSU, DŽJ, KSU, ČSS nebo Českomoravskou stranou středu. Výsledkem byl zisk 290 křesel v zastupitelských sborech. Zajímavé je v této souvislosti připomenout, že Mečl jakožto hlava SDL kritizoval spojování subjektů hlásících se k levici a středu, dokonce to prohlásil za „mánii“.¹⁶³

Na druhém sjezdu strany 25. března 1995 vyslovovali delegáti rozčarování nad výsledky strany v komunálních volbách. Ačkoli strana v té době uváděla 5860 členů, vliv podle samotných delegátů strana nezískala.¹⁶⁴ Ve funkci předsedy byl potvrzen Josef Mečl. Straníci odsouhlasili, že celostátní výbor má „vést intenzivní jednání o přípravách varianty případné spolupráce s jinými politickými subjekty v období do voleb 1996“.¹⁶⁵ Strana na jednu stranu deklarovala, že do následujících parlamentních voleb půjde samostatně, na stranu druhou vrcholily její snahy o spolupráci na levici. Na počátku září roku 1995 Celostátní výbor SDL rozhodl „iniciovat vytvoření Socialistické koalice jako volebního spojení levicových stran, které by bylo předpokladem společného volebního úspěchu levice“. Zároveň výkonné radě uložil, aby jednala o této iniciativě s levicovými subjekty. Josef Mečl rozeslal předsedům ČSSD, KSČM, SLB, KSU, DŽJ a ČSS dopis, aby je s plánem seznámil.

¹⁶³ Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 266.

¹⁶⁴ (př): Mečl zvolne, *Mohorita neprošel*, in *Haló noviny*, 27. 3. 1995, č. 73, s. 2.

¹⁶⁵ Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 266. Srov. *SDL, 2. sjezd, Dokumenty*, březen 1995, s. 23.

Odezva však byla nulová.¹⁶⁶ Ukázalo se (a vlastně už poněkoli káté), že SDL svým partnerům - a v případě KSČM a ČSSD partnerům daleko významnějším - neměla co nabídnout.

Předseda SDL Mečl na počátku roku 1995 mluvil zejména o francouzském modelu spolupráce, kdy je velká strana obklopena několika menšími subjekty, které pak ve volbách spojí síly. Vztah SDL se podle něj měl v tomto smyslu vyvíjet k ČSSD. Odmítl však ideu předsedy ČSSD Miloše Zemana o spolupráci sociální demokracie s jednotlivými členy ostatních levicových subjektů, kteří by pak vstoupili do ČSSD.¹⁶⁷

Podobně jako SLB si před volbami v roce 1996 vybrala jako lídra tvář známou z období komunismu - Zdeňka Mlynáře, SDL se rozhodla přijmout do svých řad předlistopadového předsedu ÚV SSM a člena ÚV KSČM Vasila Mohoritu. Podobně jako u SLB angažmá známé tváře z minula nebylo vůbec úspěšné. SDL dopadla ještě hůře než SLB, ve volbách získala 0,13 % hlasů, což byl ze všech kandidujících subjektů druhý nejnižší počet. Podle Mečla doplatila strana na „mediální stín“, soupeření ČSSD a KSČM, na tlaky ze strany SLB i na polarizovanou kampaň a na volební zákon. Za nejbližší cíl si Mečl vytkl přípravu na senátní volby.¹⁶⁸ Činnost strany se posléze stala neviditelnou, k vzepětí došlo až v souvislosti s již zmíněným spojením s SLB.

3.4 Strana demokratického socialismu

Ve stručnosti se zmíním ještě o SDS, přestože již zcela nezapadá do časového vymezení tohoto textu. Vznik tohoto subjektu je jakýmsi vyvrcholením snah o vytvoření levicové

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 266. K senátním volbám jedna zajímavost. SDL se podařilo získat pro ně bývalého předsedu KSČM Jiřího Svobodu. V senátním obvodu č. 26, tedy v Praze 2 a 3 získal 6,36 % hlasů a ze sedmi kandidátů skončil na pátém místě.

¹⁶⁷ (val): *SDL chce být satelitem ČSSD*, in Rudé právo, 13. 4. 1995, s. 3.

¹⁶⁸ (sk): *SDL po prohraných volbách*, in Haló noviny, 5. 6. 1996, č. 131, s. 3.

alternativy mezi dvěma silnými hráči - ČSSD a KSČM. Ačkoli nikdy tato strana nehrála důležitou roli ve stranicko-politickém systému, nelze jí odepřít schopnost oslovit určitou skupinu lidí po delší časové období. SDS funguje dodnes.

Dohodu z února 1997 o sloučení SLB a SDL se podařilo realizovat 21. června téhož roku na sjezdu, k němuž je přiřazováno pořadové číslo tři. Nový název strany byl Levý blok - Strana demokratické levice (LB-SDL). Předsedkyní se stala dosavadní místopředsedkyně SLB Marie Stiborová, Josef Mečl byl zvolen místopředsedou. Strana jako svého nejbližšího partnera na české politické scéně určila ČSSD. Větší zájem voličů však po spojení strana nevyvolala. Změnu měl přinést jihlavský IV. sjezd v prosinci 1997. Od této chvíle definitivně existuje Strana demokratického socialismu. Předsedou subjektu nového jména se stal Vasil Mohorita. SDS deklarovala, že je levicovou stranou socialistické orientace. Demokratický socialismus chápala jako „soubor společenských hodnot a jako vývojový proces zdokonalování demokracie, nikoliv jako odlišnou společenskou formaci nebo nějaký předem připravený projekt uspořádání společnosti“. Nedávná minulost měla být pro SDS „trvalým zdrojem poučení“.¹⁶⁹

Nadcházejících voleb do Poslanecké sněmovny se strana nechtěla účastnit, aby netříštila levicové síly, a doporučila svým členům volit jednu z levicových nebo sociálně orientovaných stran. V nejbližším období viděla SDS svůj cíl v orientaci na komunální politiku.¹⁷⁰

Nový předseda se v březnu roku 1998 rozhodl pro radikální tah. Mohorita rozeslal členům celostátního výboru dopis, v němž navrhl ukončení činnosti SDS, přechod jejích členů do jiných stran a občanských sdružení a převedení finančních prostředků do volebního fondu ČSSD. Mohorita si

¹⁶⁹ *Program SDS - projekt společenské obnovy*, 3. 3. 2011, <http://www.sds.cz>.

¹⁷⁰ Tamtéž.

byl vědom toho, že strana nemá šanci na jakýkoli volební úspěch, a překvapivý tah odůvodňoval mizivou voličskou podporou. Setkal se však s ostrou negativní odezvou. Poté, co na počátku dubna téhož roku byly jeho návrhy celostátním výborem jednomyslně odmítnuty, na svou funkci rezignoval. Mohoritovým nástupcem se stal Jiří Hudeček, který smysl fungování strany neviděl v možném volebním úspěchu, jako spíše v zachování určité ideové a politické platformy.¹⁷¹ To potvrdila i okolnost, že strana v předčasných volbách toho roku vůbec nekandidovala. „Třetí cesta“ levice neměla v té době šanci na úspěch.

Zatím poslední, X. sjezd strany se konal v říjnu 2009, strana sice stále do dnešních dnů vykazuje činnost, ta je však téměř neviditelná. Její pozici dokresluje volební výsledek z roku 2002, kdy získala 475 hlasů. V roce 2003 pak SDS přijala nový program a *Manifest demokratického socialismu*, základní dokumenty, jimiž se od té doby toto uskupení řídí.¹⁷²

3.5 Strana československých komunistů (Komunistická strana Československa)

Oproti předešlým subjektům nelze SČK, respektive KSČ, označit jako stranou postkomunistickou. Naopak, je to vyvrcholení snah o návrat ke komunistickým kořenům období mezi lety 1948 a 1989. Ústřední postavou těchto aktivit byl Miroslav Štěpán. Někteří politologové používají v této souvislosti pojem ortodoxně komunistický proud.¹⁷³ Vzhledem k tomu, že ortodoxie znamená pevné a nezvratné přidržování se určitého myšlenkového směru, učení či přesvědčení,¹⁷⁴ je možné tento

¹⁷¹ Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 268.

¹⁷² 3. 3. 2011, <http://www.sds.cz>.

¹⁷³ Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999.

¹⁷⁴ *Nový akademický slovník cizích slov*. Praha 2006.

termín převzít. Tuto ortodoxii je však nutné chápat ve vztahu k pojetí komunismu právě ve zmíněném období. Debata o čistotě myšlenkového směru by jistě byla velmi dlouhá. Ortodoxie v tomto podání znamená pevné, nezvratné a nekritické přidržení se ideových základů i praktik, o které se opírala KSČ před rokem 1989.

Vznik politické strany, která se cítila být jedinou a opravdovou nástupkyní předlistopadové KSČ, probíhal v několika etapách. Od vnitrostranického působení v KSČM přes aktivitu v hnutí LUNSZ až po plnohodnotnou stranu SČK a posléze KSČ. Miroslav Štěpán, předlistopadový člen ÚV KSČ a tajemník MV KSČ v Praze, byl vyloučen ze strany 7. prosince 1989. Z titulu své funkce byl činěn odpovědným za policejní zásahy proti demonstrantům na Národní třídě a v červenci následujícího roku byl za to odsouzen k trestu odnětí svobody (původně v trvání čtyř let, v roce 1991 však byl propuštěn za dobré chování). Po návratu z vězení prohlásil, že má dobrý vztah ke KSČM a že si ponechal stranickou legitimaci.¹⁷⁵ Štěpána přijala do řad KSČM jedna z pražských základních organizací, proti čemuž se postavil v říjnu 1992 ÚV, který přijetí označil za chybu a nepřijatelný akt. ÚV sice deklaroval, že Štěpána nepovažuje za člena KSČM, tento krok však neměl oporu ve stanovách. Štěpán tak začal aktivně vystupovat uvnitř KSČM, na svou stranu si získal skupinu redaktorů v listu *Naše pravda* a začal výrazně kritizovat kroky předsedy Jiřího Svobody.¹⁷⁶

Aktivity Miroslava Štěpána (a také Jaromíra Obziny, Václava Papeže, Jiřího Boháče, Luďka Přikryla a dalších) vyvrcholily po kladenském sjezdu na počátku roku 1993 v založení platformy *Za socialismus*. V dokumentu s názvem *Deklarace názorového proudu Za socialismus* se mimo jiné

¹⁷⁵ Hrobař, J.: *Názor Miroslava Štěpána, vězně sametové revoluce: Listopad jako vnitrostranický zpackaný puč*, in *Naše pravda*, 1991, č. 80, s. 3.

¹⁷⁶ Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 231.

uvádí: „Veškeré naše snažení směřuje k tomu, aby každá organizace a každý její člen se stali aktivními stoupenci a činiteli renesance socialistického světového názoru z hlediska komunistických perspektiv. Vždyť svým principem stojí komunismus nad rozkolem mezi buržoazií a proletariátem (...) chce právě tento rozpor odstranit (...), protože komunismus není jen věcí dělnictva, nýbrž celého lidstva. Proto jsme proti restauraci kapitalismu v naší zemi, proto jsme za socialismus.“¹⁷⁷

S utvořením tohoto názorového proudu vyjádřil na mimořádném zasedání 19. ledna 1993 VV ÚV KSČM jednomyslně nesouhlas. Byl to podle výkonného výboru pokus o vytvoření strany uvnitř KSČM. Komunisté rovněž odmítli jakýkoli návrat do minulosti k předlistopadovým poměrům, k čemuž podle vedení strany platforma směřovala.¹⁷⁸ Na zasedání VV ÚV KSČM v březnu téhož roku nebyla platforma uznána, což však ústřední rozhodčí komise strany shledala 26. června jako odporující stanovám.¹⁷⁹ Týž den se, jak známo, konal v Prostějově sjezd KSČM. Jaroslav Ortman na něm vystoupil s návrhem na vyloučení Štěpána a Obziny ze strany. Pro hlasovalo 222 z 369 delegátů.¹⁸⁰

Štěpán a jeho příznivci hledali po vyloučení způsob, jak spojit síly (mimo jiné i s marxisticko-leninskou platformou uvnitř KSČM). Na podzim roku 1993 vytvořili Lidovou unii národní a sociální záchrany. Celostátní ustavující

¹⁷⁷ Deklarace názorového proudu KSČM „Za socialismus“, in Naše pravda, 4/1993, s. 4.

¹⁷⁸ Stanovisko VV ÚV KSČM, in Naše pravda, 4/1993, s. 4.

¹⁷⁹ Stanovisko ÚROK KSČM k odvolání členů KSČM s. V. papeže, M. Štěpána a J. Obziny ze dne 13. 3. 1993 proti prohlášení VV ÚV KSČM ve věci platformy „Za socialismus“ a ve věci jejich členství za KSČM ze dne 12. 3. 199, in Dokumenty III. sjezdu KSČM, 1993, s. 4.

¹⁸⁰ Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 232. Miroslav Štěpán k tomu dodal: „Část těch delegátů, která odhlasovala mé vyloučení, asi po čtvrt hodině odešla ze sjezdového jednání, aby v sousedním sále zakládala přípravný výbor jakési nekomunistické strany. Vyloučení přijímám tak, že je to výsledek organizačního aktu, a protože jsem disciplinovaný člověk, tak takové rozhodnutí respektuji.“ *Politický vězeň č. 1 na politiku nezanevřel*, in Naše pravda, 44/1993, s. 3 přílohy.

shromáždění se konalo 5. února 1994. Podle vlastních údajů měla mít LUNSZ 15 000 členů. Skutečný počet se však pohyboval v řádu stovek.¹⁸¹

LUNSZ byla ve své strategii zprvu opatrná. Výslovně se neodvolávala na stalinismus, což později učinila SČK. Mělo to být hnutí čerpající sílu zejména z nespokojenosti uvnitř společnosti, apelovalo na vlastenectví, součinnost a spolupráci, nebylo primárně zaměřeno pouze na zastánce leninismu, nebo dokonce stalinismu. Unie měla být nadstranickým sdružením. Ustavující shromáždění schválilo tzv. *Český národní program*. Na prvním místě v něm neuznávalo vývoj po roce 1989 a požadovalo zabezpečení sociálních jistot. Unie odmítala „zkreslený výklad státního převratu 1989 a způsob jednání aktérů při předání moci, rozkrádání národního majetku a znehodnocení více než čtyřicetileté práce československého lidu, likvidaci Československa po 75 letech jeho existence bez souhlasu občanů“. LUNSZ se stavěla také proti vstupu do NATO a církevním restitucím. Populisticky orientované občanské sdružení se mělo podle svého programu stát integrujícím prvkem dalších občanských iniciativ. K tomu však nedošlo.¹⁸²

Prostor pro fungování LUNSZ byl omezen jejím programem – ten zasahoval svým populismem do pozic SPR-RSČ, orientací na minulost do postavení KSČM a vyostřenou kritikou tehdejší společnosti do prostoru ČSSD s ohledem na rétoriku předsedy Miloše Zemana. Limity LUNSZ určovala také minulost jejího hlavního představitele Miroslava Štěpána. Ačkoli ještě na sklonku dubna 1994 Štěpán prohlásil, že unie nebude politickou stranou a nemá ambice figurovat jako subjekt ve volbách,¹⁸³ strategie se měla brzy změnit. Štěpán a jeho příznivci si chtěli vybudovat silnější baštu pro kritiku

¹⁸¹ Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 233.

¹⁸² Tamtéž, s. 234.

¹⁸³ *Z tiskové konference LUNSZ: Připravuje se sborník loupeží*, in *Naše pravda* 14/1994, s. 3.

nového vedení KSČM. Období formování nové ortodoxně komunistické strany trvalo ještě rok. LUNSZ formálně nezankla, její aktivita byla v nově vznikajícím politickém subjektu zahrnuta. Tuto přechodnou fázi na cestě ke zrodu SČK můžeme označit jako překlenovací - pozvolná příprava na vznik SČK byla vzhledem k citlivosti společenských procesů v první polovině 90. let ve vztahu k minulosti i méně provokující.¹⁸⁴

Dne 22. dubna 1995 se konal tzv. sjezd obnovy, na kterém byla ustanovena Strana československých komunistů pod vedením Miroslava Štěpána. Na ministerstvu vnitra byla registrována 10. března 1995. Nutno podotknout, že už tehdy se chtělo uskupení jmenovat Komunistická strana Československa, ale ministerstvo to ještě nepovolilo. O necelých deset měsíců později, 10. února 1996 se na symbolickém místě - ve společenském sále Domovina, Na Maninách 34, kde v roce 1929 na V. sjezdu KSČ uchopil Klement Gottwald moc ve straně - konal XVIII. sjezd SČK. Strana se totiž chápala jako přímá pokračovatelka předlistopadové KSČ. Sjezdu se účastnilo 229 delegátů, kteří údajně zastupovali až 20 000 členů strany. SČK prohlásila za neplatný mimořádný sjezd KSČ v prosinci 1989 i ustavující sjezd KSČM v březnu roku 1990, včetně stanoviska VV ÚV KSČ k únoru 1948, a to pro jejich údajný „kontrarevoluční obsah“. Miroslav Štěpán na sjezdu sebevědomě prohlásil: „Vítězství reakce v roce 1989 je dočasné. Lidé se na své vlastní zkušenosti přesvědčují, že kapitalismus, který se jim vnucuje, je pohybem zpět k bídě a bezpráví a masové nezaměstnanosti. Jsme přesvědčeni, že vstupujeme do nelehkého období ostré třídní bitvy.“¹⁸⁵ V podobném duchu se nesl i nově schválený program strany nazvaný *Československo - práce - socialismus*. Cílem strany byl podle něj socialismus. Obracel se zejména na mladé rodiny, důchodce a nezaměstnané, měl nabídnout alternativu sociálních jistot s poukazem na dobu

¹⁸⁴ Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 235-236.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 238.

předlistopadovou. Explicitně je v něm uvedena návaznost na tradice KSČ: „SČK navazuje na pokrokovou tradici našeho národa, na KSČ, na její politický, ideový, morální základ. Jestliže se vám v minulosti dařilo lépe, byla to zásluha KSČ a lidu Československa, který ji podporoval.“¹⁸⁶

Generálním tajemníkem ÚV SČK se stal Miroslav Štěpán, jeho zástupci Jiří Boháč a Václav Papež, donedávna ještě členové KSČM. Členy ÚV se stali mimo jiné Ivo Havlík, před nedávnem ještě šéfredaktor listu *Naše pravda*, nebo také Ludvík Zifčák, agent StB, který se „proslavil“ v kauze mrtvého studenta na Národní třídě v roce 1989.

O vizi směřování strany vypovídá také to, s kým měla v úmyslu spolupracovat. Kromě LUNSZ to mělo být Odborové sdružení Čech, Moravy a Slezska (místopředseda této odborové organizace Miroslav Gabaj byl členem ÚV SČK) nebo Kluby českého pohraničí. Společným momentem bylo tedy levicové a vlastenecké zaměření. V zahraničí viděl Štěpán jako potenciální partnery komunistické strany Číny, Kuby, Vietnamu a Korejskou stranu práce. SČK přijala na sjezdu také stanovisko k únoru 1948. Jak jsem uvedl výše, SČK byla velmi kritická k jakýmkoli náznakům odsouzení této události. Stanovisko se pak neslo pochopitelně v duchu vyzdvižení Vítězného února, píše se v něm: „SČK považuje přípravu, průběh a důsledky Února za trvalou revoluční tradici a zkušenost dělnické třídy, KSČ, všech pracujících i za trvalý podnět pro dnešek a léta příští.“¹⁸⁷

Před volbami v roce 1996 se začalo i na vládní úrovni diskutovat o návrhu na zrušení SČK. Ministr vnitra Jan Ruml podal vládě podnět, premiér Václav Klaus jej však odmítl projednávat, protože podle něj SČK by měla být a bude poražena ve volbách. K tomu však ani dojít nemohlo, neboť strana nesehnala dostatek financí na volební kauci. Nebyly jí

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 239.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 238.

proto vytištěny volební lístky. Miroslav Štěpán přitom viděl v budoucích volbách rezervu pro své hlasy ve čtvrtině hlasů občanů, kteří nepřišli k volbám.¹⁸⁸

Co se týká účasti SČK ve volbách, strana v nich po svém vzniku propadla. Ať už to byly volby senátní v roce 1996, kde její kandidáti obsadili poslední místa, tedy s výjimkou předsedy Štěpána, který skončil předposlední,¹⁸⁹ nebo volby komunální v roce 1998, kde s nezávislými kandidáty získala SČK 1720 hlasů. Ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1998 SČK nekandidovala, v senátních volbách ve stejném roce Štěpán opět skončil ve svém obvodu poslední.

V letech 1997 až 1998 se SČK musela vypořádat s několika vnitrostranickými spory. Předseda Štěpán byl obviňován z kariérismu, ze strany odešlo několik funkcionářů, mezi nimi také například Václav Papež. Dne 3. prosince 1999 se konal XIX. sjezd Strany československých komunistů. Nejvýraznější změnou byla proměna názvu na Komunistickou stranu Československa. Jejím symbolem je srp a kladivo v rudé hvězdě. SČK již jako KSČ udržovala živé styky se zahraničními komunistickými stranami. Novým programem *KSČ 2000 - Idea, organizace, jednota a akce* se strana přihlásila k odkazu marxismu-leninismu: „Stojíme plně za učením marxismu-leninismu a učíme se z díla K. Marxe, B. Engelse, V. I. Lenina, J. V. Stalina, K. Gottwalda a všech těch, kteří dokázali učení marxismu-leninismu obohatit. (...) Přes všechny těžkosti doby budou (komunisté) usilovat o dobytí politické moci dělnickou třídou a jejími spojenci. Jsou si přitom vědomi, že uchopit politickou moc může dělnická třída pouze

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 240.

¹⁸⁹ Ve volebním obvodu č. 5 Chomutov získal Alexej Pludek 1,06 % hlasů, v obvodu č. 23 Praha 8 obdržel Václav Papež 0,75 % hlasů, v obvodu č. 56 Břeclav Ladislav Froněk 1,68 % hlasů a Miroslav Štěpán v obvodu č. 64 Bruntál 2,66 % hlasů.

za předpokladu vítězné socialistické revoluce a nastolení diktatury proletariátu.“¹⁹⁰

KSČ působila útočně nejen ve svém programu, ale konala nesmlouvavě i vůči svým členům. Již na druhém zasedání ÚV KSČ byli ze strany vyloučeni Ludvík Zifčák a aktivista Komunistického svazu Československa David Pěcha. Na druhou stranu se však SČK a posléze KSČ snažila navázat spolupráci se zástupci ortodoxního proudu napříč levicí, organizovanou nebo neorganizovanou. V letech 1998 a 1999 organizovala strana tzv. konventy komunistů. Setkání apelovala na jednotu komunistického hnutí a vyzývala k boji proti oportunistu a revizionismu. Konventů se konalo celkem pět - první 7. března 1998 a poslední 20. února 1999. V dopise delegátů posledního setkání určenému členům KSČM a jejímu ústřednímu výboru byli komunisté vyzváni k vytvoření jednotné marxisticko-leninské strany pod názvem Komunistická strana Československa.¹⁹¹

Ačkoli ze strany SČK měly konventy apelovat na jednotu komunistického hnutí - ovšem v čistě ortodoxním smyslu -, podle zástupců KSČ šlo o pokus jednotu komunistického hnutí rozvrátit. Místopředseda KSČM Vlastimil Balín vydal interní směrnici pro OV KSČM, jejíž obsah vyplynul z porady Politického grémia vedoucích funkcionářů strany konaného 18. května 1999. Balín dává snahu SČK do souvislosti se snahami rozkolísat KSČM před plánovaným V. sjezdem. V textu mimo jiné stojí: „Dalším cílem iniciativy ‚konventu‘ je nepochybně snaha vnést do KSČM rozkol, obnovit rozvášněné vnitrostranické diskuze o ideologických poučkách a o identitě strany.“¹⁹² S tím, jak KSČM v následujících letech získala

¹⁹⁰ *Politický program KSČ „KSČ 2000“ - Idea, organizace, jednota a akce*, in *Československý komunista - Jiskra*, prosinec 1999, č. 30, s. 10.

¹⁹¹ Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 246. Srov. *Dopis delegátů V. konventu komunistů v České republice členům KSČM a jejímu ústřednímu výboru (Nazrál čas)*, in *Československý komunista - Jiskra*, březen 1999, č. 23, s. 1, 2.

¹⁹² Tamtéž, s. 247. Srov. *Informace pro OV KSČM*, in *Československý komunista - Jiskra*, červen-červenec 1999, č. 26, s. 1

v době opoziční smlouvy větší voličskou podporu, klesal také zájem o SČK, respektive KSČ. Ukázalo se, že ortodoxní komunisté svůj vliv nerozšiřovali, nebyl proto důvod zdůrazňovat vztah obou subjektů tím, že by se silnější výrazně vymezoval vůči téměř bezvýznamnému.

Na rozdíl od SDL, SLB nebo DSP měli Štěpánovi komunisté vlastní tiskovinu. V roce 1997 začala SČK vydávat časopis *Československý komunista - Jiskra*. V záhlaví má komunistické heslo „Proletáři všech zemí - spojte se“. Na jeho stránkách se objevuje kritika společenských poměrů, ale také údajného revizionismu a oportunistu v KSČM, píše se o zasedání orgánů strany, připravovaných diskuzích i o dění v zahraničních organizacích a komunistických stranách, prostor dostávaly i spřátelené organizace, jako například Společnost česko-korejského přátelství.

SČK (KSČ) se snažila vybudovat mládežnickou organizaci - Komunistickou mládež Československa (KMČ). Tato organizace deklarovala úsilí o revoluční boj proti kapitalismu a jeho státu. „KMČ spolu se Stranou československých komunistů k tomuto boji přispívá, šíří socialistické myšlenky, podněcuje, vychovává a organizuje. (...) KMČ si je vědoma toho, že bez aktivity, bez vlastní radikální činnosti a bez tvrdého boje většiny lidu, se socialismus obnovit nedá. (...) ‚Mobilizujícím‘ heslem KMČ je ‚Socialismus je nevyhnutelný, přidej se k nám i ty!!!‘.“¹⁹³ Komunistická mládež začala vydávat i vlastní tiskovinu *Pochodeň*, která od února 2000 vycházela pod hlavičkou Komunistického hnutí Československa.¹⁹⁴

KSČ i nadále funguje. Nejvyšší soud zamítl v roce 2001 návrh vlády na pozastavení činnosti strany. Od roku 1999 se do dnešních dnů konaly ještě dva sjezdy. Na květen letošního

¹⁹³ *Připojte se k mladým komunistům*, in *Československý komunista - Jiskra*, září 1999, č. 28, s. 3.

¹⁹⁴ Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 245.

roku se připravuje XXII. sjezd strany u příležitosti 90. výročí založení KSČ. Vedení strany udržuje nadále styky s delegacemi Korejské strany práce.¹⁹⁵

Ve srovnání s KSČM je KSČ mnohem radikálnější ve svých postojích a také otevřenější. Podobně jako postkomunistické strany odštěpené z KSČM se tato ortodoxní komunistická strana snaží o spolupráci či integraci krajní levice pod svou hlavičkou, pochopitelně ovšem z úplně odlišných pozic. Podobně jako postkomunistické strany však vinou slabého postavení neměla a nemá šanci na úspěch. SČK (KSČ) se nepodařilo skloubit protestní potenciál se svým striktním viděním minulosti. Důraz na vlastenectví a sociální jistoty ve spojení s adorací myšlenek marxismu-leninismu, a dokonce stalinismu nenašlo širší podporu ve společnosti.

¹⁹⁵ 28. 1. 2011, <http://ksc.cz/>

4. Důsledky nedokončené transformace KSČM

Namístež je ptát se, čím je KSČM tak specifická strana s ohledem na celkový stranický systém u nás. Jednou z otázek, které si lze v tomto kontextu položit, je: jde o systémovou, nebo o protisystémovou (chcete-li antisystémovou) stranu? Je rovněž třeba rozhodnout, nakolik tu v souvislosti s demokratizací strany můžeme operovat se samotným pojmem demokracie. Jestliže tu přímý vztah existuje, v jakém smyslu pak takový charakter ovlivňuje systémovost či antisystémovost komunistické strany u nás.

Použil jsem mnoho pojmů, které je třeba si blíže definovat. Jestliže píšete o antisystémové straně, mohu se opřít o definici Giovanniho Sartoriho, který tento termín do politické vědy zavedl ve druhé polovině 70. let. Problém demokracie, tedy zda je KSČM stranou demokratickou, s tím bezprostředně souvisí, neboť stranicko-politický systém v České republice lze považovat za demokratický. Charakteristika pluralitní demokracie jistě nemusí být jednoznačná. To by vydalo na několik samostatných prací. Tuto principiální otázku si nechávám do závěrečné kapitoly o důsledcích, neboť v sobě spojuje řadu aspektů z předešlých částí.

Podle Michala Kubáta se dá rozpoznat nedemokratický charakter strany na základě pěti faktorů. Zaprvé se jedná o vnitřní organizační strukturu, zadruhé jde o okolí, ve kterém se politický subjekt pohybuje a vyvíjí svou činnost, se kterými stranami, hnutími nebo organizacemi spolupracuje. Třetím bodem je postavení ve stranicko-politickém systému, za čtvrtý faktor se pak považuje funkce, kterou strana plní. Poslední oblastí je program a ideologie.¹⁹⁶ Tento koncept je podle mne nutné prohloubit o studium členské základny a o studium postojů voličů strany. V kapitole týkající se

¹⁹⁶ Kubát, M.: *Postkomunismus a demokracie*, Praha 2003, s. 94.

programu a ideologie považují za důležité zmínit i vztah strany k minulosti, jehož povaha je v posuzování transformace komunistické strany jedním z klíčových momentů.

Období konsolidace a stabilizace KSČM z let 1989 až 1996 má řadu přesahů do let následujících. Další kapitoly tudíž nejsou takto jasně časově ohraničeny, půjde mi o důležité aspekty, které se dynamicky proměňovaly a proměňují.

4.1 Vnitřní organizační struktura

Vnitřní organizační strukturu předlistopadové KSČ lze popsat dvojslovím *demokratický centralismus*. Tento model splňuje pravidlo přísně vertikálního rozhodování. Dalo by se říci, že se jedná o model pyramidy, kde se rozhodovací, kontrolní a výkonná moc soustřeďují v ústředních orgánech. Na samé základně pyramidy se nacházejí základní organizace. Jsou to malé buňky vznikající na místní úrovni a na jednotlivých pracovištích. Takové buňky se hodí pro podzemní činnost. Základní organizace strany sice volí a delegují zástupce do vyšších orgánů, okresních a krajských, konečný vliv na jejich působení však ztrácejí, neboť rozhodování prýští z centra směrem opačným. Centrum před přijetím rozhodnutí nejprve zjistí stanovisko členské základny a poté kontroluje dodržování tohoto svého ustanovení. Tato vertikálnost také zabraňuje většímu rozvíjení vnitrostranických frakcí a názorových platforem.¹⁹⁷

O systému demokratického centralismu se vedla uvnitř komunistické strany diskuze i po listopadu 1989. Na konci června 1990 se na toto téma objevil článek v *Naší pravdě*. Závěry, které se z něj dají vyvodit, hovoří o tom, že princip, aby všechny orgány byly voleny zdola nahoru, v té době pře-trval. Další princip, tedy povinnost zvolených orgánů skládat účty těm, kteří je zvolili, zůstal rovněž zachován.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 94–95.

A konečně nejdůležitější rys - závaznost rozhodnutí vyšších orgánů pro orgány nižší - také zůstal. Novým aspektem mělo být právo menšiny ponechat si svůj názor, uplatňovat ho a získat pro něj další příznivce,¹⁹⁸ jinými slovy je zde tedy řeč o vytváření názorových platforem. Jak jsem se však už zmínil, jejich činnost byla podle stanov schválených na III. sjezdu strany v červnu 1993 ukončena.

Stanovy KSČM se dnes příliš neliší od stanov jiných politických stran. Je tedy například možné, aby každý člen kritizoval jiného člena nebo orgán strany, přičemž této záležitosti patří dokonce ve stanovách samostatný bod.¹⁹⁹ KSČM zdůrazňuje, že zdrojem všech rozhodnutí ve straně je vůle členů. Mimořádnou věcí je pak otázka vnitrostranického referenda, které podle článku 35 nynějších stanov může být vyvoláno kvůli zásadním stranickým otázkám. Tento prvek, který je u jiných subjektů ve stanovách méně obvyklý, zaslouží o to větší povšimnutí, že se vyskytoval již v organizačním řádu z roku 1990. V procesu demokratizace strany to znamenalo od předlistopadového centralistického modelu velký posun. Za opak demokratizačních stránek ve stanovách KSČM můžeme považovat skutečnost, že funkce člena revizního a rozhodčího orgánu je s funkcí v dalších orgánech neslučitelná pouze na téže úrovni. To pak otevírá možnost mocenské kontroly teoreticky nezávislých kontrolních orgánů.²⁰⁰

Za povšimnutí také stojí četnost konání sjezdů, kterou rovněž určují stanovy. Podle organizačního řádu z roku 1990 měl být sjezd pořádán v období jednoho až dvou let. Podle stanov schválených na II. sjezdu se měl sjezd svolávat minimálně jednou za dva roky. Na V. sjezdu se ovšem rozhodlo,

¹⁹⁸ *O demokratickém centralismu*, in *Naše Pravda* 15/1990, s. 4.

¹⁹⁹ *Stanovy KSČM*, 28. 11. 2008

(<http://www.kscm.cz/index.asp?thema=2680&category=>).

²⁰⁰ Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 173-174; Srov. *Stanovy KSČM*, 28. 11. 2008 (<http://www.kscm.cz/index.asp?thema=2680&category=>).

že se bude celostranické setkání uskutečňovat každé čtyři roky.²⁰¹ Je to jev svým způsobem na české politické scéně méně častý. Zřejmě chybí stranická poptávka po častějších změnách na programové či personální úrovni.

Velký důraz se klade na osobní aktivitu každého člena, specifickou formulací například je povinnost člena „politicky a odborně se vzdělávat“.²⁰² Velmi zajímavě a možná i paradoxně působí šestý článek současných stanov, který uvádí, že „se členstvím v KSČM je neslučitelná podpora a propagace hnutí směřujícího k potlačování práv a svobod občana nebo jiná činnost, která je v rozporu s *Listinou základních práv a svobod* a s mezinárodními dokumenty o lidských a občanských právech“.²⁰³ Pokud se totiž přesuneme o několik řádků níže, v kapitole o subjektech, se kterými KSČM spolupracuje, najdeme uskupení v tomto směru velmi diskutabilní.

System buněk byl v KSČM opuštěn, čímž se vyhovělo zákonu, protože strany nemohou zakládat své organizace na pracovištích. Vstup do strany je nyní volný, schvaluje ho pouze základní organizace. Pokud se jedná o nadřazenost členství ve vedení strany nad příslušností k zákonodárným či výkonným orgánům, najdeme tu oproti předlistopadové situaci podstatné rozdíly. Například rozhodování poslanců není striktně dáno rozhodnutím vedení strany, přesto zde však platí nadstandardní vazby. Michal Kubát píše, že „podle některých zpráv z tisku poslanci a senátoři například odevzdávají několik tisíc korun ze svých platů stranickému ústředí“.²⁰⁴

Podle interních stanov tedy nelze usoudit nic konkrétnějšího, co se týká tématu demokratičnosti nebo

²⁰¹ *Dokumenty I. sjezdu Komunistické strany Čech a Moravy* (interní materiál KSČM), s. 27; *Dokumenty II. sjezdu KSČM* (interní materiál KSČM), s. 70; *Dokumenty V. sjezdu KSČM* (interní materiál KSČM), s. 156.

²⁰² Viz kapitolu *Nakladatelství a tiskoviny*.

²⁰³ *Stanovy KSČM*, 28. 11. 2008

(<http://www.kscm.cz/index.asp?thema=2680&category=>).

²⁰⁴ Kubát, M.: *Postkomunismus a demokracie*, Praha 2003, s. 95.

nedemokratičnosti strany. Princip autority vyšších orgánů je běžný i v jiných stranách a princip svobodného rozhodování a jednání člena strany funguje obdobně „normálně“. Otázkou zůstává, nakolik pravidla na papíře odpovídají reálnému fungování. Jenže obdobnou otázku bychom mohli klást jakékoli straně, čímž pak diskuze o demokratičnosti stranického subjektu ztrácí oporu. I když by měl být reálný chod strany při srovnávání rozhodující, je velmi složité, zejména v našich podmínkách, onen reálný chod posoudit, neboť stanovy se neustále vyvíjejí a jejich znění je často velmi volně formulované. Nutně však musím poznamenat, že stanovy KSČM patří po určitých zpřesněních k těm podrobnějším, jedná se o kvalitně zpracovaný dokument, který ze zkušenosti počítá s velkým počtem možností.

4.2 Postavení ve stranickém systému

Neméně důležitým bodem, který o straně mnohé vypovídá, je její postavení ve stranickém systému. Podle počtu členů je u nás KSČM stranou největší. Podle počtu mandátů a počtu hlasů se již dlouhou dobu drží v závěsu za dvěma nejsilnějšími stranami - ODS a ČSSD. Přesto ji však nelze označit za velkou a silnou stranu, neboť se vyskytuje v izolaci, která se projevuje tím, že většina parlamentních stran s ní nechce spolupracovat při utváření potenciálních koalic na vládní úrovni. V nižších patrech je spolupráce méně striktně omezena. Izolace KSČM se v polovině 90. let projevovala velmi výrazně a především její vinou došlo k velké polarizaci stranického systému v České republice, tj. existovala zde velká ideologická vzdálenost mezi jednotlivými stranami. Problémem po volbách v roce 1996 byla navíc redukce

počtu stran, což zužovalo možnost nalezení kompromisů. Snížila se tím i akceschopnost Poslanecké sněmovny.²⁰⁵

Politolog Gordon Smith použil termínu „marginální strana“, jímž označil subjekt, který se v levoprávním stranickém spektru nalézá na jeho okraji, mimo hlavní bloky stran, a má minimální koaliční potenciál. Podobně tomu bylo u KSČM v polovině 90. let, kdy měla jen velmi omezený přístup k funkcím, úřadům a dalším atributům moci. Dalším z příznačných znamení izolovanosti politického subjektu mohou být výsledky voleb podle dvoukolového většinového systému, který v našem případě známe z voleb do Senátu. Podle Giovanniho Sartoriho těžce postihuje strany, které dostávají mnoho hlasů, ale mají více nepřátel než zastánců. Pro KSČM to v praxi znamená, že pokud se její kandidát dostane do druhého kola, hlas pro konkurujícího kandidáta nemusí nutně znamenat pozitivní volbu takového kandidáta, nýbrž spíše odmítnutí zástupce KSČM.²⁰⁶

Od listopadu 1989 až po současnost se KSČM profiluje jako opoziční strana. V této souvislosti je třeba poznamenat, že v demokratických režimech má opozice možnost postavit se vůči vládě ve čtyřech rovinách: zaprvé ovlivňuje veřejné mínění, aby mohla v následujících volbách získat větší podporu a volby vyhrát; zadruhé po úspěšných volbách vstoupí do vládní koalice; zatřetí získá v parlamentu podporu k prosazení nebo odmítnutí jistých zákonů a začtvrté vyjednává s nezávislými nebo polooficiálními organizacemi.²⁰⁷ Dříve než aplikujeme tuto obecnou formuli na případ KSČM, srovnáme ji ještě s charakterem cílů a prostředků opozice.

Politolog Robert A. Dahl v této souvislosti rozlišuje mezi cíli a strategiemi opozice. Političtí aktéři totiž mají dlouhodobé i krátkodobé cíle, přičemž jejich ovlivnění může

²⁰⁵ Kubát, M.: *Volby, fragmentace a polarizace stranického systému a politická nestabilita v ČR*, in *Politologický časopis* 3/1998, s. 238.

²⁰⁶ Kubát, M.: *Postkomunismus a demokracie*, Praha 2003, s. 97.

²⁰⁷ Novák, M.: *Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia*, Praha 1997, s. 232.

být oboustranné. Existují také cíle veřejné a naproti nim cíle soukromé, které aktéři nedávají příliš najevo. Záleží pak na strategii politických hráčů, jak budou své cíle formulovat.²⁰⁸

KSČM jakožto stabilně opoziční strana stála po celá 90. léta mimo boj o převzetí výkonné moci. Pokud tedy posuzujeme její možnosti, jak se vyhranit vůči vládě, můžeme mluvit pouze o snaze získat větší podporu k prosazení nebo odmítnutí jistých zákonů. Možnost vyhrát volby můžeme označit za nereálnou, stejně jako úvahy o vstupu do vládní koalice.

Nejobecněji formulovaným dlouhodobým cílem KSČM je socialismus, jak se o tom blíže zmíním v kapitole *Program a ideové základy*. Krátkodobými cíli zvláště v 90. letech byly zásahy proti ekonomické transformaci a obecně můžeme říci proti nejzranitelnějším místům vládní politiky. Rozhodně nemůžeme mluvit o snaze komunistů otevřeně zničit politický režim nebo základní principy ústavního systému. Otázkou však zůstává, nakolik je takové vystupování ve stranicko-politickém systému taktikou či strategií a nakolik se to kryje s možností dosáhnout konečného cíle - socialismu.

Jinými slovy lze pro tuto situaci použít poznatek politologa Maurice Duvergera, že relevantní opoziční (v Duvergerově terminologii protisystémové) strany obvykle ve své alianční strategii, tedy ve strategii hledání politických partnerů, volí taktiku kamufláže nebo kolonizace. První z nich je založena na snaze vzbudit dojem, že strana je vůči systému absolutně shovívavá a že ho plně akceptuje, a je proto přijatelná jako koaliční partner pro strany, které se považují za prosystémové. Druhá taktika je pak prostředkem postupného posilování vlivu uvnitř struktur takto hypoteticky vzniklé aliance, případně uvnitř struktur aliančního

²⁰⁸ Tamtéž, s. 234.

partnera.²⁰⁹ Odpověď na otázku, kterou z taktik KSČM může použít, je stále otevřená, neboť k plné spolupráci s vládní stranou, pokud pomineme krátké období neoficiální těsnější spolupráce s ČSSD před volbami v roce 2006, ještě nedošlo, a dostávali bychom se tak na půdu spekulací. Pokud se ale podíváme do historie, předchůdkyně KSČM s podobnými taktikami již zkušenosti měla.²¹⁰

Role komunistické strany se proměňovala rovněž s proměnami stranického systému u nás. Do voleb v roce 1990 můžeme hovořit o dvou protipólech - o Občanském fóru a Komunistické straně Československa. Oba tyto póly však procházely v této době hlubokým vnitřním vývojem, který znemožňoval vytváření stabilnějších vzorců fungování stranické soutěže. V období mezi volbami v roce 1990 a v roce 1992 došlo k jednoznačné izolaci KSČS, potažmo KSČM, přičemž celé stranické spektrum procházelo bouřlivou etapou konstituce a vzájemného vymezování. V následujícím čtyřletém období, i vinou vnitrostranického vývoje, byla strana odsouzena k přežívání bez přístupu k jakýmkoli sněmovním funkcím, a dokonce zůstala odtržena od případných konzultací s prezidentem republiky. V období politické krize v roce 1997 se míra izolovanosti strany projevila, když byla utvořena překlenovací vláda zástupců všech parlamentních politických stran s výjimkou právě KSČM. Po největším volebním úspěchu, jakého KSČM po roce 1989 vůbec dosáhla, v roce 2002, se poprvé do zastoupení v čele Poslanecké sněmovny dostal komunistický zástupce za tuto stranu.²¹¹

Přes izolacionistické tendence musíme konstatovat, že KSČM zaujímá místo v levé části stranicko-politického spektra. Jejím nejbližším partnerem je proto ČSSD. Podívejme

²⁰⁹ Mazel, M.: *Oponenti systému*, in Fiala, P. (ed.): *Politický extremismus a radikalismus v České republice*, Brno 1998, s. 134.

²¹⁰ Mám tím na mysli zejména období druhé světové války a dobu následujících tří let.

²¹¹ Fiala, P., Hloušek, V.: *Stranický systém České republiky*, in Fiala, P., Herbut, R. a kol.: *Středoevropské systémy politických stran*, Brno 2003, s. 16-45.

se nyní na přehled vztahů těchto dvou stran, ty totiž ovlivňovaly vnitrostranické záležitosti i vývoj stranicko-politického systému jako celku. V období zhruba do poloviny roku 1991 byla jasně dominantním levicovým subjektem KSČS/KSČM. V následující etapě (do konce roku 1993) se situace obou subjektů vyrovnávala, přestože KSČM v koalici Levý blok získala i díky disciplinovanějšímu voličstvu a lepší schopnosti mobilizace větší podporu. Od počátku roku 1994 začíná na levici jasně dominovat ČSSD, a to i přes nárůst komunistických preferencí na přelomu tisíciletí.

Zásadní a rozhodující pro tento vývoj bylo zaprvé zvolení Miloše Zemana do čela ČSSD v únoru roku 1993 a vítězství radikálního proudu oproti centristickému, zastoupenému kandidátem Pavlem Novákem, a zadruhé vítězství Miroslava Grebeníčka na prostějovském sjezdu KSČM v červnu téhož roku, a tudíž konec snah o hlubší reformu strany. Miloš Zeman odmítl striktně spolupráci s komunisty, což na druhé straně zmírnil ochotou získávat bývalé komunisty – odpadlíky z KSČM. Dále kladl důraz na taktiku pohlcování členů malých stran a hnutí středu i levice a také se snažil o vytvoření širší opoziční spolupráce bez KSČM, na bázi tzv. Realistického bloku. Jednoznačně nejpodstatnější je v této souvislosti deklarování oficiální pozice ČSSD vůči spolupráci s KSČM v tzv. *Bohumínském usnesení* z roku 1995, které jasně ukládá ČSSD nespolupracovat mimo jiné s KSČM.²¹²

Spolupráce stran v levé části spektra se proměňuje, jak jsem již naznačil výše, například v době před sněmovními volbami 2006. Hlubší rozbor této i další spolupráce po krajských volbách v roce 2008 však nechme stranou této práce, neboť to souvisí s novými, ještě otevřenými možnostmi, které

²¹² Čtrnáctý bod usnesení XXVII. sjezdu konstatoval, že sjezd potvrzuje „platnost závěrů hradeckého sjezdu ČSSD o nepřípustnosti spolupráce sociální demokracie s extremistickými politickými stranami. Vylučuje politickou spolupráci se SPR-RSČ, SČK, MNS, KSČM, LB a SDL.“ Toto usnesení nicméně nezpochybnilo snahy přetahovat bývalé členy KSČM do nově vznikajících subjektů. (Pšeja, P.: *Stranický systém České republiky. Politické strany a jejich vývoj 1989–1998*, Brno 2005, s. 98, 183.).

z krátkého časového odstupů nechci posuzovat. Naznačuje to však určité perspektivy měnicích se vzájemných vztahů těchto dvou politických subjektů.

4.3 Přidružené a spolupracující subjekty

4.3.1 Satelitní organizace KSČM a subjekty spolupracující

Dalším faktorem pro bližší poznání KSČM je okolí, ve kterém se tato strana pohybuje. Radikálně vyhraněnou organizací byl již zrušený Komunistický svaz mládeže (KSM), dále pak Klub českého pohraničí (KČP) nebo Výbor národní kultury.²¹³ V následující kapitole se budu věnovat subjektům přímo či nepřímo svázaným s KSČM či subjektům spolupracujícím s KSČM.

Ve zprávě ústředního výboru o činnosti KSČM na V. sjezdu ve Žďáru nad Sázavou se mimo jiné píše, že „téměř denní styky jsou se zastupitelskými úřady reprezentujícími ve vztahu k nám KS (komunistickou stranu - pozn. autora) Číny, KS Vietnamu, KS Kuby, Korejskou stranu práce“.²¹⁴

Fakt, že se strana od takovýchto radikálních hnutí nedistancuje, ba naopak s nimi spolupracuje, může mnohé naznačovat. Minimálně neschopnost zřít se některých aspektů ze své minulosti, o kterých je možné hovořit jako o znacích nedemokratického režimu. Skutečnost, že se KSČM od některých radikálních idejí distancuje navenek, nemusí tedy znamenat, že nespolečuje nebo není ve styku s organizacemi, které se o tyto myšlenky opírají či se jich alespoň nezřekly. Lze tedy mluvit o skrytých myšlenkových proudech, se kterými strana před veřejností nemanipuluje, uvnitř s nimi však souhlasí.

Vezměme si kupříkladu již zmíněný Komunistický svaz mládeže. Toto občanské sdružení vycházelo z tradic Svazu socialistické mládeže. Vývoj této organizace se na počátku 90. let podobal vývoji v KSČM: řada členů vstoupila do SDL

²¹³ Kubát, M.: *Postkomunismus a demokracie*, Praha 2003, s. 97.

²¹⁴ *Dokumenty V. sjezdu KSČM (interní materiál KSČM)*, s. 49.

nebo do ČSSD. Na II. sjezdu KSM byli zvoleni tři rovnoprávní místopředsedové, kteří měli zastřešovat tři platformy uvnitř svazu. Jedním z názorových proudů byl komunistický, jehož stoupenci se hlásili k zachování názvu a upevnění tradičních pozic s tím souvisejících. Reformní proud naopak spolupracoval se skupinami uvnitř KSČM, které po prostějovském sjezdu utvořily stranu Levý blok a Stranu demokratické levice. Třetí skupinou byli radikálové, což byli především aktivisté trockistické skupiny Budoucnost. Podobně jako v komunistické straně i ve svazu mládeže zvítězilo komunistické křídlo, oba ostatní proudy odešly.²¹⁵

Na svých internetových stránkách uvádí KSM, že „stojí na straně úsilí o revoluční překonání kapitalismu a o nastolení ekonomických - odstranění soukromého vlastnictví výrobních prostředků a jeho nahrazení vlastnictvím společenským - a společenských - zavedení socialistické demokracie - podmínek pro budování socialismu jako prvního stupně k vytvoření společnosti komunistické, jejíž vybudování je konečným cílem. Tuto snahu vyjadřuje název organizace, kde je pojem „komunistický“ chápán jako označení vize budoucí, vysoce organizované beztřídní společnosti, kde je vláda nad lidmi vystřídána svobodnou správou věcí a řízením výrobních procesů, kde všestranný a svobodný rozvoj každého jednotlivce je základem pro svobodný rozvoj všech.“²¹⁶

Zejména na základě této formulace byl KSM 12. října 2006 z rozhodnutí ministerstva vnitra rozpuštěn. Oproti KSČM se mládežnický svaz netajil ve svém programu s tím, že by k systémovému přechodu mělo dojít pomocí revoluce. „KSM si je vědom toho, že kapitalismus nemůže být jednoduše reformován. KSM proto stojí na straně boje za revoluční překonání kapitalistického řádu masami pracujících. (...) KSM si je jist,

²¹⁵ Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 193-194.

²¹⁶ *Program KSM*, 1. 12. 2008 (<http://www.ksm.cz/dokumenty/program-ksm.html>).

že cesta k socialistické revoluci nebude krátká, jednoduchá, ani bezbolestná. Přesto je přesvědčen o její nutnosti.“²¹⁷

Podle ministerstva vnitra program KSM propagoval myšlenky směřující k odstranění soukromého vlastnictví výrobních prostředků a jeho nahrazení společenským vlastnictvím. Podle KSM však ministerstvo postupovalo v rozporu s ústavně zaručenou svobodou projevu a s jeho právem vyhledávat a šířit informace a svobodně se sdružovat.

V březnu 2008 soud žalobě svazu nevyhověl, dospěl k závěru, že rozhodnutí ministerstva bylo v souladu se zákonem. Nejvyšší správní soud pak ale na základě kasační stížnosti KSM nařídil žalobu znovu projednat. V lednu 2010 pak pražský městský soud rozhodnutí o rozpuštění svazu zrušil. Dne 23. března 2010 se pak konal obnovující sjezd KSM.

V tiskové zprávě zaslané ČTK členové KSM uvedli, že obnovení činnosti svazu chápou jako „veliké vítězství nejen komunistického hnutí, ale i všech demokratických a pokrokových sil v ČR“. Členové svazu zároveň vyzvali k boji proti antikomunistickým a protidemokratickým kampaním a proti opětovným snahám o zrušení KSM a KSČM.²¹⁸

Další významnou organizací, se kterou KSČM úzce spolupracuje, je Klub českého pohraničí, občanské sdružení vzniklé v roce 1992, které se vyhraňuje ostře protiněmecky a nacionalisticky. Personálně je blízce svázán s KSČM a byl těsně napojen i na Sdružení pro republiku – Republikánskou stranu Československa (SPR-RSČ). Na platformě KČP docházelo k vědomé spolupráci těchto jinak dosti vzdálených politických subjektů. Ve svém rámcovém programu lpí klub na platnosti *Benešových dekretů*, na neplatnosti *Mnichovské dohody* od samého počátku, vystupuje proti majetkovým a územním nárokům sudetských Němců a jednoznačně schvaluje jejich poválečný

²¹⁷ Tamtéž.

²¹⁸ 15. 1. 2011, <http://www.ksm.cz/>.

odsun. KČP stál také proti vstupu České republiky do NATO. „NATO musí být zlikvidováno, protože neodpovídá hlavním požadavkům evropského a světového vývoje,“²¹⁹ soudí KČP.

KČP vděčí KSČM za své založení a materiální podporu. Národní rada KČP má sídlo shodné s KSČM, tedy v ulici Politických vězňů v Praze. Kromě vydávání vlastního listu *Hraničář* vycházejí články o něm i na stránkách *Haló novin*. Různými formami se KČP snaží o uvědomovací, vzdělávací, kulturní, zábavnou či politickou osvětu. Přednášky, semináře či mítinky, které se konají především na různá výročí (například *Mnichovské dohody*, 15. března 1939 apod.), se snaží KČP zaujmout stanoviska k aktuálním otázkám.²²⁰ KČP tak poskytuje KSČM dílčí prostor pro akcentování názorů se silně nacionálním nádechem.

Dalším sdružením s výrazně protiněmeckým zaměřením je Vlastenecké sdružení antifašistů (VSA). Vzniklo v roce 1991 v reakci některých členů komunistické strany na události související s případem tzv. růžového tanku a od počátku se snažilo bránit komunistickou ideologii před srovnáváním s fašistickou, přičemž se snažilo komunistické myšlenky i praxi rehabilitovat. VSA často poukazovalo na kontinuitu mezi antikomunismem nacistickým a českým polistopadovým. Postoje VSA se blížily názorům lidí kolem časopisu *Dialog - Otázky - Odpovědi*. Mezi členy VSA patřili a patří nejruznější funkcionáři KSČM, bývalí pracovníci Státní bezpečnosti a armády.²²¹

Mohl bych zmínit ještě řadu dalších organizací spřízněných s KSČM,²²² ale abych se příliš nevzdálil zadání

²¹⁹ Mazel, M.: *Oponenti systému*, in Fiala, P. (ed.): *Politický extremismus a radikalismus v České republice*, Brno 1998, s. 138-139.

²²⁰ Šípek, V.: *Jaké aktivity a formy činnosti rozvíjí KČP*, in *Haló noviny*, 24. 8. 1995, č. 197, s. 7.

²²¹ Tamtéž, s. 140-141.

²²² Mezi další organizace spřízněné s KSČM ještě můžeme zařadit například Křesťanskosociální hnutí, Křesťanský dialog - hnutí pro nápravu věcí lidských, Hnutí za spravedlivou společnost a lásku k bližnímu, společnost Volná myšlenka, Demokratickou stranu Československa, České národní hnutí za mír a lidská práva, Hnutí 90, Hnutí za sociální spravedlnost, Českou

této práce, zmíním se podrobněji ještě o uskupeních, jež patří jen do mírně odlišné kategorie. Je tu řeč o radikálních levicových skupinách, které během své existence měly s komunistickou stranou významnější kontakty. Ty sice nepřerostly nikdy v kontinuální spolupráci, jako tomu bylo a je u KSM, nezanedbatelně však zapůsobily na formování tváře KSČM. Jde o politické subjekty, jejichž potenciál se skrývá spíše na úrovni ideologické. Ovlivňují celkovou politickou kulturu tím, že k politickým stranám vytvářejí alternativu, půdu pro rozvíjení diskuze.

Tomu přesně odpovídá i název asi nejvýznamnějšího hnutí tohoto typu, kterým byla Levá alternativa (LA). Vznikala od jara 1989 a mezi její zakladatele patřili mimo jiné i Petr Uhl nebo Egon Bondy. Oficiálně byla založena 18. listopadu 1989 a 26. dne téhož měsíce zveřejnila svůj program, ve kterém se hlásila k pluralitnímu socialismu, tedy k hospodářsko-samosprávné parlamentní demokracii s postupným nárůstem oné samosprávnosti. LA stála proti společnosti západního typu i proti předlistopadovému režimu. Signatáři se stali kromě již zmíněných Egona Bondyho a Petra Uhla i Alexandr Kramer, Petr Kužvart nebo Vladimír Říha. LA fungovala jako součást Občanského fóra. Stala se jakousi platformou nekomunistické radikální levice, se kterou spolupracovali i ekologové nebo anarchisté. Na přelomu let 1990 a 1991 došlo uvnitř tohoto uskupení ke štěpení. Vyvrcholilo vytvořením tzv. Opoziční platformy, ve které se sdružili radikálové (mezi ně patřil i Vratislav Votava) požadující spolupráci s nestalinistickými představiteli komunistické strany. Vedení LA patřilo spíše k těm umírněným.

Spolu s Opoziční platformou vznikla ještě jedna radikální skupina - Radikálně demokratická autonomní skupina, utvořená kolem Jakuba Poláka. Obě skupiny tvrdě vystupovaly

komoru Česko-slovenského výboru, Výbor národní kultury, Odborové sdružení Čech, Moravy a Slezska, Levicové kluby žen či Společnost přátel národů Východu. (Tamtéž, s. 141-149.)

proti politice Občanského fóra, a to především začátkem roku 1991, tedy v době, kdy otěže směřování tohoto hnutí drželo pravicové křídlo. V lednu 1991 vznikla nakonec ještě jedna platforma - Asociace samosprávného socialismu, ve které působili i členové Opoziční platformy. V roce 1992 přednesl Vratislav Votava alternativě možnost předvolební spolupráce s KSČM. Na páté konferenci LA, konané 7. března 1992, zvítězili radikálové, které vedle Vratislava Votavy vedl také Jakub Polák a další. Umírnění ztratili vliv a ve většině případů odešli. Definitivní rozhodnutí o spolupráci s KSČM na bázi koalice Levý blok se uskutečnilo na schůzi Koordinačního výboru, jež byla podle hlasů některých svolána tajně a proběhla, aniž by se jí mohli zúčastnit představitelé skupin stojících proti spolupráci s komunisty. V následných volbách se poslancem za Levý blok stal i Vratislav Votava, který se stále více přikláněl k politice KSČM. LA tak sloužila jako určitý spojovník pro radikální levicové aktivisty, kteří se pak s její pomocí dostávali do politiky a v některých případech i k významným funkcím.²²³

Skupina kolem časopisu *Budoucnost*, která se považuje za první trockistické uskupení u nás, vznikla z Levé alternativy během roku 1990. Kromě časopisecké činnosti se její členové v čele s Petrem Jindrou snažili vystupovat na demonstracích levicových stran, tj. KSČM i ČSSD. Především se však snažila infiltrovat do Komunistického svazu mládeže, odmítala ovšem zájmovou činnost uvnitř KSM a chtěla jeho plnou politizaci. Vyvolala tak spory jak uvnitř samotného KSM, tak i mezi KSM a KSČM. Působení mezi mladými komunisty zanechala na jaře 1993 a orientovala se načas na ČSSD. Návrat ke komunistům se uskutečnil ve volbách 1996. Se členy komunistické strany vedla *Budoucnost* diskuze, ve kterých například apelovala na větší podporu odborové organizovanosti. Před volbami 1998

²²³ Bastl, M.: *Radikální levice v České republice*, Brno 2001, s. 11-15.

vyzývala heslem „Nevolte pravici - nevěřte levici“ ke kritické volební podpoře levicových stran.²²⁴

Problematickou byla spolupráce KSČM s Anarchistickou federací (AF). Za komunisty s anarchisty jednal především Radim Valenčík, za anarchisty to byl v opačném směru Jakub Polák. Řada anarchistů se stavěla proti spolupráci s jakoukoli politickou stranou. Jakub Polák naopak kontakty s komunisty prosazoval a na stránkách časopisu *A-Kontra*, v jehož redakci pracoval, nechával před volbami 1992 otiskovat články na podporu Levého bloku. Dne 16. června 1992 dokonce došlo k útoku na redakci, který právě souvisel s odmítnutím spolupráce s KSČM a s osobní averzí vůči Polákovi. Útočníkům vadilo prohlubování kontaktů se stranou zkompromitovanou z éry reálněsocialistického režimu. Stáli také ostře proti budování politické kariéry na základech myšlenek anarchistického hnutí. AF zastávala především myšlenky revolučního syndikalismu, který se zakládá na široké federalistické organizaci, a odmítala její centralistický model. Odmítala také politické a národní hranice, rozeznávala pouze ekonomické a místní rozdíly. Po roce 1993 se celá Anarchistická federace odklání od spolupráce s KSČM.²²⁵ Povšimněme si, že se to stalo v podobném období jako u skupiny kolem *Budoucnosti*. Rok 1993 znamenal mezník ve spolupráci komunistické strany s mnoha levicovými uskupeními. Hovoří to o jejím užším směřování. Dialog o ideologické podobě ideálu spojené levice se uzavíral.

Všechna výše jmenovaná uskupení dotvářela nebo stále dotvářejí podobu komunistické strany. Jiné je to jistě u KSM, který donedávna fungoval se stranou v úzkém propojení, než u skupin typu *Budoucnost*, které se pokoušely změnit některé aspekty KSČM diskuzí neprobíhající kontinuálně a s takovou intenzitou. Každá ze skupin se snažila vnést něco, co

²²⁴ Tamtéž, s. 76-85.

²²⁵ Tamtéž, s. 27-31.

považovala za klíčové pro ideologii radikálně levicové komunistické strany. Můžeme se tak setkat se snahami prosadit anarchistické myšlenky, snahami o ovlivnění revolučním marxismem a dalšími myšlenkovými konstrukty, které do sebe mnohdy těžko zapadají. KSČM od nich čerpala a čerpá některé ideje. Ve straně probíhá neustále ideologicko-filozofická diskuze, což se odráží ve velkém počtu publikací vycházejících nejen ve vydavatelstvích bezprostředně spřízněných s komunistickou stranou.

4.3.2 Nakladatelství a tiskoviny

Velmi důležitou roli ve stranickém životě hrají tiskoviny a nakladatelství. Umožňují členům blízký kontakt s měnicími se názory na společensko-politické problémy nebo s rozbory komunistické ideologie. Vedle deníku *Haló noviny*, často kritizovaného kvůli nedostatečnému informování o dění ve straně, tu existuje týdeník *Naše pravda*, vydávaný v Ostravě. Čtenáře si hledá zejména mezi „tradičními“ komunisty. Tento list se převážně věnuje vnitřnímu chodu KSČM a jeho spřízněným organizacím.

Komunisté si mohou číst díla vycházející v mnoha nakladatelstvích, nabízejících tituly s tematikou současných ideově-politických postojů, která je komunistickým příznivcům blízká. Nakladatelství Futura, umístěné přímo v budově KSČM v ulici Politických vězňů v Praze, se orientuje nejen na knihy s politickou tematikou, ale i s tematikou historickou. Většinou tyto tituly prezentují levicové postoje, někdy i radikální názory. Na ortodoxní komunistické čtenáře je však zaměřeno jiné nakladatelství - Orego, sídlící v Říčanech u Prahy. Mimo jiné zde vyšly paměti Miloše Jakeše nebo díla belgického stalinistického komunisty Luda Martense.²²⁶

²²⁶ Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 203-207.

Mezi českými stranami se KSČM může chlubit nejrozšířenější sítí stranických a spřízněných tiskovin. Podtrhuje to jen snahu o vytvoření členské základny, která by byla informovaná a znalá základních idejí, o něž se strana nebo i jiné subjekty opírají. Vzpomeňme si na již zmíněný dvaadvacátý článek stanov komunistické strany, ve kterém se výslovně po členech požaduje politická a odborná vzdělanost. Touto cestou se mimo jiné komunistická strana snaží udržet si tradiční voličské jádro a také zaujmout potenciálně nové levicově smýšlející voliče.

4.4 Členská základna a postoje voličů

4.4.1 Členská základna

Ve vývoji počtu členů a základních organizací v 90. letech můžeme rozlišit dvě etapy: první, která trvala do konce roku 1994, kdy počet členů i základních organizací velmi rychle poklesl; druhou od roku 1995 do konce 90. let, kdy se tempo poklesu postupně snižovalo.²²⁷

Přelom století následně ukázal, že tempo snižování se opět mírně zrychlilo. K 1. lednu 2004 KSČM oficiálně uvedla, že má 100 781 členů. Pokud to porovnáme se situací k 1. lednu 2001, kdy počet členů činil 120 673, vychází nám pokles o zhruba 16 % organizovaných straníků. To je v porovnání s obdobím 1998–2001 srovnatelné číslo. S tím koresponduje i pokles počtu základních organizací od roku 1998 do roku 2002 o plných 613, tj. z 5545 na 4932.²²⁸

²²⁷ Tamtéž, s. 180. Viz též přílohu Vývoj stavu členské základny v letech 1991–2003.

²²⁸ Kunštát, D.: *Veřejná podpora KSČM po roce 1989: historická východiska, politické a sociální souvislosti, perspektivy*, 24. 11. 2008 (http://www.cvvm.cas.cz/upl/nase_spolecnost/100033s_Kunstat-kscm.pdf), s. 9; Srov. Linek, L., Pecháček, Š.: *K důvodům nízkého počtu členů českých politických stran*, 24. 11. 2008 (www.soc.cas.cz/download/112/Linek_Pechacek_slon.pdf), s. 3–4.

Stav členské základny je negativně ovlivněn zejména dvěma faktory: zaprvé vysokým průměrným věkem členů a jejich stále pokračujícím stárnutím, zadruhé se straně nedaří získávat mladé členy v produktivním věku. Na sklonku 90. let byl průměrný věk členů KSČM 63,6 roku, v roce 2003 už 68,1 roku.²²⁹ Členů mladších šedesáti let bylo ve straně pouze 35 %, do padesáti let 19 % a do 35 let věku pouze 2,7 %.²³⁰ Za závažný problém považuje sama KSČM fakt, že se od roku 1999 do roku 2003 snížil podíl straníků mladších šedesáti let o 33 %, tj. ze 43 253 na 28 783.²³¹ Vnitrostranické obavy, že počet členů klesne k 1. lednu 2001 pod 80 000, se sice nepotvrdily,²³² ale překročení této hranice se podle ukazatelů zdá být otázkou času. Druhou pro stranu alarmující zkušeností je, že celkový počet nových členů od roku 1990 do roku 2002 činil pouze 6000, přičemž za prvních šest let to bylo jen 2000.²³³

Zajímavé jsou další dva pohledy na strukturu členské základny KSČM. Zaprvé je to zastoupení dělníků, tedy skupiny, ke které se strana dříve hlásila především. Příslušníci této profese však tvořili na sklonku 90. let pouze necelých 15 % všech členů, v roce 2003 to bylo 13,6 %. Druhý poznatek popisuje délku členství. Téměř dvě třetiny členů jsou zapojeny ve stranické činnosti přes čtyřicet let, což koresponduje s procentem členů starších šedesáti let. Tuto skupinu můžeme charakterizovat (i s přihlédnutím

²²⁹ Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 181; Srov. *Zpráva ÚV KSČM o činnosti KSČM v období po V. sjezdu KSČM*, s. 41.

²³⁰ Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 181.

²³¹ *Zpráva ÚV KSČM o činnosti KSČM v období po V. sjezdu KSČM*, s. 41.

²³² Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 181; Srov. *Zpráva ÚV KSČM o činnosti KSČM v období po IV. sjezdu v Liberci (prosinec 1995–prosinec 1999)*, s. 59.

²³³ Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 181; Srov. Kunštát, D.: *Veřejná podpora KSČM po roce 1989: historická východiska, politické a sociální souvislosti, perspektivy*, 24. 11. 2008

(http://www.cvvm.cas.cz/upl/nase_spolecnost/100033s_Kunstat-kscm.pdf), s. 9.

k vnitrostranickému popisu, kde je tato skupina definována jako „disciplinovaná část členské základny, která má tradičně poměrně velkou důvěru ve stranické vedení a která ... /jeho - poznámka autora/ řešení ukázněně přijímá“²³⁴) jako velmi konzervativní a nenakloněnou ideovým ani organizačním změnám, což vzhledem k její početnosti určuje do velké míry omezené možnosti politiky KSČM.

Pokud řeč čísel shrneme, vycházejí nám z ní následující znaky: KSČM se může opřít o nejpočetnější členskou základnu ze všech politických stran v České republice. Vysoký věkový průměr členů společně s nízkou schopností získávat nové členy a vysokou mírou názorové rigidity, vyplývající z dlouhodobého stranického členství, naznačují, že KSČM trpí stagnací názorových postojů členské základny, která brzdí hlubší transformaci strany, a předpokládá se tudíž postupný proces ubývání členů.²³⁵ Oba tyto znaky mohou být vnitřně propojeny, názorová strnulost většiny členské základny může totiž vytvářet neatraktivní prostředí pro vstup nových příznivců.

4.4.2 Voliči KSČM

Základním rysem voličů KSČM je vysoká stabilita jejich sympatií. Voličská základna se rovněž vyznačuje velkou nečitelností, neboť trpí neochotou deklarovat své volební rozhodnutí při průzkumech agentur pro výzkum veřejného mínění. Ač se například před parlamentními volbami v roce 1992 pohybovaly podle průzkumů Institutu pro výzkum veřejného mínění preference Levého bloku v rozmezí 7-9 %, volební výsledek 14,05 % činil nakonec takřka dvojnásobek. Podobná situace se opakovala i o čtyři roky později, kdy KSČM kandidovala samostatně. Průzkumy veřejného mínění naznačovaly

²³⁴ Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 183; Srov. *Zpráva ÚV KSČM o činnosti KSČM v období po IV. sjezdu v Liberci (prosinec 1995-prosinec 1999)*, s. 61.

²³⁵ Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 183.

zisk 6-7 % a volební výsledek byl 10,33 %, tedy zhruba jeden a půl násobek původních odhadů, což se blížilo i výsledkům z voleb v roce 1998, kdy podle odhadů IVVM měla KSČM těsně před volbami obdržet 7,5 % a skutečný výsledek byl posléze 11,03 %.²³⁶ Z toho by mohl plynout závěr, že stoupenci KSČM často svou orientaci skrývají. Pokud se podíváme na situaci před sněmovními volbami v roce 2002, stav byl již odlišný. Podle průzkumu IVVM by na počátku června volilo KSČM 17,5 %.²³⁷ Bylo to sice nižší číslo, než jaké vyjevil skutečný výsledek 18,51 %, ale již se pohybovalo ve statistické chybě ± 2 %.

I přes bouřlivý vývoj ve straně v 90. letech minulého století můžeme o voličích této strany říci, že byli ve svých postojích pevní. Mezi lety 1990 a 1992 zůstalo věrno volbě KSČS, potažmo Levého bloku, 80 % voličů. V porovnání s tím můžeme v roce 1996 sledovat menší pokles na 67,1 %, čímž se komunisté řadili za KDU-ČSL a překvapivě i za ČSSD až na třetí pozici. Odpověď na otázku, proč došlo k tomuto poklesu, můžeme najít ve složitém procesu stabilizace strany v polovině 90. let. Po tomto výkyvu došlo opět k ustálení pevného voličského jádra, když KSČM volilo ve volbách v roce 1998 celých 80 % voličů z předchozích voleb. O stabilitě postojů voličů také vypovídá skutečnost, že o volbě KSČM se 84 % voličů rozhodovalo dříve než měsíc před volbami. Volební kampaň tedy nemá na voliče KSČM velký vliv. Uvedená čísla korespondují s charakterem členské základny, což podtrhuje ideovou provázanost obou skupin.²³⁸

Jak tedy vypadal charakteristický volič KSČM v období pro zkoumání konsolidace a stabilizace strany v 90. letech 20. století? Kromě toho, že se se stranou ztotožňoval nikoli pragmaticky a účelově, ale především na základě ideové

²³⁶ Tamtéž, s. 184.

²³⁷ *Straničké preference těsně před volbami 2002*, 25. 11. 2008 (http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100081s_pv20627.pdf), s. 2.

²³⁸ Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 185-188.

orientace a osobních vazeb, můžeme konstatovat, že to byl člověk vyššího středního věku, který disponoval buď základním, nebo nižším středním vzděláním a jehož příjem patřil spíše do skupiny podprůměru.²³⁹ Vzhledem k postupnému nárůstu voličů strany se jejich charakter mohl proměnit,²⁴⁰ ale výše uvedené charakteristiky můžeme vztáhnout na voličské jádro, které lze považovat za velmi stabilní.

Pevné voličské jádro je hned po ODS u KSČM nejširší. Oproti ODS má však KSČM nevýhodu v menší míře sociodemograficky rozptýlené voličské podpory. Potenciální nové voliče může KSČM čerpat z řad stoupenců ČSSD,²⁴¹ zvláště pokud jsou tito voliči ke „své“ původní straně kritičtí. Jako příklad mohou sloužit volby z roku 2002.

Podívejme se nyní detailněji na politické a sociální ukazatele růstu podpory KSČM od roku 1992 do voleb 2002. Zatímco v éře Levého bloku se KSČM dostávala z defenzivy, pramenící zejména ze zatížení vlastní minulostí a z vnitřního diferenciačního procesu, a zachovala si věrné voliče, přičemž nové nezískávala, v následujícím šestiletém období let 1996 až 2002 můžeme sledovat značný příliv voličů k levici a tím i ke KSČM.²⁴²

Sociolog Daniel Kunštát nabízí dva důvody nárůstu podpory KSČM v tomto období. Zaprvé legitimita polistopadového režimu přestala kompenzovat ve společnosti tíživé sociální dopady. Došlo k erozi všeobecně rozšířené důvěry v lepší budoucnost, nadšení z transformace se

²³⁹ Tamtéž, s. 189.

²⁴⁰ Ovšem i na počátku nového tisíciletí můžeme říci jen o dvou pětinách sympatizantů KSČM, že jejich vazby ke straně jsou rozvolněné. Srov. Kunštát, D.: *Parametry stranické identity českých voličů*, 24. 11. 2008 (http://www.cvvm.cas.cz/upl/nase_spolecnost/100039s_kunstat-volici.pdf), s. 3.

²⁴¹ Kunštát, D.: *Veřejné mínění a proměny preferencí politických stran*, 24. 11. 2008 (http://www.cvvm.cas.cz/upl/nase_spolecnost/100014s_kunstat-strany.pdf), s. 2-3.

²⁴² Kunštát, D.: *Veřejná podpora KSČM po roce 1989: historická východiska, politické a sociální souvislosti, perspektivy*, 24. 11. 2008 (http://www.cvvm.cas.cz/upl/nase_spolecnost/100033s_Kunstat-kscm.pdf), s. 2.

vytratilo a tím i důvěra lidí v politické elity, které radikální reformy uskutečňovaly. Zadruhé program ekonomické transformace začal ohrožovat životní úroveň mnoha domácností, a to i těch skupin obyvatel, které se s komunistickým režimem nijak výrazně neidentifikovaly.²⁴³

Tyto vnější důvody je třeba doplnit i o důvody vnitrostranické. KSČM se po období záchrany a vnitřní diferenciaci podařilo včas zkonsolidovat síly, aby mohla hrát úlohu strany, prostřednictvím které mohli nespokojení voliči projevit svůj nesouhlas s transformačním společenským procesem.

Pro pochopení a interpretaci úspěchu KSČM na přelomu tisíciletí je podle Kunštáta důležitá ekonomicko-sociální dimenze. Od poloviny 90. let došlo v české společnosti k rozhodujícímu pohybu od hodnocení transformace z hlediska hodnot, tedy čistě normativního rozlišení, co je správné a co špatné, k hodnocení z hlediska osobních zájmů. Více svobody v ekonomické oblasti způsobilo záhy méně rovnosti, od obyvatel systém vyžadoval více osobního rizika a s tím spojený složitější výběr. Zvláště v domácnostech, které bojovaly s finančními těžkostmi, mohla být zakořeněná tzv. socialistická mentalita. Některé skupinové zájmy, související blízce s vnímáním životní úrovně, sociálním zabezpečením apod., zůstaly definovány vzorci předlistopadového režimu. Skupiny obyvatel s nižším vzděláním a tedy s menší možností uplatnění na trhu práce, mohly pociťovat z výsledků transformace existenční úzkost, která je vedle k tomu po pocitu bezpečí a redukování nejistoty zítřka.²⁴⁴

Dalším důvodem hledání volební alternativy v KSČM byla skutečnost, že ČSSD jako levicová síla převzala v roce 1998 vládní odpovědnost. Spolu se ztrátou pozic protestní radikálně pravicové strany SPR-RSČ mohl tento fakt KSČM

²⁴³ Tamtéž, s. 2-3.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 3; Srov. Wnuk-Lipiński, E.: *Obrat Polska doleva. Sociologická a politická analýza*, in *Sociologický časopis* 4/1994, s. 418.

zvýšit počet voličů. To by se ovšem nemohlo zdařit bez tří důležitých předpokladů: KSČM se může opřít o stabilizovanou a rozvětvenou regionální infrastrukturu; strana je ekonomicky zajištěna, dlouhodobě funguje bez dluhů; a konečně, jak jsem již naznačil výše, strana má nejpočetnější členskou základnu ze všech politických stran v České republice.²⁴⁵

Při bližším pohledu na strukturu konfliktních sociálních linií (social cleavages) polistopadové české společnosti můžeme říci, že se v ní voliči KSČM pevně ukotvili.²⁴⁶ Jelikož po pádu komunistického režimu nebyly vlastnické vztahy dlouhou dobu přesně vyjasněné a ekonomický status jedince nebyl určen v pravém slova smyslu třídně, konfliktní štěpení probíhalo na linii „winners“ a „losers“ ekonomické a společenské transformace. Determinovaly ho spory o podobu, rozsah a rychlost privatizace a liberalizace ekonomiky apod. Teprve postupem času se vyhraňovaly sociální skupiny, které podporovaly různé politické strany v levé či pravé části politického spektra.²⁴⁷

V této souvislosti je dobré připomenout politologa Seymoura Martina Lipseta, jenž ve svém díle *Political Man* zdůraznil vliv sociálně třídního postavení voličů a s ním spjaté ideologie a dále vliv politických preferencí a hodnot na volební chování jedinců. Upozornil na sklon nižších tříd s nízkým stupněm vzdělání, nezajímajících se o politiku a s nedostatkem sociálních kontaktů mimo své primární skupiny, k autoritářství a extremismu. To však neznamená, že by měli tito voliči podporovat adekvátní síly. Mezi dvěma řešeními si vyberou takové, které budou považovat za jednodušší. Kdyby se v daném momentě extremistická alternativa zdála být volbou složitější, zvolí nižší vrstvy jinou možnost. Pokud může umírněná strana slíbit reálnou

²⁴⁵ Tamtéž, s. 3-4.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 4.

²⁴⁷ Hloušek, V., Kopeček, L.: *Konfliktní linie v současné české a slovenské politice: mezi stabilitou a změnou*, 24. 11. 2008 (<http://www.iips.cz/uploads/working%20papers/hlousek-kopecek.pdf>), s. 4.

možnost zlepšení v postavení sociálně slabých, pak ji budou tyto vrstvy volit spíše než radikální stranu bez ambic na převzetí moci. I zde můžeme hledat příčiny silného vzrůstu voličské podpory KSČM ve volbách v roce 2002, tedy v době, kdy byla u vlády levicová ČSSD, a vznikl zde tedy prostor pro razantní levicovou opozici.²⁴⁸

Inklinace nižších sociálních tříd k autoritářství a extremismu však není zdaleka jednoznačná. Naopak dělnická třída může být výrazným hybatelem demokratizace. Například Dietrich Rueschemeyer, Evelyne Huberová a John D. Stephens, kteří zkoumali mimo jiné proces demokratizace v Evropě a Střední a Jižní Americe, mluví o tom, že střední třída (buržoazie), která je obvykle označována jako rozhodující moment pro demokratizaci, prohlubuje demokratické prvky jen do té míry, pokud jimi sama není ohrožena. Skutečný tlak na vytvoření složitých demokratických pravidel pak plyne z nižších tříd. Konkrétně pak záleží na povaze těchto nižších tříd.²⁴⁹

I vzhledem k výše zmíněným závěrům je třeba upozornit, že interpretace okolností, které ovlivňují volební chování, je komplexním problémem. Nemůžeme říci, že se lidé rozhodují pouze podle svých sociálních zájmů. Roli hrají rovněž ideje, které je racionálně nebo emocionálně zaujmou. Patří sem agitace a propaganda, vliv rodinného zázemí, charakter stranického a volebního systému, nacionální, náboženské,

²⁴⁸ Kunštát, D.: *Veřejná podpora KSČM po roce 1989: historická východiska, politické a sociální souvislosti, perspektivy*, 24. 11. 2008 (http://www.cvvm.cas.cz/upl/nase_spolecnost/100033s_Kunstat-kscm.pdf), s. 4; Srov. Lipset, S. M.: *Political Man. The Social Base of Politics*, Baltimore 1981, s. 220, 408; Srov. Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 303.

²⁴⁹ Huber, E., Rueschemeyer, D., Stephens, J. D.: *The Impact of Economic Development on Democracy*, in *Journal of Economic Perspectives*, léto 1993, č. 3, s. 71-85 (11. 1. 2011, [http://works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1012&context=dietrich_rueschemeyer&sei-redir=1#search="rueschemeyer+stephens"](http://works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1012&context=dietrich_rueschemeyer&sei-redir=1#search=)). Střední a vyšší vrstvy se podle autorů studie v 19. a 20. století zprvu obávaly zavést prvky demokratizace (jakým bylo například všeobecné hlasovací právo). Obavy se však ukázaly jako přehnané a buržoazie se posléze stala pevným zastáncem vydobytých práv.

regionální a jiné motivy, situační faktory, kulturní podmínky atd. Z toho plyne, že nemůžeme posuzovat voliče KSČM pouze podle jejich socioekonomických priorit, což ovšem, jak jsem naznačil výše, by bylo stejně velmi diskutabilní. Kromě hodnotové škály „sociálně-ekonomické“ je důležitá i osa „kulturní“, tedy osa liberalismus-autoritářství. Klíčová je zejména pro strany představující alternativy pro velké strany. Vzhledem k tomu, že vůdčí silou levice je ČSSD, pro KSČM může i tento moment být důležitý. A konečně neméně důležitým faktorem při zkoumání elektorátu KSČM může být role tzv. referenčních skupin, tedy bezprostředního sociálního okolí. Jak jsem již naznačil výše, rodinné prostředí, což znamená jistou hodnotovou generační kontinuitu, nesmíme opomenout.²⁵⁰

Krátké shrnutí klíčových momentů období, které bylo pro profilování KSČM nejdůležitější, tedy může znít takto: Rozhodující pro charakter voličské základny KSČS bylo na počátku 90. let minulého století konfliktní štěpení na základě sporu o podobu režimu. První svobodné volby v roce 1990 se staly plebiscitem o vztahu české veřejnosti k éře komunistické. Tyto volby tento spor ukončily a za důležitější můžeme od té doby považovat jiné konfliktní linie československé a české společnosti. Rozhodující pro zkoumání elektorátu KSČM byla zejména socioekonomická konfliktní linie transformace. Tato struktura se po volbách v roce 1996 a 1998 dále prohlubovala.²⁵¹

²⁵⁰ Kunštát, D.: *Veřejná podpora KSČM po roce 1989: historická východiska, politické a sociální souvislosti, perspektivy*, 24. 11. 2008 (http://www.cvvm.cas.cz/upl/nase_spolecnost/100033s_Kunstat-kscm.pdf), s. 4-5.

²⁵¹ Hloušek, V., Kopeček, L.: *Konfliktní linie v současné české a slovenské politice: mezi stabilitou a změnou*, 24. 11. 2008 (<http://www.iips.cz/uploads/working%20papers/hlousek-kopecek.pdf>), s. 7-10.

4.5 Program a ideové základy

Dalším aspektem, který může určit charakter strany, je její program a ideologie. Michal Kubát soudí, že je důležité rozlišovat mezi chováním komunistických stran v podmínkách pluralitní demokracie a momentem, kdy mají volné ruce k prosazování svého programu v podmínkách komunistické diktatury.²⁵² To je velmi diskutabilní. Budeme-li vycházet pouze z konkrétních programových tezí KSČM, nelze z nich vyvodit, že by se tato strana pokoušela o přeměnu nynějšího systému pluralitní demokracie. Otázkou však je, nakolik jsou tyto teze spojitelné s tezemi základními - ideologickými -, které strana prosazovala v období, kdy byla u moci. V tomto případě se navíc můžeme opřít o silný historický precedens. Pokud uvažujeme o proveditelnosti komunismu jako takového, pak se již pouštíme na složitou půdu filozofické rozpravy o základních představách o komunismu v podání marxismu, marxismu-leninismu apod. V následující kapitole budu zkoumat konkrétní programatiku, jednotlivé teze programu KSČM.

4.5.1 Programatika

Akční program strany, přijatý na mimořádném sjezdu KSČ 20. až 21. prosince 1989, jak jsem již uvedl v druhé kapitole, deklaroval distancování se od stalinského modelu strany a společnosti. Vyslovoval se pro pluralitní demokracii. V ekonomické oblasti se strana zasazovala o rovnoprávnost různých forem vlastnictví, převažující však mělo zůstat vlastnictví společenské. Odmítali tak dělení společenského bohatství a jeho návrat do soukromých rukou, jakož i výprodej národního majetku. Od listopadového převratu nacházíme ve všech programech komunistické strany hlavní akcent kladený na „sociální populismus“, tedy program zaměřený na zabezpečení

²⁵² Kubát, M.: *Postkomunismus a demokracie*, Praha 2003, s. 98.

různých práv menšin, žen apod.²⁵³ Populismus je v tomto smyslu metodou oslovení lidí a získání veřejné podpory a politické moci, přičemž se využívá aktuálních nálad, předsudků a afektů ve společnosti. Pro populismus je charakteristické vytvoření si obrazu nepřítele, v případě KSČM je to kupříkladu kapitalistický systém.

Důležitým mezníkem byl pro komunistickou stranu program odsouhlasený na I. sjezdu v Olomouci v říjnu 1990. Olomouckým programem se chtěli komunisté co nejvíce přiblížit demokratickému socialismu, částečně se distancovali od minulosti a akceptovali politický pluralismus a demokracii. V rámci vlastní definice v programu komunisté uvedli: „Programově navazujeme na pokrokové ideje minulosti a současnosti, především na humanistické poselství průkopníků socialismu. Hlásíme se k metodologickému odkazu marxistické dialektiky, v souladu s ní však odmítáme pojetí marxismu jako uzavřeného systému. Tím strana přijímá ideový pluralismus a otevírá se možnosti nemarxistické levice. (...) Znovu potvrzuje svůj již dříve vyhlášený rozchod s diktaturou proletariátu jako se systémem poplatným ideologii minulého století a nevhodným pro vyspělou civilizovanou společnost. (...) Základní ideové identity strany - demokratický socialismus - spatřujeme především v úsilí o demokratickou, sociálně spravedlivou společnost a sociálně právní stát.“²⁵⁴

Programem, který se stal základem všech následujících programů až do současnosti, se stal dokument schválený na sjezdu v Kladně v prosinci 1992. Vedle toho, že přiznává chyby tzv. reálného socialismu, jehož „výsledkem byla značná diskreditace ideálů, z kterých hnutí vycházelo, a zpochybnění i dalších pokusů vytvořit sociálně spravedlivou společnost“, mluví také o tom, že „KSČM programově navazuje na humanistické poselství zakladatelů socialismu, na pokrokové

²⁵³ Tamtéž, s. 152-153.

²⁵⁴ Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 153-154.

ideje minulosti a současnosti, na teoretický přínos Marxe a Engelse. (...) Programovým cílem KSČM je vybudování moderní socialistické společnosti, společnosti svobodných, rovnoprávných občanů, společnosti demokratické, samosprávné, politicky a hospodářsky pluralitní, prosperující a sociálně spravedlivé".²⁵⁵ Zde již vidíme určitý posun, zvláště v akcentování „teoretického přínosu Marxe a Engelse“, od programů výše jmenovaných. Potřeba zdůraznit základní ideologické pilíře poukazovala důrazněji na historické a filozofické kořeny a pouhé nakousnutí zároveň umožňovalo několik možných budoucích interpretací takové formulace.

Do té doby byly základní teze podávány velmi obecně, existovalo tudíž více možností výkladu. V této souvislosti se můžeme podívat na volební programy z roku 1990 a 1992. Oba jsou podobně strukturované. Ve starším z nich můžeme najít sedm kapitol. V první, nazvané *Za spokojený život všech, kteří chtějí poctivě pracovat a tvořit*, pojmenovává KSČM svůj cíl, který se s malými odlišnostmi ve formulaci u strany dodnes nemění: „Naším cílem je demokratický, humanistický, materiálně i duchovně produktivní socialismus. Jsme pro zásadní reformy ve všech oblastech života společnosti, které odstraní to, co se neosvědčilo. Jsme však proti tomu, aby chyby, omyly a nespravedlnosti, kterých se dopustila naše strana a za něž jsme se na mimořádném sjezdu strany společnosti upřímně omluvili, byly vystřídány novými nespravedlnostmi.“ Svá stanoviska „pro a proti“ předestřela KSČM v šesti následujících kapitolách: *Za demokracii a národní suverenitu; Svobodní lidé ve svobodné zemi; Za moderní hospodářství a sociální jistoty; Za zdravé životní prostředí a zdraví lidu; Za vzdělanou, kulturně vyspělou společnost a Československo, Evropa a svět.*²⁵⁶

²⁵⁵ Tamtéž, s. 155-156.

²⁵⁶ Volební program KSČ „Za spokojený život všech, kteří chtějí poctivě pracovat a tvořit“, 1990, s. 1-5.

Ač kandidovala KSČM do voleb v roce 1992 v koalici Levý blok, v jehož rámci byl sepsán i společný program,²⁵⁷ pro porovnání využiji raději samostatného volebního programu KSČM, ve kterém se cíl mění jen kosmeticky: „Naším strategickým cílem je socialismus moderní doby: společnost svobodných, rovnoprávných občanů, společnost demokratická, samosprávná, politicky pluralitní, hospodářsky výkonná a sociálně spravedlivá.“²⁵⁸ Strana v textu reaguje na soudobé problémy transformace. „Je vedeno (Československo - pozn. autora) cílevědomě ke kapitalismu, navíc k vývojem již překonanému kapitalismu včerejška.“²⁵⁹

Program je členěn nově do osmi částí: *Cesta k demokracii* s podtitulem *Politický program; Hospodářství pro lidi, ne proti nim (Ekonomický program); Země všechny živí (Zemědělský program); Příroda a člověk (Ekologický program); Žijeme jen jednou - demokracie všedního dne (Sociální program); Budoucnost ve vzdělání (Program vzdělání a kultury)* a *My, Evropa a svět (Mezinárodně politický program)*.²⁶⁰

Po formální stránce se volební program z roku 1992 jednoznačněji profiloval a stal se konkrétnějším. To souviselo podle mého soudu s diferenciacním procesem společenské transformace, z poptávky po přesnější formulaci dříve všeobecné teze. KSČM se v tomto směru přizpůsobila. Po obsahové stránce spatřuji největší rozdíl ve vztahu k ekonomickým reformám. Zatímco ve volebním programu 1990 KSČM spíše varuje před nebezpečím reformy, v druhém programu už akcentuje konkrétně jeho nedostatky, které se prolínají do všech kapitol, a naznačuje cestu, jakou je napravit. Pokud bych měl toto srovnání zevšeobecnit, v prvním programu nabízí

²⁵⁷ Volební program Levého bloku měl tři části. První tvořily společné programové teze obou koaličních subjektů s názvem *Lepší budoucnost pro naši zemi*, druhou program DL ČSFR a třetí a nejrozsáhlejší volební program KSČM *Co chtějí komunisté*. (Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 153-154.)

²⁵⁸ *Volební program KSČM* (interní materiál KSČM), 1992, s. 1.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 1.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 1-11.

strana politická řešení vycházející z obecných stanovisek, ve druhém se obecná stanoviska již blíže dotýkají konkrétních společenských záležitostí. Tento trend se pak projevuje ve všech následujících programech.

S radikalizováním myšlenek obsažených v programech se započalo po prostějovském sjezdu a po odchodu reformistického křídla, jak jsem to popsal výše. Neokomunistické křídlo, které převzalo otěže vedení strany, vycházelo z kladenského programu a na IV. sjezdu KSČM přijalo text s názvem *Politická deklarace IV. sjezdu*. Uvádí se v ní mimo jiné, že „programovým cílem KSČM je zásadní přeměna společenského systému směrem k socialismu. (...) Komunistická orientace strany znamená dále přesvědčení, že v souladu s progresivními zákonitostmi společenského pokroku je přirozeným vyústěním socialistického vývoje společnosti komunismus. (...) KSČM se na komunismus dlouhodobě orientuje proto, že vidí v dosažení takového typu společnosti naplnění odvěkých snů lidstva o pokroku a sociální spravedlnosti a podmínku udržení a rozvíjení humanisticky zaměřené civilizace.“²⁶¹

Pokud shrneme takto položené nejobecnější teze, můžeme odhalit několik základních skutečností. Jednou z nich je tendence tvrdit, že předlistopadový socialismus nebyl skutečným socialismem, že byl znehodnocen byrokratickou stranickou elitou. Komunisté se tak odvolávají na tradice dané Marxem a Engelsem, přičemž v případech, kdy se hovoří o jistých „ústupkových“ krocích vůči stávající pluralitní demokracii, se KSČM odvolává i na Lenina a jeho teze o přizpůsobení se momentální politické situaci.²⁶²

V programech strany se detailně rozpracovává řada kapitol od bezpečnostních po socioekonomické. Zvláště v oblasti sociální se snaží KSČM nejvíce prosazovat své teze a nalákat tak co největší počet nových potenciálních voličů.

²⁶¹ Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 157.

²⁶² Tamtéž, s. 160.

Je logické, že KSČM konstruuje své programové dokumenty s ohledem na roli, kterou ve stranicko-politickém systému České republiky hraje, a také s přihlédnutím k zájmům stálé i potenciální členské a voličské základny. Často se v tomto smyslu muselo vedení strany vypořádávat s protikladnými tlaky. Tvorba programu v tomto momentě úzce souvisí se vztahem k vlastní minulosti. V situaci, kdy se KSČM etablovala ve stranicko-politickém systému a postupně se začalo ukazovat, že většina členské základny trvá na tradičních komunistických hodnotách, musela strana hledat vyvážení kritiky minulého režimu a soudobých problémů. V zaměření se na stabilní členy prosazuje KSČM klasický odkaz na Marxe, Engelse a v některých programových materiálech i Lenina. Pro orientaci na širší voličstvo klade důraz na kritiku kapitalismu, související s poukazem na tíživé sociální dopady, přičemž dovedně využívá egalitářských afektů a protestních nálad české veřejnosti.²⁶³

Politolog Arend Lijphart vymezil tzv. ideologické dimenze, ve kterých se uskutečňují klíčové střety politických subjektů v pluralitních demokraciích. Jedná se o dimenze socioekonomickou, religiozní, kulturně-etnickou, městsko-venkovskou, podpory režimu a postmaterialistickou, přičemž v případě České republiky se největší střety odehrávají v dimenzi prvně jmenované. Názory KSČM, prezentované v hospodářských bodech jejího programu, nebyly však kvůli celkovému antisystémovému vzezření strany brány v potaz. Svými formulacemi tak patřily spíše nitru strany. Hlavní viditelné a zviditelňované body komunistických programů se týkaly vyrovnání se s minulostí a ideových kořenů. Program komunistické strany se v první řadě opírá o historické zkušenosti a prvky ideologické. Až na druhém místě se pak z těchto momentů odvozují konkrétní politické otázky.²⁶⁴

²⁶³ Tamtéž, s. 159-160.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 151-152.

Základní cíl: socialismus, který je ostře postaven proti nepříteli, tedy kapitalismu, ještě nemusí automaticky znamenat, že stranu lze považovat za extremistickou.²⁶⁵ Komunisté se ve svých programových vyjádřeních za extremistickou ani radikální sílu nepovažují. Považují se za autentickou levicovou sílu. Pokud jde o vztah k politickému řádu, KSČM v několika programových dokumentech upozorňuje, že je pro pluralitní demokracii, dokonce pro zvýšení prvků demokracie přímé. Podle těchto základních tezí nemůžeme označit KSČM za stranu, která by chtěla omezit demokracii, či považovat ji za stranu směřující proti demokratickému uspořádání.²⁶⁶

Zastavme se nyní u současného dlouhodobého nevolebního programu, schváleného na VI. sjezdu strany v květnu 2004, s názvem *Naděje pro Českou republiku*. Hned v úvodu se píše, že základní příčinnou stupňujících se problémů společnosti je kapitalismus, což odpovídá linii předchozích programových dokumentů. „Přestože dosud nevyčerpal všechny své možnosti, je stále naléhavější, aby byl vystřídán novou, pokrokovější společensko-ekonomickou formací.“ Není překvapením, že proto je základním cílem KSČM socialismus. „V její (socialistické společnosti - pozn. autora) ekonomice se prosazují přednosti a klíčová úloha společenského vlastnictví, které zaručí efektivní, celospolečensky provázané a usměrňované hospodaření kolektivu zaměstnanců podniků, družstev, obcí, regionů i dalších sdružení občanů.“ Opět se klade důraz na sociální otázky a na marxistické základy, přičemž se obzvláště upozorňuje na to, že k danému cíli je třeba dojít demokratickou cestou. „KSČM nepovažuje demokracii za módní heslo, ale za kategorický požadavek, který se v polistopadovém vývoji nepodařilo ani

²⁶⁵ Tento pojem vzhledem k jeho problematičnosti podrobněji zasadím do kontextu v následující podkapitole, která se týká ideologie.

²⁶⁶ Fiala, P., Mareš, M.: *Programová analýza SPR-RSČ a KSČM z hlediska politického extremismu*, in Fiala, P. (ed.): *Politický extremismus a radikalismus v České republice*, Brno 1998, s. 95-103.

zdaleka uskutečnit. Nebudeme nečinně přihlížet narůstání nedemokratických prvků v politickém systému a podněcování nenávistných kampaní, které jsou projevem pokleslé politické kultury. (...) KSČM prosazuje politický systém vycházející z plurality názorů a jejich svobodného uplatňování s cílem vytvořit skutečně humánní, sociálně spravedlivou a demokratickou společnost."²⁶⁷ Tradiční formulace zůstávají, tradiční akcenty také. Lze hovořit o dlouhodobém programovém ukotvení strany.

4.5.2 Ideové základy

V programových dokumentech, v prohlášeních čelných představitelů strany, v názorech řadových členů i v pracích nejrůznějších analytiků můžeme najít množství pojmů jako socialismus, demokratický socialismus, komunismus, nekomunismus, marxismus, marx-leninismus, stalinismus atd. O jaké ideové postuláty se tedy KSČM opírá? A je to pro stranu opravdu zásadní?

V první řadě chci upozornit, že tato problematika by vydala na několik samostatných studií. Chci se na tomto místě dotknout jen v nejstručnější možné míře složité problematiky ideových základů a vztahu KSČM k nim, ideových základů, které charakterizují spletitou cestu stranické transformace. Na začátku mohu rovnou odpovědět na druhou výše položenou otázku: ano, pro KSČM jsou tyto ideové postuláty velmi důležité. Ideologické vybavení je klíčové. Na druhé straně však není přesně definováno, možností jeho interpretací je celá řada.

Na formování ideologického projektu strany se významně podílí její současný místopředseda Miloslav Ransdorf. Ten hlásá nutnost revize některých ideových základů. Leninovy

²⁶⁷ Dlouhodobý program KSČM „Naděje pro ČR“, 28. 11. 2008 (<http://www.kscm.cz/index.asp?thema=2679&category=>).

přístupy v řadě případů odmítá a předlistopadové poměry odsuzuje jako protimarxistické: tedy jako poměry, které se odklonily od pravých zásad marxismu, a tudíž byly nesprávné. Klade důraz na pluralitu názorů, humanismus a ekologii. Vychází z několika až protichůdných zdrojů, předně z myšlenek západoevropských eurokomunistů, předválečných revizionistů-marxistů a sociálních demokratů, a snaží se také o rehabilitaci postavy Lva Davidoviče Trockého. Zajímavý je postoj Miloslava Ransdorfa k sociáldemokratismu, který na jedné straně kritizuje, na druhé však přímo neodsuzuje a připouští ho i jako možnou taktiku komunistické strany při prosazování postupné změny politického systému. Domnívá se, že slova jako „komunismus a socialismus (...) dostávají zpět svůj pravý smysl a budou tím, čím byla: nadějí pro početné zástupy neprivilegovaných...“²⁶⁸ Ransdorf je přesvědčen o ztroskotání kapitalismu a o tom, že nastává čas „nové společenské syntézy“, kterou „může být jediné nová, nastupující komunistická společensko-ekonomická formace, založená na té formě rozvoje produktivních sil společnosti, kterou Marx předvídal a již v mnohém postihují koncepce postindustriální a informační společnosti“.²⁶⁹

Zjednodušeně řečeno Miloslav Ransdorf prosazuje přeměnu KSČM v otevřenější stranu komunistického typu, vstřícnější a přístupnější moderním pohledům na klasickou marxistickou ideologii, jejímž ideálem je v první řadě humanismus, solidarita a další znaky levicových uskupení. Jejím konečným cílem je pak komunismus, tedy specifická společensko-ekonomická formace, jejíž dosažení nepovažuje za čistě utopickou snahu.

²⁶⁸ Mazel, M.: *Oponenti systému*, in Fiala, P. (ed.): *Politický extremismus a radikalismus v České republice*, Brno 1998, s. 129-130; Srov. Ransdorf, M.: *Nové čtení Marxe*, Praha 1996, s. 7.

²⁶⁹ Mazel, M.: *Oponenti systému*, in Fiala, P. (ed.): *Politický extremismus a radikalismus v České republice*, Brno 1998, s. 130; Srov. Ransdorf, M.: *Nové čtení Marxe*, Praha 1996, s. 18.

Proti spíše trpěným názorům Miloslava Ransdorfa se můžeme setkat i s mnoha dalšími. Například někdejší místopředseda strany Zdeněk Klanica byl ochoten obhajovat období tzv. reálného socialismu, včetně událostí 50. let. Jeho až filostalinistické sklony můžeme demonstrovat na skutečnosti, že zorganizoval návštěvu jednoho z nejznámějších současných zastánců Stalina, Belgičana Luda Martense, v Praze u příležitosti mezinárodní konference o dějinách komunistického hnutí.²⁷⁰

V říjnu 2003 se uskutečnila v Praze tato mezinárodní konference, pořádaná Obvodním výborem KSČM Praha 1 a OV KSČM Praha-východ spolu s Ústřední radou Komunistického svazu mládeže. Měla přispět „k ujasnění smyslu existence komunistických stran v soudobých podmínkách, a to na základě marxisticko-leninské teorie. Spolu s tím přispět k ujasnění podstaty a účelu revizionistických dezinterpretací této teorie a oportunistické praxe“.²⁷¹ Konference se zúčastnilo mnoho domácích i zahraničních teoretiků. Z povahy jejich vystoupení vzniká zajímavý obrázek rozptylu ideového zaměření členů KSČM. Úvodní řečník Pavel Degtar, předseda ideologické komise při OV KSČM Praha 1, vyšel z předpokladu, že jedinou společenskou silou, která může zrušit „kapitalistické výrobní poměry“ a sehrát revoluční roli, je proletariát. Zásadní problém viděl v tom, že revoluční ideologie, která musí přejít do mas a proměnit se v materiální společenskou sílu, má přes soustavnou ideologickou masáž ze strany „buržoasie“ respektovat Leninova slova: „Zvítězit (...) může jen ten, kdo do krajnosti využije jak každé, i sebemenší trhliny mezi nepřáteli, každé protikladnosti zájmů mezi buržoasií (...), tak i každé, i sebemenší příležitosti získat na svou stranu

²⁷⁰ Mazel, M.: *Oponenti systému*, in Fiala, P. (ed.): *Politický extremismus a radikalismus v České republice*, Brno 1998, s. 130.

²⁷¹ Drda, A., Dudek, P.: *Kdo ve stínu čeká na moc*, Praha - Litomyšl 2006, s. 63.

masového spojence, třeba i dočasného, vratkého, nestálého...“²⁷²
Taktika se může použít až potud, pokud se nezahne od „nesporných principů, od revoluční podstaty“.²⁷³

Toto pohrávání si s myšlenkami, kde nejdůležitější je cíl, se blíží i pohledu pražského funkcionáře Františka Hoffmana, který na první straně bulletinu *Informace obvodního výboru KSČM v Praze 4*²⁷⁴ obhajuje záměry a taktiku KSČM: „Především se domnívám, že je nutné oddělit cílový program strany od programu ‚přechodného období‘ od porážky k vítězství. (...) Je lepší se na čas vzdát některých svých přístupů, abych o ně nepřišel trvale. (...) Změnit tvář ještě neznamená změnit charakter a osobnost. (...) Především je třeba vypracovat jasný program přechodného období od porážky k vítězství – zde přijmout nutné a taktické kompromisy, které umožní vytvoření široké fronty politických sil, která povede k porážce kapitalismu a vytvoření nové sociálně spravedlivé společnosti.“²⁷⁵

Zajímavé jsou tyto myšlenky v porovnání s oficiálními dokumenty strany, které mluví o demokratické cestě k socialismu. Na jedné straně hovoříme o názorech jednotlivých členů strany, na druhé straně však musíme poznamenat, že vedení KSČM se ostře vůči těmto myšlenkám nevyhraňuje. Navíc zmíněné konference se účastnili i poslanci Václav Exner a Stanislav Grospič.²⁷⁶

Pavel Degtar formuloval jasně i konečný cíl: „vybudování beztřídní, komunistické společnosti“, což je podle něj „smysl existence a činnosti strany“.²⁷⁷ Miroslav Bělohlávek promluvil takto: „Nelze připustit snahu ‚vykleštit‘ revoluční podstatu, zejména tvůrčí přínos V. I. Lenina, J. V. Stalina a u nás

²⁷² Tamtéž, s. 64.

²⁷³ Tamtéž, s. 64.

²⁷⁴ *Informace obvodního výboru KSČM v Praze 4*, 2/1999, s. 1.

²⁷⁵ Tamtéž, s. 1; Srov. Kubát, M.: *Postkomunismus a demokracie*, Praha 2003, s. 99.

²⁷⁶ Drda, A., Dudek, P.: *Kdo ve stínu čeká na moc*, Praha – Litomyšl 2006, s. 66.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 66.

K. Gottwalda, za nových podmínek třídního boje, v období imperialismu.“²⁷⁸ Z těchto slov je patrná terminologická nejednotnost s terminologií oficiální. Autor těchto slov zjevně nerespektuje hlavní cíl stranického programu, tedy socialismus založený na demokratických základech pluralismu. V konfrontaci s ním se můžeme pouze dohadovat, do jaké míry jde o záměrnou konstrukci či taktiku, do jaké míry pak jen o zmatení pojmů v projevu jednotlivce.

KSČM sdružuje členy s velkým spektrem názorů na povahu marxismu nebo marxismu-leninismu v podmínkách současnosti. Všechny proudy se snaží zastřešit, z čehož vyplývá nezřetelnost a nevypracizování základních idejí, na nichž strana staví. Nakolik je to snaha záměrná, je těžké posoudit. Pokud však uvážíme, že strana chce získat co možná největší podporu, pak je pragmatické nezbavovat se členů, kteří se - byť z různých důvodů - hlásí k odkazu komunismu.

Z obrovské šíře teoretických prací, kterými KSČM disponuje, vyberu sborník *K vytvoření moderní levicové strany*.²⁷⁹ Již z názvu je patrné téma, které zvláště v první polovině 90. let bylo ve straně mnohokrát probíráno. Strana hledala svou vlastní tvář - kde jinde, než ve svých ideových kořenech, snažila se s nimi vypořádat a najít cestu do budoucnosti.

Michael Kroh se ve své kapitole, která je součástí onoho sborníku, snaží upozornit na to, že základy marxismu jsou platné, jen ve své době, v době tzv. reálného socialismu, byly špatně pochopeny jeho některé aspekty. „Podcenily se vnitřní síly, vývojové potence a adaptabilita západního typu civilizace. Zapomínalo se na prorocká slova Karla Marxe, že žádný typ společnosti neodchází z dějinné scény dříve, než vyčerpá veškerý potenciál vzestupného rozvoje.“ Autor připouští, že „třídní konflikty pochopitelně i nadále

²⁷⁸ Tamtéž, s. 66.

²⁷⁹ *K vytvoření moderní levicové strany. Sborník prací* (neprošlo redakční úpravou), Praha 1991.

existují, netvoří však v současnosti vývojovou dominantu". Kroh dále podotýká, že na civilizační změnu socialismus uplynulého období reagoval špatně. „Reálný socialismus' v minulosti ztratil spoustu času dogmatickým lpěním na výlučnosti státní formy vlastnictví a administrativně direktivním způsobu řízení a propásl možnost vyzkoušet různé smíšené formy vlastnictví.“²⁸⁰

V podobných rozborech východisek z minulosti pro budoucnost se teoretikové, zastánci komunistické strany, často dostávají k závěrům, že tzv. reálný socialismus nebo státně byrokratický socialismus stavěl na špatném výkladu Marxova, Engelsova a Leninova učení a vycházel z pozic, které se neslučovaly s výzvami přeměňující se společnosti po druhé světové válce. Rezolutně je odmítán názor, že by teoretické přístupy marxismu byly historií vyvráceny. „Dialektika vědy - marxismu - a politiky pak vychází ze skutečnosti, že vědecký poznatek nám dává odpověď na otázku, proč něco dělat; není tedy bezprostředním návodem, jak to dělat v praxi. K tomu potřebujeme politiku, která vychází z teorie a volí ty nejlepší možnosti k její realizaci, které konkrétní praxe nabízí.“²⁸¹ Moderní levicová strana se v jejich očích opírá o staré známé pravdy, které lze nově interpretovat a poučit se z chyb minulých výkladů. Kritizován je především demokratický centralismus, čistě státní plánování apod. Nové alternativy jsou však popsány ve velmi obecných frázích, převážně volajících po humanismu, po rovném přístupu k práci, vzájemné solidaritě, rovnosti a spravedlnosti. Cesta k dosažení těchto ideálů je buď velmi nejasně formulována, nebo se liší pojetí od pojetí.²⁸²

²⁸⁰ Kroh, M.: *Socialismus včera, dnes a zítra*, in K vytvoření moderní levicové strany. Sborník prací (neprošlo redakční úpravou), Praha 1991, s. 44-53.

²⁸¹ Nikolič, P.: *Marxismus dnes*, in Haló noviny, 10. 10. 1992, č. 239, s. 4 přílohy.

²⁸² V této souvislosti mohou odkázat například na řadu článků Ivana Svitáka, které vycházely na počátku 90. let v *Haló novinách*. Srov. Ransdorf, M.: *O krizi komunistického hnutí*, in K vytvoření moderní

Tuto podkapitolu jsem uvedl myšlenkami Miloslava Ransdorfa, jeho vizemi ji i skončím. Nynější europoslanec za KSČM a místopředseda této strany představil mimo jiné i tyto dva zajímavé příspěvky k představám o problémech přeměny komunistické strany: první, když v lednu 1992 reagoval na působení Demokratické levice v KSČM a konkrétně Michala Krause. Upozornil tehdy, že mnozí usilují o přeměnu „komunistické strany na stranu nekomunistického, přímo sociálnědemokratického typu. A nevidí, že v základu byla emancipační strategie klasických komunistických a klasických sociálně demokratických stran tatáž: využití státní moci pro účely emancipace.“ Ransdorf však zde artikuluje rozpor mezi sociálnědemokratickým a komunistickým hnutím, jehož původní koncepce usilovala o „uplatnění principů samosprávnosti a participace“. To vidí autor jako jeden z důvodů, proč se strana drží komunistické identity. Vychází z toho, že se obě paradigmaty, tedy klasické sociálnědemokratické i klasické komunistické, vyčerpala. Nutné kroky ke změně vidí v „pohybu zdola, (...) novém pojetí společenské racionality, racionality antimanipulativní a komunikativní“. Modernost není podle něj „v rozbředlosti, ale v tvorbě nových idejí a hodnot, které budou v souladu s podstatnými civilizačními trendy“. Změna názvu strany pro autora představuje slepou uličku. Vede podle něj pouze k „reduktivní transformaci, při níž se ztrácí mnoho sil“.²⁸³

Svůj pohled na změny v podobě strany představil Miloslav Ransdorf o devět let později v časopise *Alternativy*. V příspěvku dbal především na vyjasnění pojmů. Jako cíl přeměny viděl moderní levicovou stranu, tedy pojem, se kterým manipulovali takřka všichni, kdo se pokoušeli stranu přetransformovat. Ransdorf upozorňuje také na chyby

levicové strany. Sborník prací (neprošlo redakční úpravou), Praha 1991, s. 54-65; Srov. též Kroh, M.: *Moderní levicové straně demokratický centralismus nevyhovuje*, tamtéž, s. 66-73.

²⁸³ Ransdorf, M.: *Anatomie parlamentu*, Praha 1992, s. 32-33.

byrokratického socialismu. Spatřuje je především v tom, že „chtěl emancipaci založit na falešné bezprostřednosti, obnovení práv bezprostřednosti mělo spočívat na vyřazení zprostředkujících článků (jako jsou trh, pluralitní demokracie, volný oběh idejí a informací). Byrokratický socialismus chtěl nadekretovat pravdu a společenskou racionalitu z jednoho centra.“ Autor klade důraz na pojetí racionality, neboť podle něj platí „dialogičnost a kontextovost pravdy a společenské racionality. Pravda není bezprostřední, ale zprostředkovaná, totéž platí o společenské racionalitě.“ Detailně pak Miloslav Ransdorf popisuje, co si představuje pod pojmy levice či pod dnešním pojetím strany.²⁸⁴

Nechci se zde pouštět do podrobného rozboru jeho myšlenek, chci tím pouze ilustrovat zásadní nejednotnost v pohledu na minulost komunistické strany a rozdíly v pojetí jejích ideových základů. Miloslav Ransdorf tu nastiňuje jednu z mnoha představ, které se ve straně objevovaly. Tento postup argumentace sám o sobě hovoří o nadvládě myšlenkové, nebo chceme-li racionální roviny ve straně nad praktickými otázkami „reálné“ politiky. Ryze na teoretické bázi se zde vede boj o tvář strany. Vede se nástroji tradičními pro tuto stranu, tedy racionálně kladenými argumenty na filozofickém a historickém základě. Jistě by stálo za to pustit se do podrobného rozboru takového souboje, jenže na to v této práci chybí místo.

4.5.3 Otázka vztahu KSČM k vlastní minulosti

Na tomto místě chci zmínit i vysoce problematickou záležitost, jakou je posuzování vlastní minulosti strany, jež navazuje na tradici až zločinnou. Názorů na komunistickou minulost existuje i uvnitř strany mnoho. Pro vedení je proto

²⁸⁴ Ransdorf, M.: *KSČM 2001: Profil a projekt nové strany*, in *Alternativy* 7/2001, s. 40-49.

složité vypořádat se s mnohdy protikladnými názory. Svou minulost ovšem strana „opečovává“ a ani těsně po listopadových událostech ji neztratila. Jedná se o velmi citlivé téma, které ve vnějších projevech, tedy v programových dokumentech strany, probleskuje jen ve velmi matných formulacích, jak jsem je představil výše.

KSČM navazuje v mnohém na svou předchůdkyni KSČ, státostranu, která vládla v Československu více než čtyřicet let, a musí se tudíž jako její nástupkyně s jejími skutky vypořádávat. Povaha tohoto vypořádávání pak může mnohé napovědět o míře proměny nástupnické strany.

Ve *Zprávě ÚV KSČM o činnosti KSČM v období po V. sjezdu* z roku 2005 vyjadřuje svůj postoj k minulosti nejvyšší orgán strany, a sice v kapitole *KSČM se vyrovnávala s historickým dědictvím*. Konstatuje v ní, že „KSČM nezměnila a nepovažovala za potřebné zásadně měnit svůj vztah k činnosti KSČ. Komunisté nezměnili svůj název, protože nepovažují za možné měnit svou identitu.“²⁸⁵ Dále ÚV KSČM upozorňuje, že „nešlo a nejde o nekritický vztah, o nostalgii ani o prosté analogie. Připomínala si (KSČM – poznámka autora) nejen úspěchy a vítězství, ale i porážky, nejen statečnost, ale i občasnou malost i zbabělost, pravdivá zjištění a spravedlivé postupy, ale i selhání, vážné chyby i omyly. Neodpouští svým představitelům porušování zákonnosti. (...) Strana již před časem odmítla stále obnovovaný požadavek omluv za některé činy, kterých se KSČ dopustila. Nikdo z těch, kteří takový požadavek neustále vznášejí, totiž o ně ve skutečnosti nestojí. Je jenom prostředkem ke špinění veškeré práce komunistů a ke zpochybňování KSČM a jejího poslání.“²⁸⁶

KSČM tedy připouští určité chyby a omyly, kterých se dopustila předchozí strana v době své vlády, ale detailně je

²⁸⁵ *Zpráva ÚV KSČM o činnosti KSČM v období po V. sjezdu KSČM*, 2005, s. 12.

²⁸⁶ Tamtéž, s. 12-13.

nepojmenovává. Argument proti žádaným omluvám za činy, kterých se KSČ dopustila, je velmi nepřesvědčivý. Zakládá se totiž na útoku proti blíže nespecifikovaným subjektům, které omluvu požadují, argument nemíří proti zpochybnění samotných důvodů omluvy. Z toho je patrné, že v této zprávě ÚV KSČM před jasnými odpověďmi kličkoval. Na následujících řádcích se pokusím o rozbor tohoto problematického vztahu, který souvisí nejen s omyly, chybami či zločiny minulého režimu, ale rovněž s ideovými základy strany a v neposlední řadě s provázaností organizační struktury a s hierarchií v KSČM.

Formu takové analýzy nabídl politolog Stanislav Balík.²⁸⁷ Zkoumal postoje strany na čtyřech úrovních: zaprvé oficiální dokumenty; zadruhé postoje ke snahám o nápravu komunistických zločinů a křivd a ke snahám vyrovnávat se s komunistickou minulostí ze strany jiných politických sil; zatřetí méně oficiální vyjádření předních činitelů strany, určená pro členskou základnu; a začtvrté názory řadových členů.²⁸⁸

Na stránkách oficiálních dokumentů se tématu vyrovnání se s minulostí dotkla strana vícekrát. Nejdůležitější je v tomto směru *Prohlášení k občanům Československa*, které bylo schváleno 21. prosince 1989 delegáty mimořádného sjezdu KSČ. Strana se v něm omluvila „mládeži i všem občanům, kteří byli postiženi neoprávněnými represemi (...), dětem těch rodičů, které trpěly postihy ještě v dalších generacích (...), i členům strany, kteří za svoje reformní postoje, za nesouhlas s protizákonným vstupem vojsk pěti spojeneckých zemí v roce 1968 museli KSČ opustit a ztratili postavení rovnoprávných občanů“. Dále strana kritizovala i to, „jak bývalé stranické vedení v uplynulých letech hrubě a nezákonně nerespektovalo

²⁸⁷ Balík, S.: *KSČM a její vztah k vlastní minulosti*, 24. 11. 2008 (<http://www.cepsr.com/seps/clanek.php?ID=200>), s. 1; Srov. Balík, S.: *Communist Party of Bohemia and Moravia and its Attitude towards own History*, in Kopeček, L. (ed.): *Trajectories of the Left. Social Democratic and (Ex-)Communist Parties in Contemporary Europe: Between Past and Future*, Brno 2005, s. 140-149.

²⁸⁸ Balík, S.: *KSČM a její vztah k vlastní minulosti*, 24. 11. 2008 (<http://www.cepsr.com/seps/clanek.php?ID=200>), s. 1.

právo na vyjádření názorů nezávislých občanských iniciativ včetně Charty 77".²⁸⁹

V oficiálních dokumentech se pro viny komunistického režimu postupně začalo užívat označení „závažné omyly a systémové chyby“ a v současném programovém dokumentu *Naděje pro českou republiku* již toto téma chybí úplně.²⁹⁰ Můžeme tedy pozorovat proces mizení tohoto tématu z oficiálních dokumentů.

Postoje ke snahám o nápravu komunistických zločinů a křivd a ke snahám vyrovnávat se s komunistickou minulostí ze strany jiných politických sil se profilovaly v diskuzích o zákonech, které se minulého režimu týkaly. Nejmarkantněji je to patrné v postoji k lustračnímu zákonu, který znemožňuje nejvyšším představitelům komunistického režimu a spolupracovníkům Státní bezpečnosti vykonávat nejrůznější funkce ve veřejné správě. Dále se postavili proti zákonu o zpřístupnění svazků vzniklých činností bývalé Státní bezpečnosti nebo proti zákonu na odškodnění obětí sovětské okupace z let 1968 až 1991.

Charakteristickým postojem je vystoupení komunistické poslankyně Jitky Gruntové k poslaneckému návrhu zákona, aby se 27. červen, den popravky Milady Horákové, stal významným dnem – Dnem obětí komunistického režimu. Poslankyně se domnívala, že „v období studené války, která se rozpoutala po roce 1945, (...) byly oběti na obou stranách. Na jedné straně to byla například Milada Horáková, na druhé straně to byla například Ethel Rosenbergová, která byla spolu s manželem popravena v roce 1953 ve Spojených státech.“ I proto navrhla, aby onen den byl označen jako Den obětí studené války. Na pozdější tiskové konferenci dokonce poslankyně uvedla, že

²⁸⁹ Tamtéž, s. 1.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 2; Srov. *Dlouhodobý program KSČM „Naděje pro ČR“*, 27. 11. 2008 (<http://www.kscm.cz/index.asp?thema=2679&category=>).

Milada Horáková nebyla popravena na politickou objednávku, ale vinou justičního omylu.²⁹¹

Z tohoto přístupu, který je na hraně falšování dějin, lze dobře číst taktiku, s níž k „práci s historií“ KSČM přistupuje. Poslankyně Jitka Gruntová poukázala v první řadě na vztah popravky Milady Horákové a mezinárodních souvislostí studené války. Snažila se upozornit, že i ve Spojených státech došlo k podobným pochybením, a tím vinu komunistického režimu umenšit.

S touto taktikou se můžeme setkat i v nedávné reakci tiskové mluvčí KSČM Moniky Hoření na vyznamenání agenta-chodce Rudolfa Fuksy ministryní obrany Vlastou Parkanovou, která mu udělila řád Zlaté lípy in memoriam. Monika Hoření uvedla, že „Rudolf Fuksa se aktivně postavil proti systému, který zcela legitimně zvítězil a na počátku 50. let byl podporován převážnou většinou obyvatel Československé republiky. (...) V dobové realitě, kdy agenti-chodci přicházeli do republiky také s pověřením vraždit a ničit společný majetek, vypadala situace jinak. (...) Aktivita, které Fuksa vyvíjel, byly posuzovány daleko přísněji, než to odpovídalo jejich významu, což ale bylo charakteristické pro celý tehdejší svět, včetně USA.“²⁹²

Dalším pramenem k posouzení povahy vztahu KSČM k její minulosti jsou méně oficiální vyjádření předních politiků strany, určené dovnitř pro členskou základnu. Nejčastěji jde o různé projevy při komunistických manifestacích a charakteristické je, že čím jsou zvnějšku méně sledované a medializované, tím shovívavěji se v nich komunisté ke své minulosti staví. Vezměme si například vystoupení Zdeňka Klanici v listopadu 1996 na pietním aktu ke stému výročí narození Klementa Gottwalda v jeho rodišti v Dědicích

²⁹¹ Tamtéž, s. 2.

²⁹² Machová, M.: *Pobouření nad KSČM: Omlouvá totalitní vraždu z 50. let*, 27. 11. 2008 (<http://aktualne.centrum.cz/domaci/zivot-v-cesku/clanek.phtml?id=621549>).

u Vyškova. Ve svém tvrzení, že se pietní akt nemůže konat u hrobu tohoto politika, neboť žádný hrob nemá: „Až za hroby jde nenávisť české pravice“, Zdeněk Klanica opomněl připomenout, že hrob první československý komunistický prezident nemá proto, že urnu s popelem si jeho příbí příbuzní odmítli převzít. Řečník ve svém proslovu opět připomněl manžele Rosenbergovy a jejich justiční vraždu a označil je za bojovníky za mír. Klementu Gottwaldovi sice přiznal spoluzodpovědnost za politické procesy a mocensko-potlačovací mechanismy, které mnohdy vyústily až v lidské tragédie, avšak vše se snažil zmírnit poukazem na to, že „Klement Gottwald byl skutečným vlastencem, skutečným bojovníkem za práva chudiny“.²⁹³

A konečně musíme vzít v úvahu postoj řadových členů ke komunistické minulosti. Konzervativnost v názorech, pramenící z délky členství ve straně a jiných důvodů, které jsem nastínil v kapitole o členské základně, je nesporně velmi silná. Své názory členové prezentují na různých schůzích a při dalších aktivitách, často se jejich postoje objevují na stránkách komunistického tisku. Velká vlna nevole ze strany řadových členů se objevila zejména po smrti otce někdejšího předsedy Miroslava Grebeníčka - Aloise. Jeho smrt byla přičítána „bestiálnímu štvání“ sdělovacích prostředků, ovládaných „havlovskou politickou skupinou“ apod.²⁹⁴

Při posuzování vztahu KSČM k vlastní minulosti musíme velmi citlivě rozlišovat, kdo je autorem výroku, komu je určen, a kdy byl vyřčen. Obecně platí, že čím oficiálnější je vyjádření, tím je ve vztahu k minulosti obezřetnější. S postupem času však dochází k tendenci viny minulého režimu stále umenšovat či bagatelizovat s poukazem na to, že jinde se děly podobné věci. Kontinuita na úrovni idejí je tak udržována přesvědčením, že pokud došlo k nějakým zločinům,

²⁹³ Balík, S.: *KSČM a její vztah k vlastní minulosti*, 24. 11. 2008 (<http://www.cepsr.com/seps/clanek.php?ID=200>), s. 2-3.

²⁹⁴ Tamtéž, s. 3.

nejednalo se o systémový problém, ale o dílčí omyly a pochybení. Udržuje se tak myšlenková stabilita a vyvozují se tak i možnosti, jak věci do budoucna napravit.

Ve Zprávě ÚV KSČM o činnosti KSČM v období po V. sjezdu KSČM, v kapitole KSČM se vyrovnávala s historickým dědictvím, kterou jsem tento oddíl uvedl, se paradoxně praví: „Komunisté, poučení minulostí, realisticky posuzují přítomnost, s odvahou hledí do budoucna.“²⁹⁵

4.6 KSČM jako antisystémová strana?

4.6.1 KSČM ve světle Sartoriho pojetí antisystémové strany

Pokud zkoumáme KSČM z různých pohledů, důležitou charakteristikou může být i prozkoumání povahy antisystémovosti strany. Základním problémem je hned na počátku vymezení pojmu „antisystémová strana“. Někdy je antisystémová povaha strany v českém politologickém diskurzu chápána na základě určení její pozice ve stranickém systému. V takovém případě je postavení KSČM charakterizováno většinou jako antisystémové, neodpovědné, izolované.²⁹⁶

To se určitým způsobem blíží k původnímu pojetí antisystémové strany, které vychází z pojetí polarizovaného pluralismu Giovanniho Sartoriho.

Giovanni Sartori tento pojem zavedl do oblasti politologie již v polovině 70. let, a to ve svém díle *Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu*.²⁹⁷ Při popisu polarizovaného pluralismu vychází ze základního kamene, kterým je právě antisystémovost strany. Ta je

²⁹⁵ Zpráva ÚV KSČM o činnosti KSČM v období po V. sjezdu KSČM, 2005, s. 13.

²⁹⁶ Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 277.

²⁹⁷ Sartori, G.: *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis*, Cambridge 1976; Srov. Sartori, G.: *Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu*, Brno 2005.

charakteristická ideologickou opozicí, která způsobuje onu polarizaci (ideologickou vzdálenost).²⁹⁸ Existuje široké a užší vymezení antisystémovosti, protože v průběhu času se stupeň a intenzita „antipostoje“ nutně mění. Antisystémové strany nejsou všechny antisystémové ve stejném smyslu. „Negace zahrnuje, nebo může zahrnovat, široké rozpětí nejrůznějších postojů od ‚odcizení‘ a celkového odmítání až po ‚protest‘. Odcizení a protest jsou pak jistě odlišné formou, nikoli stupněm.“²⁹⁹ Empiricky však rozlišení můžeme aplikovat jen stěží, protože voličská základna pokrývá široké spektrum názorů či postojů. Navíc musíme vzít v úvahu, že voliči mohou volbou strany převážně vyjádřit svůj protest, zatímco straníci mohou být odcizení. Nebo podobně se může motivace lišit v případě, že stranické elity vedou politiku čistě ideologicky, zatímco řadoví členové se snaží chránit základní potřeby. Podle Sartoriho se však na úrovni politického systému následky odcizení či protestu zřetelně neliší a pro posouzení podstaty „antipostoje“ je to záležitost irelevantní. Všechny antisystémové strany však mají jedno společné. Je to delegitimizační vliv, což znamená, že takové strany zpochybňují legitimitu režimu a podkopávají jeho podpůrné základny. Chceme-li definovat stranu jako antisystémovou, můžeme to učinit, jestliže ona strana podkopává legitimitu režimu, k němuž stojí v opozici. Pokud by mohla, tato strana by nezměnila jen vládu, ale samotný systém vlády. Její opozice tedy není „opozicí ohledně problémů“, ale „opozicí ohledně principů“. Antisystémové strany reprezentují cizí ideologii, což znamená, že politické uspořádání čelí maximální ideologické vzdálenosti. Strany tohoto typu tedy nemůžeme jednoznačně směřovat se stranami s přídomkem „revoluční“. Platí, že revoluční strana může být

²⁹⁸ Kubát, M.: *Teorie antisystémovosti a Komunistická strana Čech a Moravy*, in Němec, J., Šústková, M. (ed.): III. kongres českých politologů, Olomouc 8.-10. 9. 2006, Praha - Olomouc 2006, s. 549.

²⁹⁹ Sartori, G.: *Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu*, Brno 2005, s. 136-137.

antisystémovou, ale obráceně to neplatí. Antisystémová strana může, aniž by záleželo na její taktice či strategii, fungovat zevnitř stejně jako zvenčí systému pomocí nekalé infiltrace či zřejmých obstrukcí.³⁰⁰

Pojem antisystémová strana je často nahlížen z různých úhlů a existuje mnoho jeho výkladů. Maxmilián Strmiska je přesvědčen, že „neurčitost hranic mezi ‚(pro)systémovým‘ a ‚antisystémovým‘ politickým jednáním má svůj hlubší aspekt, který souvisí se samou podstatou moderní pluralitní demokracie“, neboť „základním rysem moderního pluralismu je předpoklad, že na tyto otázky neexistuje definitivní, jednoznačná a jednou provždy daná odpověď a že permanentním a z principu neukončitelným a do budoucna otevřeným ‚řešením‘ těchto otázek je demokratický zápas sám“.³⁰¹

Z ryze teoretického hlediska má tato námitka jednoznačně racionální podklad. Když ovšem vezmeme v potaz konkrétní ukotvení Sartoriho pojmu, které ve své podstatě nevychází z filozoficko-teoretických základů, nýbrž z praktického sledování konkrétních politických systémů, můžeme považovat tuto námitku za úkrok stranou a při posuzování konkrétní strany ve vztahu ke konkrétnímu politickému systému bychom se dostali mimo rozhodovací rámec. Vycházejme z předpokladu, že určitá politická strana, kterou označíme pojmem antisystémová, podkopává určitý politický režim, v němž existuje a vůči němuž stojí v opozici. Při svém působení využívá určité ideologie, která je vůči vymezenému politickému režimu cizí. Při aplikaci tohoto pojmu nechť tedy vycházíme z konkrétní situace související s praktickou politikou, a nikoli z teorie demokracie.

Dále je třeba zdůraznit, že v případě antisystémové strany jde o pojem vycházející z empirických, nikoli

³⁰⁰ Tamtéž, s. 137–138.

³⁰¹ Strmiska, M.: *Demokracie, extremismus, antisystémová orientace*, in Fiala, P. (ed.): *Politický extremismus a radikalismus v České republice*, Brno 1998, s. 37.

normativních základů, jak by se mohlo zvláště při posuzování společensky citlivých problémů zdát. Tento předpoklad můžeme doložit analýzou konkrétních politických aktů a politické činnosti, můžeme je porovnat, zaznamenat a popsat.³⁰²

Dalším nebezpečím při použití tohoto pojmu je jeho přílišné zúžení a provázání s extremismem či revolučností, což implikuje použití násilí jako nástroje politiky. Jak jsem již výše uvedl, strany revoluční Sartori považuje za antisystémové, nemůžeme však toto spojení použít obráceně.³⁰³ Takový výklad tohoto pojmu by pak omezil možnost jeho aplikace.

Politolog Michal Kubát připomíná ještě jednu z nových modifikací Sartoriho pojetí: italský politolog Giovanni Capoccia rozlišuje dvojí definici antisystémovosti. Zprv je to vztahová antisystémovost a zadruhé ideologická antisystémovost. První z nich indikuje značnou ideologickou odlišnost příslušené politické strany od ostatních subjektů. Taková strana má tedy nutně mizivý koaliční potenciál a ve volbách používá populistickou taktiku. Oproti tomu ideologická antisystémovost vyplývá z ideologických základů strany a souvisí s ideologickou opozicí ne vůči stranám, ale vůči politickému systému jako celku. Jestliže politický systém České republiky je demokratický, pak taková strana je stranou antidemokratickou. Jakmile tedy ideologicky antisystémová strana zpochybňuje jeden z atributů definovaného systému - demokracie, ovšem v minimalistickém (procedurálním) pojetí -, pak je stranou antisystémovou.³⁰⁴

Pokud strana splňuje podle Capoccii podmínky obou antisystémovostí, pak je tento subjekt typicky antisystémový, pokud naopak nesplňuje podmínky ani jedné z nich, je to

³⁰² Kubát, M.: *Teorie antisystémovosti a Komunistická strana Čech a Moravy*, in Němec, J., Šústková, M. (ed.): III. kongres českých politologů, Olomouc 8.-10. 9. 2006, Praha - Olomouc 2006, s. 550-551.

³⁰³ Sartori, G.: *Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu*, Brno 2005, s. 138.

³⁰⁴ Kubát, M.: *Politická opozice v teorii a střeoevropské praxi*, Praha 2010, s. 77-78.

strana typicky prosystémová. Jestliže je strana pouze vztahově antisystémová, pak je to podle italského politologa strana polarizační, a pakliže naopak spatřujeme u politické strany pouze kritéria ideologické antisystémovosti, jde o stranu buď irelevantní antisystémovou, nebo vstřícnou antisystémovou. První z nich je malá a nestálá, může však podporovat větší a stálejší subjekty. Druhá z nich je naopak větší a silnější, slevila ovšem ze svých ideologických základů, aby získala koaliční potenciál.³⁰⁵

Toto upřesnění a prohloubení Sartoriho teorie má však svá ale. Abychom mohli přesně postupovat v následné argumentaci vzhledem k praxi KSČM, je nutné ještě Capocciovu teorii dále specifikovat.

Jedním z problematických míst je především nejasný rozdíl mezi vztahovou a ideologickou antisystémovostí. Zásadní otázkou je, zda je možné od sebe oddělit systém stranický, ke kterému se váže antisystémovost vztahová, a systém politický, s nímž se pojí ona antisystémovost ideologická. Zdá se, že nikoli. Stranický systém je nedílnou součástí systému politického. Pokud antisystémová strana, která je současně ideologicky odlišná, delegitimizuje základní rysy demokratického stranického režimu (což je především soutěž ve svobodných volbách), zároveň bude muset nesouhlasit se základním principem politického systému (v tomto případě demokratickým). Ideologická antisystémovost je obsažena ve vztahové antisystémovosti. Je tedy rozlišení mezi oběma proměnnými zbytečné? Ne tak úplně.

Kubát navrhuje využít Capocciovu myšlenkové kostry pro zjemnění Sartoriho pojetí antisystémové strany, navrhuje však několik úprav. Ideologickou proměnnou vnímá čistě jako delegitimizaci politického systému, vztahová proměnná podle něj zahrnuje krajnost či izolaci ve smyslu postavení strany na ideologické škále a ve smyslu postavení strany mezi

³⁰⁵ Tamtéž, s. 78-79.

ostatními subjekty. Pokud politická strana naplňuje vztahovou proměnnou, nenaplňuje však tu ideologickou, jde podle Kubáta o stranu extrémní, tedy takovou, která leží na okraji škály a je ideologicky vzdálená ostatním stranám (u Capoccii je to polarizační). Naopak jestliže strana není v izolaci ani na okraji škály, a přesto se snaží delegitimizovat politický systém, pak je buď irelevantní, nebo maskovaná, tedy pro ostatní strany její antisystémovost nebude dostatečně zřejmá (u Capoccii je tato strana označena jako vstřícná).³⁰⁶

Při aplikaci Sartoriho pojetí (s Capocciovým a Kubátovým zjemněním a precizací) na případ KSČM vycházejme ze tří základních znaků: zaprvé antisystémová strana podkopává legitimitu režimu, k němuž stojí v opozici; zadruhé antisystémové straně jde nikoli o změnu vlády, ale o změnu samotného systému vlády a konečně zatřetí antisystémová strana reprezentuje cizí ideologii uvnitř politického systému. Vycházejme zde z poznatků, které jsem nastínil v předešlých kapitolách, a berme na vědomí další rys Sartoriho pojetí, že antisystémovost nelze odvozovat od pravděpodobnosti naplnění cíle takové strany. Nikdy si totiž nemůžeme být jisti, že nenastanou příhodné podmínky a že možnost uskutečnění změny systému se nestane reálnou. A nezapomínejme, že antisystémová strana je jedním ze základních znaků polarizovaného pluralismu, tedy že strana omezuje možnosti vytváření většin a znesnadňuje alternaci moci.³⁰⁷

Při detailnějším pohledu nejen na oficiální programové dokumenty, ale i na prohlášení cílená do vlastních řad, jejichž obraz jsem načrtl výše, lze KSČM v tomto směru považovat, i přes deklaratorní prohlášení, že se strana hlásí

³⁰⁶ Tamtéž, s.

³⁰⁷ Kubát, M.: *Teorie antisystémovosti a Komunistická strana Čech a Moravy*, in Němec, J., Šústková, M. (ed.): III. kongres českých politologů, Olomouc 8.-10. 9. 2006, Praha - Olomouc 2006, s. 553.

k existujícímu demokratickému systému, za stranu prosazující socialistické zřízení. Základním programovým cílem je dosažení socialismu demokratickou cestou, socialismus tedy v oficiálním pojetí má být nejen cíl, ale také prostředek k vytvoření humánní, sociálně spravedlivé a demokratické společnosti, jak jsem rovněž nastínil výše. Nešlo by tedy o přímé popření zásad demokratického rozhodování.

Na druhé straně, jak jsem již také uvedl, pohledy méně oficiální a neoficiální se různí. V omezené míře se objevují připomínky leninských myšlenek, že „buržoazní“ demokracie ve skutečnosti demokracií není, že naopak „skutečnou“, „opravdovou“ demokracií je diktatura proletariátu. Jestliže se nejen v tomto případě tvrdí, že něco není tím, za co se samo považuje, ale že se za to pouze vydává, pak se zpochybňuje podstata existence této věci.³⁰⁸

Tato nejasnost neumožňuje dát zcela jasnou odpověď na otázku, zda KSČM podkopává legitimitu režimu. S přispěním Cappociovy a Kubátovy teorie lze uvažovat o tom, zda nejednoznačnost není maskováním. Znamenalo by to, že KSČM by ve skutečnosti měla delegitimizující snahy, na první pohled by však tak sama nechtěla z taktických důvodů vystupovat a vytvářela by si proto koaliční potenciál nebo by se přinejmenším tolik nevzdalovala ostatním stranám. Jenže maskování může pominout nejpravděpodobněji až poté, co se komunistická strana odhalí po nástupu do vládní koalice, což mimo jiné také Capoccia zmiňuje.³⁰⁹ Do té doby musíme uvažovat i o variantě polarizační strany podle Capoccii, či lépe extrémní podle Kubáta. V tomto případě by tedy KSČM opravdu nechtěla ve své podstatě podkopat demokratický režim; ve svém cíli dosáhnout socialismu však zůstává v izolaci, což výrazně polarizuje stranický systém v České republice. S tím souvisí

³⁰⁸ Tamtéž, s. 552.

³⁰⁹ Kubát, M.: *Politická opozice v teorii a střeoevropské praxi*, Praha 2010, s. 160. Srov. Capoccia, G.: *Anti-System Parties. A Conceptual Reassessment*, in *Journal of Theoretical Politics*, 2002, č. 1, s. 28.

také druhý znak. Jestliže jde o změnu samotného systému vlády, pak se dostáváme u KSČM na tenký led interpretace množství ideových základů strany, proto v tomto případě nelze než použít oné detailnější kategorizace.³¹⁰

Sartori dále upozorňuje, že nejsou tolik podstatné taktiky antisystémových stran a že neexistuje rovnítko mezi antisystémovým a „vněsystémovým“.³¹¹ Proti tomu je pak nepoužitelný argument, že pokud je strana součástí právního řádu s demokratickými stanovami a funguje v politickém systému demokraticky, nelze ji považovat za antisystémovou. Pravděpodobnost změny systému vlády tedy nehraje roli.³¹² To však nelze rozhodnout zcela jednoznačně v daný moment.

Je však nutné dodat, že ke svým proklamovaným cílům využívá KSČM „cizí ideologie“, nesouladné s politickým systémem, v němž se pohybuje. Už z názvu strany je ostatně jedna z nich patrná. Podobně ji můžeme nepřímo vyčíst z různých programových, teoretických, oficiálních či méně oficiálních dokumentů strany, které jsem rozebíral výše.

Všechny tyto závěry jsou ovšem závislé na dynamice vývoje situace v (antisystémové) straně a ta je, jak upozorňuje Sartori, možná v obou směrech. Pokud ve straně zvítězí křídlo „reformátorů“, ještě to automaticky neznamena proměnu strany v „prosystémovou“. Je třeba počítat s oběma směry pohybu, jak k větší umírněnosti, tak k radikalizaci.³¹³

³¹⁰ Pro strany vystupující proti demokratickému politickému systému je mnohdy příznačné, že svou pravou tvář skrývají. Toho si všimá i francouzský politolog Philippe Braud a upozorňuj, že toto je pro takové politické síly velké dilema. Na jedné straně radikalismus udržuje stranu při životě, na straně druhé chce-li se přiblížit uchopení moci, musí si „hrát na demokracii“. Strana může být v této taktice natolik úspěšná, že se stane tzv. maskovanou antisystémovou stranou, která ztratí vztahovou antisystémovost a bude ostatními partnery přijata. (Kubát, M.: *Politická opozice v teorii a střeoevropské praxi*, Praha 2010, s. 116. Srov. Braud, P.: *Rozkosze demokracji*, Varšava 1995, s. 124.)

³¹¹ Sartori, G.: *Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu*, Brno 2005, s. 138.

³¹² Kubát, M.: *Teorie antisystémovosti a Komunistická strana Čech a Moravy*, in Němec, J., Šuštková, M. (ed.): III. kongres českých politologů, Olomouc 8.-10. 9. 2006, Praha - Olomouc 2006, s. 552-553.

³¹³ Tamtéž, s. 553.

Z výše uvedeného rozboru nelze jednoznačně říci, že KSČM je antisystémovou stranou podle přísné Sartoriho definice. Pokud vezmeme v potaz Capocciovu a Kubátovu precizaci tohoto pojetí, příkláněl bych se k jedné ze dvou variant, a to že KSČM s přihlédnutím nejen k dynamice vývoje, ale také k nedostatečnému odkrytí záměrů strany v případě realizace jejích cílů je stranou buď extrémní (nikoli extremistickou!), nebo spíše stranou s potenciálem stát se maskovanou antisystémovou.

4.6.2 Tribunská funkce politické strany a KSČM

Někteří politologové, například Michel Perottino, nejsou přesvědčeni o plné aplikovatelnosti Sartoriho koncepce na konkrétní příklady, neboť tvrdí, že by to mohlo vést k nedorozuměním a zjednodušováním. Proto Perottino při analýze komunistické strany raději používá „více precizní“ teorii tribunské funkce Georgese Lavaua.³¹⁴

Podle této teorie mezi další funkce politických stran patří: zaprvé rekrutování, výběr a střídání řídicích pracovníků; zadruhé tvorba politických programů, strukturování veřejného mínění; zatřetí integrace sociálních skupin a začtvrté kontrola, koordinace a stabilizace vládních orgánů.³¹⁵

Funkcionalistický přístup k původu stran nám nabízí další pohled na určení a vlastnosti politických uskupení: jejich původ se snaží vyložit jejich funkcí. Jestliže se jedná o stranu, jejíž aspirace na převzetí odpovědnosti je omezena vlastní vůlí či je limitována ostatními stranami, pak je třeba hledat další funkce popisující přesněji fungování takové strany. Francouzský politolog Georges Lavau přišel na sklonku 60. let minulého století s pojmem tribunské funkce.

³¹⁴ Tamtéž, s. 552.

³¹⁵ Novák, M.: *Systémy politických stran*, Praha 1997, s. 42.

Připisuje ji zejména politickým stranám, které hájí skupiny, jež mají dojem, že jsou vyloučeny z účasti v daném systému. Vzniká tak zajímavá situace, kdy politické strany nepřátelské vůči politickému systému a jeho základním cílům a hodnotám přispívají vlivem své „latentní“ tribunské funkce nepřímo k zachování určitých prvků tohoto systému. Na jednu stranu ztrácejí část své revoluční povahy, na druhou stranu nabývají více síly a reprezentativity, aby mohly stávající systém více blokovat, a zároveň získávají dostatečnou autoritu nad skupinami a zabraňují jim tak v ilegálních akcích.

Lavau si klade zásadní otázku, zda takováto strana prospívá politickému systému, a hned odpovídá: ano i ne. Kladně působí tak, že reguluje potenciální revoluční sklony, zvláště v kritických situacích. Zápor tkví v narušování harmonického fungování systému a v nebezpečí, že jednání strany pod vlivem explozivních sil může vyústit v neodpovědné činy. Vzhledem ke stranám samotným je tribunská funkce také dvojsečnou zbraní. Jako strana žijící zejména z protestních hlasů může získávat systematickým využíváním nespokojenosti, na druhou stranu zde existuje nebezpečí, že postupně ztratí svůj revoluční charakter pod vlivem nestálých klientel.³¹⁶

O KSČM lze mluvit částečně jako o straně tribunského typu. Hájí mimo jiné i zájmy těch skupin občanů, kteří jsou proti stávajícímu demokratickému politickému systému a obracejí se jako ke vzoru k období před listopadem 1989. Jistým způsobem KSČM odvádí tyto skupiny od revolučních činů.³¹⁷ Vykoupeno je to ovšem narušováním harmonického fungování politického systému, jak jsem se to snažil popsat výše.

³¹⁶ Tamtéž, s. 41.

³¹⁷ Kubát, M.: *Postkomunismus a demokracie*, Praha 2003, s. 98.

Závěr

Ve své práci jsem se pokusil odpovědět na nejdůležitější otázky spojené se složitým procesem transformace KSČM. O tom, že tento proces byl a je velmi složitý, není třeba pochybovat a je nesporné, že rozměr této práce nepostihuje všechny jeho aspekty. Klíč k současné podobě strany vidím v dějích, které se odehrávaly v první polovině 90. let, na ně jsem se proto obzvláště zaměřil ve druhé kapitole.

Transformační proces strany s sebou nesl na počátku 90. let velké pnutí na české levici. Vzhledem ke vzrůstající pozici ČSSD se tu postupně uzavíral prostor pro „třetí cestu“, kterou chtěly zvolit subjekty odštěpené z KSČM. Jejich komunistická minulost jim byla přítěží, o jejich integrační snahy už nebyl zájem. Připočteme-li navíc ještě roztržitost a osobní nevraživost aktérů, tyto odštěpené strany musely skončit neslavně.

Ve čtvrté kapitole jsem se snažil postihnout nejdůležitější problémy související se stranickou transformací. Každá podkapitola nabízí řadu závěrů, ze kterých dostáváme ve srovnání s dalšími ucelenější obraz o celkovém charakteru strany. Ve zkratce nabízím pro přehledné shrnutí nejdůležitější z nich.

Ze stanov a organizační struktury můžeme vyčíst snahu o přeměnu ve stranu demokratického typu, přičemž demokratický centralismus KSČM záhy po listopadu 1989 odmítla. Ve stranicko-politickém systému se strana vyhraňuje silně opozičně a dostává se do izolovaných pozic. KSČM spolupracovala nebo dosud spolupracuje s některými subjekty, které lze považovat za velmi radikální, až extremistické (příkladem je Komunistický svaz mládeže). Členské i voličské jádro strany patří mezi nejstabilnější v České republice. Je charakteristické vysokým věkem a ve velké míře pochází z dob,

kdy byla KSČ státostranou. Z oficiálních programových dokumentů sice nemůžeme přímo vyčíst protidemokratické či antisystémové ideje, z projevů či názorů funkcionářů i řadových členů však jsou takové myšlenky patrnější, byť je jejich spleť často velmi neprostupná. Strana se nedokázala jasně postavit ke zločinům minulosti KSČ. Aplikujeme-li na KSČM Sartoriho pojetí antisystémové strany, pak dojdeme k závěru, že KSČM nemůžeme tímto pojmem jednoznačně označit, maska překrývající potenciál stát se antisystémovou stranou však zůstává.

Na okraj podotýkám, že problém antisystémovosti jsem do této práce začlenil záměrně, neboť je to velmi živé téma ve společenské diskuzi. Sám jsem si chtěl pozici vyjasnit, ale čím více jsem problematiku studoval, tím se mi jednoznačná odpověď hledá obtížněji. I proto jsem se snažil oproti diplomové práci rozšířit argumentaci. I proto jsem se snažil tuto argumentaci zjemnit.

Zastavme se však ještě u některých zásadních problémů. Jak jsem uvedl, KSČM polarizuje stranický systém. Vinou izolace se pak dostávala do výhodné pozice, kdy nemusela počítat s odpovědností, kterou by spolu s břemenem vládnutí musela převzít. Z toho pak může pramenit negativní postavení programových cílů. Už v roce 1993 pronesl Jiří Horák jakožto tehdejší předseda Československé sociální demokracie projev, ve kterém uvedl, že „komunisté a republikáni mají proti nám (myšleno ČSSD - pozn. autora) lehčí úlohu. Protože vědí, že k moci se nedostanou, mohou jednat populisticky, demagogicky, mohou slibovat nespelnitelné. A mohou - což také dělají - plně využít verbálního siláctví.“³¹⁸

KSČM je stále stranou protestní, má značnou podporu ze strany voličů vyjadřujících nespokojenost vůči vládnoucímu režimu. Tato protestní volba může mít více důvodů, mimo jiné

³¹⁸ Horák, J.: *Naše cesta - projev předsedy Československé sociální demokracie na XXVI. sjezdu*, Praha 1993, s. 8.

může mít iracionální podobu: protestní hlas dříve narozených může směřovat ke „starým zlatým časům doby mládí“, kdy nebylo stresů z nějaké volby vůbec. Dá se to nazvat privátní krizí odpovědnosti, jakousi superantivolbou, která v podmínkách postkomunistických zemí může mít generační charakter. Nespokojenost voliče s politickou scénou u něj může vyprovokovat i podporu této straně. V takovém případě pak nejde o pozitivní formu volby, jedná se o negativní vymezení se vůči stávající situaci. Hlavním motorem je touha po změně (míněno po změně systémové), která se však nejeví jednoznačně ze dvou důvodů. Ze stranických materiálů totiž není jasné, jak této změny dosáhnout, neboť na jedné straně se KSČM snaží vystupovat umírněně navenek a na straně druhé velmi radikálně do svých řad. Pak se také jeví velmi zamlženě přístup komunistické strany k minulosti. Problematický je tedy sám pojem změny, kterou takto protestním hlasem volič požaduje.

Konečně KSČM slouží jako objekt, jež pravice může využívat jako „strašáka“ na voliče. Je to moment, kterého strany mohou využívat nejen jako volebního trumfu. Otázkou však zůstává, nakolik to může být účinné, zvláště když se tato strana těší tak rozsáhlé podpoře a její voličské jádro zůstává stále velmi pevné. Funkce „strašáka“, kterou prostřednictvím jiných stran KSČM dostává, se někdy zdá být zastíracím prvkem, který může odvracet zrak voličů od některých problémů konkrétních stran.

Na úplný závěr by bylo dobré odpovědět na otázku, zda se tedy KSČM jako nástupnická strana KSČ opravdu transformovala. Pokud bychom shrnuli všechny poznatky, které jsem v této práci přdestřel, a pokud transformaci definujeme jako proces přeměny, pak můžeme říci, že k částečné přeměně došlo. Jistě došlo ke značným posunům v oblasti organizační struktury strany, došlo k její vnitřní demokratizaci. Jestliže však půjdeme dál a zeptáme se, zda došlo ke změně strany ve stranu demokratickou, pak již odpověď nemůže být tak jednoznačná.

Pravděpodobné je, že kdyby se počátkem 90. let prosadil ve straně reformistický proud, pak by se strana přeměnila více, nejspíše by se pak již nedalo mluvit o straně komunistické. A to je základní problém: komunistická strana, aby mohla být komunistickou, nemůže být v systému pluralitní demokracie již ze své podstaty plně transformovatelná a reformovatelná.

Na otázku, kterou jsem si vytkl na začátku, tedy zda komunistická strana prošla procesem transformace ve stranu demokratickou, neodpovím jednoznačně: proces transformace proběhl, ale výsledek byl překvapivě nejednoznačný. Komunistická strana - zcela nepochybně demokraticky - vyhodnotila poptávku společnosti a stranické základny po subjektu, který se minulosti zřekne i nezřekne, který vstupuje do demokratických poměrů s částečným dědictvím „starých časů“. Ve své práci jsem záměrně ponechal stranou pravidelně se vynořující podezření, že ten či onen člen nejvyšších struktur KSČM byl ve spojení s StB nebo trýznil v předlistopadové době politické vězně. KSČM na tyto zmínky reaguje odmítavě, ale důkazy se vlečou. Lze jen konstatovat, že opakovaný výskyt nevyvracených indicií zpochybňuje obraz reformované strany.

Nekrvavý a tvrdě promyšlený proces normalizace 70. let 20. století, vrcholící v letech osmdesátých, obrátil část společnosti, ale neradikalizoval ji natolik, aby probudil výrazný tlak na „dekomunizaci“. Sametový charakter listopadové revoluce ponechal komunistům volbu, jak se s minulostí vypořádají. Této volby využili, jak jsem popsal. Nejednoznačnost tohoto procesu je jen dokladem, že jsme postkomunistickou zemí se vši zátěží, kterou tato skutečnost přináší, a že z našeho specifického historického rámce nemůžeme vystoupit a jen stěží můžeme takový nárok klást na jednotlivé politické strany.

Existuje ještě řada možností, jak tuto práci dále rozvinout. Nabízí se tu například rozšíření časové, zvláště s poukazem na nové výzvy strany, problematické body, ve kterých se skrývá možný štěpný potenciál. Mám na mysli zejména postoj strany k evropské integraci a k zahraničněpolitickým otázkám vůbec. Otevřené otázky zůstávají nad možnostmi změny strategie, transformace KSČM z masové a programové strany na stranu volební. Nebo nad tím, jak se proměňuje vztah společnosti k ne zcela transformované komunistické straně. Největší prostor pro rozšíření však vidím v porovnání vývoje KSČM s jinými evropskými komunistickými stranami, ať už ze západní, nebo východní Evropy.

Přínosné by bylo určitě i porovnání některých specifických aspektů, jakým je například početná členská základna KSČM, s jinými subjekty v České republice - mám tím na mysli v tomto konkrétním případě zejména KDU-ČSL. To by však vyžadovalo na jedné straně širší prostor, aby komparace nebyla příliš mělká, na druhé straně bych tak však uhnul od hlavní linie, kterou jsem si na začátku vytýčil.

Práce by mohla být rozšířena i jiným směrem. Pokusy o transformaci KSČM souvisely i s bojem o lídra levice. Strana se nakonec smířila s možným a relativně jistým prostorem „odcházení do nevyhnutelné pasivní pozice“. KSČM vyklidila pozice v souboji o aktivní roli vedoucí síly levice. Přepustila je sociálním demokratům. V tomto smyslu by bylo možné zkoumat nejen transformaci jedné politické strany, ale popsat boj o levici u nás v širších souvislostech.

Resumé

Transformace a štěpení KSČ/M po roce 1989

Proces transformace KSČ a její nástupkyně KSČM po listopadu 1989 je jedinečným příkladem nedokončené přeměny komunistické strany ve stranu nekomunistickou. Jádrem tohoto procesu se stal vývoj KSČ(S) a KSČM v letech 1989 až 1996. Strana se po změně politického systému zachraňuje v prvních svobodných volbách v roce 1990. Hledá možnosti změny, což vyvrcholí vnitrostranickým referendem z přelomu let 1991 a 1992, kdy se většina rozhodne pro zachování stávajícího označení. Rozhodujícím bodem celého procesu se stává prostějovský sjezd v červnu 1993, kdy vítězí křídlo, jež se radikální změně brání a stranu konzervuje. I přes silné stranické štěpení, v němž vzniká mnoho nekomunistických stranických subjektů, se strana ve volebním roce 1996 může opřít o pevné voličské jádro. Pro stranu je to signál, že nastoupený trend pozice KSČM nejen upevnil, ale nabídl i další možnosti pro její posílení.

Důsledky proběhnuvší transformace KSČ/M zkoumám ve své práci z několika pohledů. Ze stanov a organizační struktury můžeme vyčíst snahu o přeměnu ve stranu demokratického typu, demokratický centralismus byl odmítnut. Ve stranicko-politickém systému se strana vyhraňuje silně opozičně a dostává se do izolovaných pozic. Spolupracovala nebo dosud spolupracuje s některými subjekty, které lze považovat za velmi radikální až extremistické (příkladem Komunistický svaz mládeže). Členské i voličské jádro strany patří mezi nejstabilnější v České republice. Je charakteristické vysokým věkem a ve velké míře pochází z dob, kdy byla KSČ státostranou. Z oficiálních programových dokumentů sice nemůžeme přímo vyčíst protidemokratické ideje, z projevů či názorů funkcionářů i řadových členů však jsou takové myšlenky patrnější, byť je jejich spleť často velmi neprostupná.

Strana se nedokázala jasně postavit ke zločinům minulosti KSČ.

KSČM není a nemůže být stejnou stranou, jakou byla její předchůdkyně. Neprošla však hlubokou přeměnou ve stranu, která by se plně odpoutala od své minulosti, jednoznačně by se zřekla cílů neslučitelných s pluralitní demokracií, a nelze ji proto považovat za stranu zcela transformovanou.

Summary

Transformation and Splitting of KSČ/M since 1989

The process of transformation of the Czechoslovak Communist Party (KSČ) and its successor the Communist Party of Bohemia and Moravia (KSČM) since November 1989 is a unique example of incomplete transformation of the communist party into the non-communist party. The core of this process was the development of the KSČ and the KSČM in 1989-1996. The party following a change in the political system saves in the first free elections in 1990. The party searches possibilities of changes, which culminates into internal referendum in 1991-1992, when the majority decides to keep the original labelling. The decisive point of the whole process is Congress in Prostějov in June 1993 when the winning faction prevents the radical change and preserves the party. Despite the strong party splitting, which creates a lot of non-communist parties, the KSČM may rely on the solid core of voters in the elections of 1996. It is a signal for the party that the trend starting by KSČM consolidates positions, even offers other options for strengthening.

I study the consequences of the transformation of the KSČ/M in my work from several perspectives. We can read an effort for transformation into the party of the democratic type, democratic centralism was rejected. KSČM crystallizes as highly oppositional subject in the party-political system and gets isolated. It has been cooperating with different subjects that may be considered a very radical and extremist (an example is legally dissolved the Communist Youth Union - KSM). Membership and electorate are one of the most stable in the Czech Republic. It is characterized by high age and largely comes from the time when the KSČ had a leadership in the Czechoslovakia. Although we cannot directly read antidemocratic ideas from the official program documents,

they are more pronounced in speeches and views of officials and ordinary members, even though the tangle of these opinions is very often impenetrable. Party has not clearly manifested its attitude towards the past crimes of KSČ.

KSČM is not and cannot be the same party as its predecessor. However it has not gone through a profound transformation in the party, which would revoke its past, which would renounce the objectives incompatible with pluralistic democracy. Therefore it cannot be regarded as the completely transformed communist party.

Seznam zkratek

AF	Anarchistická federace
ČNR	Česká národní rada
ČSDF	Československé demokratické fórum
ČSS	Československá strana socialistická
ČSSD	Česká strana sociálně demokratická
DFK	Demokratické fórum komunistů
DL	Demokratická levice
DL KSČM	Demokratická levice v Komunistické straně Čech a Moravy
DSP	Demokratická strana práce
DŽJ	Důchodci za životní jistoty
HSD-SMS	Hnutí za samosprávnou demokracii - Společnost pro Moravu a Slezsko
IVVM	Institut pro výzkum veřejného mínění
KČP	Klub českého pohraničí
KDU-ČSL	Křesťanská a demokratická unie - Československá strana lidová
KMČ	Komunistická mládež Československa
KSČ	Komunistická strana Československa (použito i pro přejmenovanou Stranu československých komunistů)
KSČM	Komunistická strana Čech a Moravy
KSČS	Komunistická strana Československa (federalizovaná KSČ)
KSM	Komunistický svaz mládeže
KSS	Komunistická strana Slovenska
KSS-SDE	Komunistická strana Slovenska - Strana demokratickej ľavice
KSU	Křesťanskosociální unie
LA	Levá alternativa
LB	koalice Levý blok
LSU	Liberálně sociální unie

LUNSZ	Lidová unie národní a sociální záchrany
MNS	Moravská národní strana
MV KSČ	Městský výbor KSČ
ODS	Občanská demokratická strana
OF	Občanské fórum
OV KSČM	Okresní výbor Komunistické strany Čech a Moravy
PS PČR	Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky
SČK	Strana československých komunistů
SDL	Strana demokratické levice
SDL	Strana demokratickej ľavice
SDS	Strana demokratického socialismu
SLB	strana Levý blok
SL FS	Sněmovna lidu Federálního shromáždění
SN FS	Sněmovna národů Federálního shromáždění
SPR-RSČ	Sdružení pro republiku - Republikánská strana Československa
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
ÚV KSČM	Ústřední výbor Komunistické strany Čech a Moravy
VSA	Vlastenecké sdružení antifašistů
VV ÚV KSČM	Výkonný výbor Ústředního výboru Komunistické strany Čech a Moravy

Přílohy

Seznam příloh:

- Vývoj stavu členské základny v letech 1991–2003
- Přehled výsledků komunistické strany v parlamentních volbách v letech 1990–2010
- Vývoj podpory KSČ/M v letech 1990–2003
- Hlasovací lístek referenda o názvu strany z roku 1991
- Rozhovor s Miloslavem Ransdorfem ze dne 21. 11. 2008

Vývoj stavu členské základny v letech 1991–2003

	Počet členů	Procenta úbytku
1991	562 529	–
1992	354 549	37,0 %
1993	317 104	10,6 %
1994	212 714	33,0 %
1995	196 224	7,8 %
1996	171 323	12,7 %
1997	154 923	9,6 %
1998	142 490	8,0 %
1999	136 516	4,2 %
2000	128 346	6,0 %
2001	120 673	6,0 %
2002	113 027	6,3 %
2003	107 813	4,6 %
1991–2003	-454 716	80,8 %

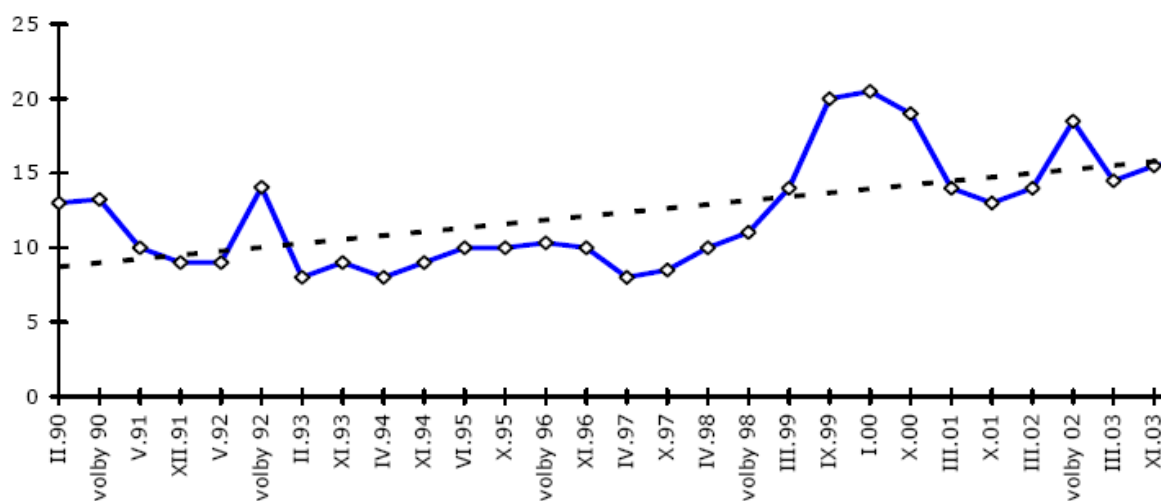
Převzato z: Linek, L., Pecháček, Š.: *K důvodům nízkého počtu členů českých politických stran*,
24. 11. 2008 (www.soc.cas.cz/download/112/Linek_Pechacek_slon.pdf).

Přehled výsledků komunistické strany v parlamentních volbách v letech 1990–2010

		ČNR			SL FS			SN FS		
		hlasy	%	mandáty	hlasy	%	mandáty	hlasy	%	mandáty
1990	KSČS	954 690	13,24	32	976 996	13,48	15	997 919	13,80	12
1992	LB	909 490	14,05	35	926 228	14,27	19	939 197	14,48	15
		PS PČR								
		hlasy			%			mandáty		
1996	KSČM	626 136			10,33			22		
1998	KSČM	658 550			11,03			24		
2002	KSČM	882 653			18,51			41		
2006	KSČM	685 328			12,81			26		
2010	KSČM	589 765			11,27			26		

Zdroj: *Výsledky voleb*, 18. 1. 2011 (<http://www.volby.cz/>).

Vývoj podpory KSČ/M v letech 1990–2003

Zdroj: CVVM (IVVM), výzkum Naše společnost 2001/2004.

Převzato z: Kunštát, D.: *Veřejná podpora KSČM po roce 1989: historická východiska, politické a sociální souvislosti, perspektivy*, 24. 11. 2008 (http://www.cvvm.cas.cz/upl/nase_spolecnost/100033s_Kunstat-kscm.pdf).

Od voleb 1992 do voleb 1996 jde o součet preferencí stran, sdružených v koalici Levý blok (LB, KSČM + Demokratická levice). Údaje o volebních výsledcích z roku 1990 a 1992 reprezentují zisky ve volbách do ČNR.

Hlasovací lístek referenda o názvu strany z roku 1991

ÚSTŘEDNÍ VÝBOR KOMUNISTICKÉ STRANY ČECH A MORAVY	
HLASOVACÍ LÍSTEK REFERENDA O NÁZVU STRANY	
Jsem pro změnu názvu strany	
ANO	NE
<i>(zakroužkováním označ svůj odpověď)</i>	
Okres

VNITROSTRANICKÁ ANKETA O PŘÍPADNÉM JINÉM NÁZVU STRANY	
1. KSČM – Strana demokratického socialismu	☐
2. Strana demokratického socialismu Čech a Moravy	☐
3. Demokratická strana komunistů Čech a Moravy	☐
4. Doporučuji tento název:	
.....	
Ankety se lze zúčastnit bez ohledu na vyjádření v referendu.	

Převzato z: (jan): *Referendum o názvu strany začíná 15. 10. 1991*, in Haló noviny, 4. 10. 1991, č. 105, s. 3.

Rozhovor s Miloslavem Ransdorfem ze dne 21. 11. 2008

Jaký byl váš pohled na fungování názorových platforem v komunistické straně do roku 1993?

Jsem toho názoru, že zrušit platformy, ať už to bylo pod dojmem vnitřní krize ve straně, byla chyba. Ty platformy hrály svou důležitou roli ve vydiskutování klíčových problémů v měnícím se prostředí. Samozřejmě, někdy to bylo nepříjemné, ale myslím, že dnes tato věc i při vnitřní pluralitě, která je nesporná, tady chybí, protože platformy umožňovaly jakousi oficializaci různých názorů.

Můžete mi říci svůj názor na snahy o změnu názvu strany na přelomu let 1991 a 1992? A i potom, když se to opakovalo v následujícím roce.

První, kdo vlastně otevřel otázku diskuze o názvu strany, byl předseda Ladislav Adamec, který už dnes nežije. Ta diskuze se táhla v podstatě tři čtvrtě nebo půl roku, něco přes půl roku v roce 1990 a předběžný výsledek byl název neměnit. Potom za Jiřího Svobody v roce 1991 se sáhlo na podzim k referendu. Bylo vnitrostranické referendum a výsledek byl, že 75 % účastníků bylo pro zachování názvu a 83 % pro zachování komunistické identity. My jsme se na rozdíl od SDL řídili tím, že o tom nemůže rozhodovat nějakých dvacet pětadvacet lidí, jako se to stalo na Slovensku, kde rozhodl výkonný výbor. To prostě nejde. Strana si řekla, že jednou provždy nebude majetkem nějaké privilegované skupiny; že si o tom rozhodnou členové sami.

A potom znovu byla ta věc otevřena v roce 1993 před sjezdem a na sjezdu. Ten druhý sjezd ji vyřešil hlasováním a od té doby tuto otázku už nikdo nenastoluje. Takže my jsme tu diskuzi měli permanentně od roku 1990 do roku 1993 v několika fázích.

Jasně, ale vidíte v té možnosti změny názvu nějakou kvalitativní změnu?

Ne, kvalitativní rozhodně ne. Dnes by to veřejnost vnímala jako mimikry a víte, že zkušenost ze Slovenska ukazuje, že to k ničemu vlastně nebylo. Tady je podstatné, aby strana přesvědčila svým programem, svým vystupováním, svým stylem politické komunikace, že je jiná. Koneckonců tomu odpovídají i změněné stanovy, změněný způsob fungování. Ve straně není demokratický centralismus, jaký existoval v minulosti, spíš než demokratický to byl jenom centralismus, dnes je to jakási konfederace okresních a krajských organizací. Decentralizovaná struktura tady nepochybně existuje, už to je základní rozdíl. Po mém soudu je ten největší problém komunistické strany v komunikaci s veřejností. Ten styl komunikace je málo ofenzivní a málo otevřený. Myslím si to. My spoustu věcí, které jsme udělali, nedokážeme prostě prodat. Nedokážeme je veřejnosti sdělit. A co je zarážející, podle sociologů zhruba 60 % lidí neví o komunistické straně nic jiného, než že existuje. To je dané i tím, že velká část aktivit jde dovnitř, a proto já říkám: je zapotřebí ofenzivnost, otevření, je potřeba především vnášet do diskuze, jak se dnes říká, do politického diskurzu, vnášet nová fakta.

V každé politické straně dochází ke střetu „fundamentalistů“ a lidí, kteří stranu otevírají novým směrům. Jak jste tento vztah, pokud podle vás nějaký byl, vnímal v komunistické straně před prostějovským sjezdem v roce 1993?

Já si myslím, že Ortman ani Mečl nepředstavovali nic nového. To byl pokus nás přiblížit k sociálnědemokratickému modelu, udělat z toho sociální demokracii číslo dva. A protože se dalo čekat, že sociálně demokratická strana bude nevyzkoušenou značkou, kterou voliči budou při prvních problémech Klausovy transformace preferovat, byla to snaha prostě... byl to běh o závod, kdo vlastně první se zmocní té

značky, kdo se první zmocní té pozice na politickém trhu. No a po mém soudu to politologicky smysl nemělo. To, co dělali Svoboda, Mečl, Mohorita - ne Mohorita: Svoboda, Mečl a Ortman -, a v podstatě nějaká myšlenková práce za tím nebyla. Já jsem s Jiřím Svobodou vedl dlouhé debaty. On před sjezdem pochopil, že prohrál, že těch delegátů má jistých asi jenom 28, a že kdyby měl dobrý projev a strhl ty účastníky, tak že by mohl dosáhnout 80, takže on na sjezd ani nejel, protože věděl, že by byl poražen. A jinak já jsem Svobodovi říkal, že nám nepomůže nic jiného než prostě práce, práce a znovu práce a dejme tomu osm let na poušti (s narážkou na 40 let na poušti, které prožili Židi při odchodu z Egypta). A je fakt, že Jiří Svoboda, který říkal, jak hluboce studoval Kanta a Marcuseho (on mimochodem říkal americký filozof „Merkjúz“, on nevěděl, že se narodil v Berlíně, Herbert Marcuse, a místo Husserl, který byl z Prostějova, říkal „Haserl“, taky si myslel, že je to nějaký anglosaský filozof), on prostě byl v těch programových věcech velmi slabý a v podstatě to měl být jenom trik. Takže dnes, jak víte, on se velmi sblížil s českou kulturní pravicí a v podstatě to už není ani sociálnědemokratická pozice, kterou zastává Jiří Svoboda. Ale to je věc, která nesouvisí s tím, na co jste se ptal. Prostě já osobně si myslím, že i ta debata v komunistické straně odpovídala tehdy nezralé podobě české politické scény, malým zkušenostem, byla tam spousta naivity, přiznám se, že i z mé strany. Já jsem například nechápal, jaký je sociologický zájem okresních organizací a jejich předsedů. Ale takovou věcí člověk získá orientaci a zkušenosti...

Sociologický zájem?

Sociologickým zájmem předsedů okresních organizací je stabilita. Stabilita. Proto jak Grebeníček, tak Filip měli podporu okresů, protože oni představují stabilitu. Ransdorf představuje novou cestu, experimenty, určitou nejistotu,

požadavek práce, a proto vlastně nemůže mít většinovou podporu. Oni mě respektují, protože vědí, že třeba v názorovém střetu, ve volebním zápase, v Evropském parlamentu odvádím práci, které oni si váží. Ale nechtějí, aby nastalo nějaké zásadní hledání.

To jste už trochu předjal moji další otázku. Chtěl jsem se zeptat, jaký byl váš vztah k politice Jiřího Svobody. Jestli to nechcete ještě nějak rozvést...

To je všechno... On po mém soudu hodně udělal pro přežití strany v roce 1990, 1991. Poté se to vlastně celé začalo bortit. On nepochopil smysl manévru s Levým blokem. Levý blok mohla být výborná platforma pro soustředění různých levicových směrů. Podle mého názoru ten levicový potenciál u nás je velký, hlavně z toho důvodu, že hodnotová orientace českého obyvatelstva směřuje doleva. Češi jsou tradičně vlevo, protože národní a sociální ohrožení šlo ruku v ruce po celé dějiny, tak vlastně jsou tradičně v takovém silovém poli levicových myšlenek. A ten potenciál byl větší, než je potenciál politického stranictví, jestli mi rozumíte... Tak jsem si myslel, že právě Levý blok by vyšel vstříc potřebě expanzivní transformace. Já jsem na začátku 90. let přeměnu strany formuloval do tří bodů: informační strana, to znamená strana, která bude mít svou převahu založenou na informační převaze. To znamená, že naši účastníci politického diskurzu budou lépe vybavení, lépe informovaní, budou lépe komunikovat, a chcete-li, je to i trošku poučení z Gramsciho konceptu kulturní hegemonie (vůbec si myslím, že diskuze o Gramsciho podnětech je pro současnou levici klíčová). Pak strana samosprávná, to znamená strana, jež bude svobodným sdružením lidí, kteří rozhodují každý den o směřování té strany. A samosprávná strana neznámá svévoli okresních organizací, to znamená strana, kde politická kultura se zakládá na sebevědomí a orientaci každého člena. No a za třetí strana-hnutí, to

znamená formace nebo útvar, který slučuje výhody strany a hnutí, kdy strana má dejme tomu tu výhodu, že má určitou pevnou organizační strukturu; hnutí je daleko blíže těm konkrétním, bezprostředním potřebám a zájmům lidí. Tak o tohle mi šlo, v podstatě tyhle tři body zastávám dodneška, i v té diskuzi. A v takové koncentrované podobě jsem se obrátil i ke členům před minulým sjezdem. Bylo zajímavé, že právě tehdy velká část okresů to ignorovala, potlačila to, nedostalo se to vůbec ke členům. A nejenom proto, že si to nepřáli ani Grebeníček ani Filip, ale řada lidí dokonce byla z toho vyděšená, že přímo komunikuju s členy, místo toho abych použil nějaké zprostředkovací kanály. Na mých webových stránkách je ten dopis k dispozici, ale z roku 2004. Tam jsou moje představy myslím hodně zhuštěně vysvětlené. Takže si myslím, že jsme mohli udělat daleko víc, než jsme udělali. Je pravda, že hodně věcí, mých neúspěchů, souviselo i s tím, že jsem neměl zkušenosti a v řadě věcí jsem byl naivní.

Jaké jste potom po rozpadu Levého bloku viděl možnosti v širší spolupráci levice? Pokud vůbec nějaké možnosti...

Podle mě ty možnosti existují dodnes. Je potřeba budovat půdu pro levicovou debatu, otevřenou levicovou debatu, protože teď se i celosvětově to kyvadlo začíná vychylovat zpátky. Kulturní pravice ztratila svoji nadvládu. Neoliberalismus a neokonzervatismus ztroskotal totálně a levice na to není připravena. Pokud jde o levicový diskurz, ten se sice může opřít o velice rozvětvenou publikační činnost, po celém světě je řada nových interpretací Marxe, jsou různé fúze mezi marxismem a křesťanstvím v Latinské Americe, je řada nových ekonomických konceptů - to všechno se snažím sledovat a analyzovat -, ale faktem je, že nebude jednoduché to všechno přetvořit do podoby politicky uchopitelného programu a nemůže to udělat jeden člověk nebo skupina lidí. Aby se to přijalo, aby to bylo akceptováno, to je věc dlouhodobé, naprosto

otevřené a nějak strukturované diskuze. A takovou platformu pro diskuzi potřebujeme nejenom u nás v České republice, ale minimálně v evropském plánu. Na mě udělalo třeba velký dojem, když bylo 150. výročí *Komunistického manifestu*, tak v Paříži udělala organizace, která se jmenuje Espace Marx, celosvětovou konferenci k Marxovi, kde bylo 2000 účastníků, 650 diskutujících a byla tam zastoupená celá levicová ekumena, to znamená komunisté, sociální demokraté, socialisté, zelení, křesťanští sociálové, křesťanští míroví aktivisté atd.; celá levicová ekumena od komunistické orientace až po levicové liberály. Byl jsem příjemně překvapen, že to opravdu jde a že ta diskuze nebyla rozplizlá, že byla členěná podle jednotlivých bloků. Mrzelo mě jen to, že z České republiky jsem tam byl sám. Já ty organizátory znám, jejich výstupy dostávám pravidelně, ale v České republice nejsme zatím připraveni na to, že se pomalu začíná měnit politický prostor a že se kyvadlo začíná vychylovat zpátky doleva.

Už v polovině roku 1994 jste na stránkách *Haló novin* nastínil profil a projekt nové strany, který jste potom ještě rozpracoval dál. Z KSČM jste chtěl mít moderní levicovou stranu jako prostředek k cíli: demokraticky utvářenému, všestranně produktivnímu a humánnímu socialismu. Stále si myslíte, že se tato vize daří či může podařit?

Může. Já si myslím, že tato věc je do značné míry spojena s procesem otevírání strany, s příchodem nových lidí a také s větším podílem nestranické veřejnosti na formování politiky strany. Teď třeba byla taková zajímavá věc - nikde nepublikovaná, nikde nijak nepropagovaná -, že KSČM měla v krajských volbách na kandidátkách největší počet nestraníků: 19,9 %. Každý pátý byl nestraník. Pro zajímavost, ODS měla 736 kandidátů na kandidátních listinách do krajských voleb a nestraník nebyl ani jeden. Ani jeden, totální uzavřenost. Já si myslím, že to ukazuje, že tady určité změny jsou a je třeba

je rozvíjet, je třeba se zbavit i spousty zděděných stereotypů a návyků, které tu existují. Jeden z nich je, že je přílišná důvěra k vedení strany. To musí každý den, každý měsíc obhajovat svůj mandát, musí prokazovat, že se neodtrhlo od zájmů lidí, a já jsem přesvědčený, že to je trošku takový návyk z minulých dob, že vedení prostě členská základna věří až příliš.

Já bych se teď úplně ještě vrátil: Jaký byl váš pohled na „ortodoxní“ Lidovou unii národní a sociální záchrany nebo Stranu československých komunistů? A jaký byl váš názor na výzvu téhle strany k vytvoření společné platformy s komunisty v letech 1996 a 1997?

Já si myslím, že Štěpán je člověk, který nepochybně není hloupý a patřil ve vedení do roku 1989 k té dynamičtější části, ale neunesl to, že se ocitl mimo politiku. On je člověk, který je bytostně politický, a tak hledá všechny možné skuliny, aby se do politiky dostal zpátky. Teď samozřejmě po nemoci je na tom jinak, ta nemoc byla sice zvládnutá, ale on to těžce nesl, že byl i za přispění některých svých kolegů uvržen do vězení, vyřazen z politiky a stal se ztělesněním toho, co lidé neměli rádi. Já si myslím, že neuměl prostě čekat, až vlna opadne a on bude znova třeba vítaným partnerem v diskuzi. A já osobně jsem některé takové, docela intrikánské metody nikdy nemohl přijmout. Když třeba byl používán deník *Spiegel* jako nástroj skandalizace mě, Grebeníčka a dalších lidí z vedení po roce 1993, kdy vlastně nám vzkazoval přes různé lidi ultimativní požadavky, že pro začátek chce dva posty: vedení zahraniční politiky a ekonomickou základnu nebo ekonomickou politiku strany. Takovéto požadavky byly posílány a samozřejmě, že jsme to odmítali, protože koneckonců o tom, jak se rozdělí pozice ve vedení, rozhoduje sjezd a rozhodují o tom členové strany. Nikdo z vnějšku.

Jak byste zhodnotil spolupráci s bývalými komunistickými stranami v postkomunistických zemích Evropy, stranami, které prošly podle politologů hlubším procesem transformace?

Víte, politologové o tom nevědí většinou nic, protože to ani zvnitřku neznají. Mimochodem, já vždycky říkám politologům: posadte se do vedení nějaké politické strany, hádejte se s lidmi z regionů o tvorbě kandidátek, zkuste pracovat na přípravě různých rozhodnutí, postupů parlamentních klubů. Jejich představy jsou většinou na hony vzdálené politické praxi. Řadu těch politologů znám a je to velmi tristní. Ale když se vrátím k tomu, jaká je zkušenost s těmi zahraničními styky...

Myslím teď opravdu konkrétně strany v postkomunistických zemích.

Ono to v každé zemi bylo jinak. Každou stranu determinuje jednak její kulturní a sociální prostředí, ale také vnitřní vývoj těch stran. V Polsku a v Maďarsku se bývalé vládnoucí strany zaměřily čistě na to, aby jejich špičky znova byly u moci. Převlékli kabáty, přijali sociálnědemokratický nátěr a většinou byl výsledkem nástup do vládních křesel a podlehnutí svodům korupce, ekonomické a politické korupce. To, co se třeba stalo v Polsku, to je neuvěřitelné. Za Oleksyho, Belky prostě ta strana vesele jde. Sojusz Lewicy Demokratycznej byl převálcován nedůvěrou lidí kvůli naprosto prokazatelné korupci a podlehnutí, řekl bych, klientelistickým zájmům. Tohle my jsme nechtěli. Odmítli jsme i postup, který na Slovensku vedl Weiss a Kanis naprosto stejným směrem. Na druhé straně při veškerých přátelských vztazích tradicionalismus Zjuganova například, v Rusku, ten nic vítaného není. Zjuganov, to není ani marxistický program, ale to je taková směska různých tradicionalistických doktrín, kde velkou roli hraje i geopolitika. Mě úplně šokoval Zjuganovův výrok, že marxismus byl pouze dočasným vyjádřením velkoruské

státní unie. To je urážka celé tradice ruských bolševiků a poté komunistů, musím říct, že to je nepochopení toho, co se stalo. A samozřejmě ani Rusové sami tuto věc moc nepřijímají, protože ruská mládež především chce modernizaci společnosti. Ona chce být třeba jinou, třeba jinak profilovanou, ale Evropou. Když Zjuganov napíše, že západní civilizace je bytostně nepřátelská Rusku, tak to není pravda. Rusko je Evropa, sice jiná Evropa, ale je to Evropa. A my jsme byli jak proti skluzu do toho tradicionalistického a nacionalistického řečiště, tak i proti pouhému přelepění etikety se zřejmým cílem dostat se ke korytu. V Polsku a Maďarsku to bylo vidět nejvíc, v Bulharsku taky. Když si vezmete, že Zhan Videnov - možná si vybavujete to jméno - s velkou převahou vyhrál volby, ale nesplnil očekávání lidí a ukázalo se, že lidé kolem něho se zapletli do klientelistických a korupčních vztahů, on sám v tom ani tolik nebyl.

A vztahy třeba s PDS?

Ty jsou vynikající, dneska Die Linke je možná našim nejbližším partnerem na mezinárodněpolitické scéně. Žertem říkáme i našim německým kolegům, že nás spojuje středoevropská věcnost. I po celé západní Evropě máme dobré kontakty, jsme respektovanou částí frakce sjednocené levice v Evropském parlamentu, tvoříme tam druhou největší národní delegaci v současné době - právě po PDS/Die Linke. A jinak si myslím, že každá strana dnes má své problémy, a největší školou pro všechny teď byla drtivá porážka Arcobaleno v Itálii. Prostě italští komunisté, obě ty strany, se zelenými dali dohromady nevýrazný projekt, který se jmenuje Duha (Arcobaleno), který založil Fausto Bertinotti. Ten se chtěl odklonit od komunistické identity a zapomněl, že to je pro voliče nečitelné a naopak že ta komunistická identita že je pro Itálie vítaná. Takže nový předseda Paolo Ferrero z Rifondazione jde jiným směrem než Bertinoti. To dílo obnovy je složité, ale já

věřím, že mají naději, protože mají za sebou velké množství mladých lidí. Třetina mladých Italů inklinuje ke komunistické levici, což je věc, která je vynikající. Problém je, že mladí lidé neradi chodí k volbám. Oni jsou schopni zorganizovat třeba dvousttisícovou demonstraci, happening, nějaké protesty třeba proti základnám, organizačně jsou velice dobří v těchto věcech, ale horší je to právě s důvěrou k volebnímu procesu. Pokud se jim toto podaří překonat, budoucnost komunistického hnutí v Itálii bude dobrá. Teď řeší své strategické otázky také Francouzi, kteří nemají výrazné vedení. Musím říct, že Marie-George Bifett sice byla dobrou ministryní, ale jako předsedkyně strany se moc neosvědčila. Tradičně silné národní pozice mají Portugalci, Řekové a nejsilnější z těch národních hříchů, z těch stran v Evropě, je Kypr, kde vlastně dnes je prezidentem komunista Christofias, kterého velice dobře znám, je to můj přítel. To je strana, která dlouhodobě zakládá svou politiku na práci v občanské společnosti. To je jejich styl práce, který se jim dlouhodobě vyplácí. Oni mají vždycky nad 30 % hlasů, a když měli 28 % v evropských volbách, tak jejich zástupce se na rozšířeném zasedání frakce takříkajíc za to kál, že těch 28 % je moc málo.

A nakonec jsem se chtěl zeptat, co přinesla KSČM spolupráce s komunistickými stranami, které jsou u moci, tzn. třeba s Čínou nebo KILDR?

Je to přirozený partner, ale my si myslíme, že se nám nikdo nebude vměšovat do našich věcí. Když to zkoušeli Korejci, tak jsem to tehdy velice tvrdě odmítl. V době, kdy jsem odpovídal za zahraniční styky strany, tak jsem odmítl, abychom se komukoli podřizovali a brali na sebe věci, které jsou mimo evropský kulturní kontext. Já si osobně myslím, že cesta Číny je velice složitá a zdaleka není ještě vyhráno, ale co je pro mě příjemné překvapení, že oni jsou schopni po těch nazrálých problémech, ať už je to korupce, nebo ať už je to

třeba ekologie, mluvit. Ekologické problémy Číny jsou jedna z věcí, která dominovala na posledním, tj. XVIII. sjezdu. Čína zdaleka už není tak hystericky sebestředná, jak bývala.

Literatura a prameny

- Barša, P., Císař, O.: *Levice v postrevoluční době*, Brno 2004.
- Bastl, M.: *Radikální levice v České republice. Devadesátá léta dvacátého století*, Brno 2001.
- Cigánek, F.: *Kronika demokratického parlamentu*, Praha 1992.
- Dolejš, J.: *Levice mezi minulostí a budoucností*, Praha 2010.
- Drda, A., Dudek, P.: *Kdo ve stínu čeká na moc*, Praha - Litomyšl 2006.
- Dvořáková, V., Kunc, J.: *O přechodech k demokracii*, Praha 1994.
- Duverger, M.: *Political Parties. Their Organization and Activity in the Modern State*, New York 1965.
- Fiala, P. (ed.): *Politický extremismus a radikalismus v České republice*, Brno 1998.
- Fiala, P., Herbut, R. a kol.: *Středoevropské systémy politických stran*, Brno 2003.
- Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999.
- Fiala, P., Mareš, M.: *Konstituování systému politických stran v České republice (1989-1992)*, in *Politologický časopis* 1/1997, s. 104-126.
- Fiala, P., Mareš, M.: *Programatika politických stran*, in *Politologický časopis* 1/1998, s. 5-20.
- Fiala, P., Mareš, M.: *KSČM a koalice Levý blok. Formování české levice a otázka transformace komunistické strany*, in *Politologický časopis* 2/1999, s. 183-206.

- Fiala, P., Pšeja, P.: *Vývoj organizační struktury českých politických stran po listopadu 1989*, in *Politologický časopis* 4/1998, s. 419-430.
- Fiala, P., Strmiska, M.: *Teorie politických stran*, Brno 1998.
- Furet, F., Besançon, A. a kol.: *Komunismus a fašismus*, Praha 2002.
- Grzymala-Busse, A.: *Reform Efforts in the Czech and Slovak Communist Parties and their Successors 1988-1993*, in *East European Politics and Societies* 3/1998, s. 442-471.
- Handl, V.: *Transformace komunistické strany: Od „strategie levicového ústupu“ k evropeizaci*, in Gjuričová, A., Kopeček, M. (ed.): *Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989*, Praha - Litomyšl 2008, s. 91-115.
- Hloušek, V., Kopeček, L.: *Konfliktní demokracie. Moderní masová politika ve střední Evropě*, Brno 2004.
- Hloušek, V., Kopeček, L. (ed.): *Rudí a růžoví. Transformace komunistických stran*, Brno 2002.
- Charvát, J.: *Současný politický extremismus a radikalismus*, Praha 2007.
- Kopecký, P., Hubáček, P., Plecítý, P.: *Politické strany v českém Parlamentu (1992-1996): organizace, chování a vliv*, in *Sociologický časopis* 4/1996, s. 439-456.
- Kopeček, L.: *Éra nevinnosti. Česká politika 1989-1997*, Brno 2010.
- Kopeček, L. (ed.): *Trajectories of the Left. Social Democratic and (Ex-)Communist Parties in Contemporary Europe: Between Past and Future*, Brno 2005.
- Kubát, M.: *Politická opozice v teorii a středoevropské praxi*, Praha 2010.

- Kubát, M.: *Volby, fragmentace a polarizace stranického systému a politická nestabilita v ČR*, in *Politologický časopis* 3/1998, s. 231-243.
- Kubát, M.: *Komunistická strana Čech a Moravy v politickém systému České republiky*, in Drobný, T. (ed.): *Komunismus v nás: cesta do minulosti nebo budoucnosti?* Brno 2000, s. 20-31.
- Kubát, M.: *Postkomunismus a demokracie*, Praha 2003.
- Kubát, M.: *Teorie antisystémovosti a Komunistická strana Čech a Moravy*, in Němec, J., Šůstková, M. (ed.): *III. kongres českých politologů*, Olomouc 8.-10. 9. 2006, Praha - Olomouc 2006, s. 548-556.
- Kunc, J.: *Stranické systémy v re/konstrukci*, Praha 2000.
- *K vytvoření moderní levicové strany. Sborník prací* (neprošlo redakční úpravou), Praha 1991.
- Malíř, J., Marek, P. a kol.: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-2004, II. díl: 1938-2004*, Brno 2005.
- Měchýř, J.: *Velký převrat či snad revoluce sametová?* Praha 1999.
- Mejstřík, M. (ed.): *Hrozba komunismu? Sborník přednášek z veřejného slyšení Výboru pro vzdělávání, vědu, kulturu, lidská práva a petice*, Praha 2005.
- Pšeja, P.: *Stranický systém České republiky. Politické strany a jejich vývoj 1989-1998*, Brno 2005.
- Novák, M.: *Systémy politických stran*, Praha 1997.
- Ransdorf, M.: *KSČM 2001: Profil a projekt nové strany*, in *Alternativy* 7/2001, s. 40-49.
- Ransdorf, M.: *Anatomie parlamentu*, Praha 1992.
- Ransdorf, M.: *Nové čtení Marxe*, Praha 1996
- Sartori, G.: *Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu*, Brno 2005.

- Suk, J.: *Labyrintem revoluce*, Praha 2003.
- Sviták, I.: *Levý blok. Dialektika voleb*, Praha 1992.
- Škaloud, J.: *Demokratizace jako mocenský boj*, in Aktuální problémy demokratizace postkomunistických států střední Evropy, Praha 1995, s. 6-11.
- Wnuk-Lipiński, E.: *Obrat Polska doleva. Sociologická a politická analýza*, in Sociologický časopis 4/1994, s. 413-431.

- *Doporučení č. 2 k postupu v předvolebním období (zpracováno z diskuze v konzultační skupině volebního štábu ÚV KSČ; interní materiál KSČ)*, 1990.
- *Dokumenty XVIII. sjezdu Komunistické strany Československa (interní materiál KSČ)*, Praha 1990.
- *Dokumenty I. sjezdu Komunistické strany Čech a Moravy (interní materiál KSČM)*
- *Dokumenty II. sjezdu KSČM (interní materiál KSČM)*.
- *Dokumenty III. sjezdu KSČM (interní materiál KSČM)*.
- *Dokumenty IV. sjezdu KSČM (interní materiál KSČM)*.
- *Dokumenty V. sjezdu KSČM (interní materiál KSČM)*.
- *Protokol XXIV. sjezdu ČSSD*, Praha 1990.
- *Protokol XXV. sjezdu ČSSD*, Praha 1991.
- *Protokol XXVI. sjezdu ČSSD*, Praha 1993.
- *Stanovy KSČM platné od 2. 12. 1995*.
- *Stanovy Komunistické strany Čech a Moravy*, 1999.
- *Volební program KSČ „Za spokojený život všech, kteří chtějí poctivě pracovat a tvořit“*, 1990.
- *Volební program KSČM 1992 (interní materiál KSČM)*, 1992.
- *Levý blok KSČM - DL ČSFR „...pro tuto zemi“ (propagační materiál LB pro volby 1992)*.

- *Volební program KSČM pro předčasné volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, 1998.*
- *Zpráva ÚV KSČM o činnosti KSČM v období po IV. sjezdu v Liberci (prosinec 1995 - prosinec 1999), 1999.*
- *Zpráva ÚV KSČM o činnosti KSČM v období po V. sjezdu KSČM, 2005.*
- *Informace obvodního výboru KSČM v Praze 4, 2/1999.*

- *Rudé právo, 1990-1995.*
- *Haló noviny, 1991-2003.*
- *Naše pravda, 1990-1996.*
- *Mladá fronta Dnes, 1992-1995.*
- *Lidové noviny, 1991-1993.*
- *Respekt, 1993*
- *Svoboda. List komunistů a sympatizujících středních Čech, 1991.*
- *Jiskra. Týdeník Komunistické strany Československa na Znojemsku, 1990-1991.*
- *Severočeská pravda. List komunistů a příznivců levice, 1995.*
- *Echo. Brněnský levicový občasník, 1995.*
- *Zážeh, 1997-1998.*
- *Dialog - Otázky - Odpovědi, 1993-1995.*
- *Mosty. Týždenník Komunistickej strany Česko-Slovenska, 1990-1991.*
- *Československý komunista - Jiskra, 1997-2000*

- *Programové dokumenty Komunistického svazu mládeže, 26. 8. 2006 (http://www.mujiweb.cz/www/UR_KSM/Prog_ksm.html#pl).*
- *Program SDS - projekt společenské obnovy, 3. 3. 2011, (<http://www.sds.cz>).*

- *Poznámky k historii a postavení SDS*, 24. 11. 2008
(<http://www.sds.cz/view.php?cisloclanku=2000020202>).
- *Vývoj KSČ a KSČM po roce 1989. KSČ a první svobodné volby*, 24. 11. 2008
(http://www.sds.cz/docs/prectete/eknihy/kvcr/kvcr_22.htm)
- *Vývoj KSČ a KSČM po roce 1989. Vnitrostranické spory v KSČM v letech 1990–1993*, 24. 11. 2008
(http://www.sds.cz/docs/prectete/eknihy/kvcr/kvcr_23.htm)
- *Vývoj KSČ a KSČM po roce 1989. Od třetího do pátého sjezdu – období stabilizovaného neokomunismu*, 24. 11. 2008
(http://www.sds.cz/docs/prectete/eknihy/kvcr/kvcr_24.htm)
- *Postkomunistické strany v ČR. Levý blok*, 24. 11. 2008
(http://www.sds.cz/docs/prectete/eknihy/kvcr/kvcr_81.htm)
- *Postkomunistické strany v ČR. Strana demokratické levice (SDL)*, 24. 11. 2008
(http://www.sds.cz/docs/prectete/eknihy/kvcr/kvcr_82.htm)
- *Postkomunistické strany v ČR. Strana demokratického socialismu (SDS)*, 24. 11. 2008
(http://www.sds.cz/docs/prectete/eknihy/kvcr/kvcr_83.htm)
- *Postkomunistické strany v ČR. Demokratická strana práce (DSP)*, 24. 11. 2008
(http://www.sds.cz/docs/prectete/eknihy/kvcr/kvcr_84.htm)
- Balík, S.: *KSČM a její vztah k vlastní minulosti*, 24. 11. 2008 (<http://www.cepsr.com/seps/clanek.php?ID=200>).
- Brokl, L.: *Parlamentní volby 1996*, in Sociologický časopis 4/1996
(http://sreview.soc.cas.cz/uploads/7c5d93651535a08f289ac3a81943ec6fa0229ec5_280_389BROKL.pdf).
- Huberová, E., Rueschemeyer, D., Stephens, J. D.: *The Impact of Economic Development on Democracy*, in Journal of Economic Perspectives, léto 1993, č. 3, s. 71–85, 11. 1. 2011,
([http://works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1012&context=dietrich_rueschemeyer&sei-redir=1#search="rueschemeyer+stephens"](http://works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1012&context=dietrich_rueschemeyer&sei-redir=1#search=)).
- Kunštát, D.: *Veřejná podpora KSČM po roce 1989: historická východiska, politické a sociální souvislosti*,

perspektivy, 24. 11. 2008
(http://www.cvvm.cas.cz/upl/nase_spolecnost/100033s_Kunst-at-kscm.pdf).

- Kunštát, D.: *Veřejné mínění a proměny preferencí politických stran*, 24. 11. 2008
(http://www.cvvm.cas.cz/upl/nase_spolecnost/100014s_kunst-at-strany.pdf).
- Hloušek, V., Kopeček, L.: *Konfliktní linie v současné české a slovenské politice: mezi stabilitou a změnou*, 24. 11. 2008
(<http://www.iips.cz/uploads/working%20papers/hlousek-kopecek.pdf>).
- Kunštát, D.: *Parametry stranické identity českých voličů*, 24. 11. 2008
(http://www.cvvm.cas.cz/upl/nase_spolecnost/100039s_kunst-at-volici.pdf).
- Machová, M.: *Pobouření nad KSČM: Omlouvá totalitní vraždu z 50. let*, 27. 11. 2008
(<http://aktualne.centrum.cz/domaci/zivot-v-cesku/clanek.phtml?id=621549>).
- Mareš, M.: *Lidová unie národní a sociální záchrany a vývoj ortodoxně-komunistického proudu v České republice*, 24. 11. 2008 (<http://www.cepsr.com/tisk.php?ID=139>).
- Linek, L., Pecháček, Š.: *K důvodům nízkého počtu členů českých politických stran*, 24. 11. 2008
(www.soc.cas.cz/download/112/Linek_Pechacek_slon.pdf).
- *Stranické preference těsně před volbami 2002*, 25. 11. 2008
(http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100081s_pv20627.pdf).
- *Dlouhodobý program KSČM „Naděje pro ČR“*, 27. 11. 2008
(<http://www.kscm.cz/index.asp?thema=2679&category=>).
- *Stanovy KSČM*, 28. 11. 2008
(<http://www.kscm.cz/index.asp?thema=2680&category=>).
- *Program KSM*, 1. 12. 2008
(<http://www.ksm.cz/dokumenty/program-ksm.html>).

- *Výsledky voleb*, 18. 12. 2008 (<http://www.volby.cz/>).

- Rozhovor s Jiřím Svobodou ze dne 21. 2. 2006
- Rozhovor s Marií Stiborovou ze dne 20. 2. 2006
- Rozhovor s Miloslavem Ransdorfem ze dne 21. 11. 2008
- Rozhovor s Jiřím Dolejšem ze dne 11. 12. 2008